România literară

Apare săptămînal sub egida Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

27 septembrie - 3 octombrie 2000
(Anul XXXIII)

38

SALA DE LECTURĂ

Ediția minorităților

(pag. 12-13)

Mario Vargas Llosa

Orgia perpetuă: Flaubert și „Madame Bovary"

(pag. 20-21)

EDITORIAL

de Nicolae Manolescu

Despre strigoi

"VA FI întotdeauna o greșeală să nu-l citim și să nu-l recitim, să nu-l discutăm pe Marx", scrie Jacques Derrida în *Spectrele lui Marx* (Polirom, 1999, traducere Bogdan Ghiu și Mihaela Cosma, prefață Cornel Mihai Ionescu), o carte care dezvoltă două conferințe din 1993 de la Universitatea California. Înainte de a veni la prochimen, la subiect adică, formulat în întrebarea cu care am început, să spun că *Spectrele* e scrisă în bine cunoscutul stil al lui Derrida, bazat pe o amfibologie fără sfîrșit, aproape insuportabil, ca de altfel și prefața lui C.M. Ionescu, amîndurora potrivindu-li-se de minune "împletitura" de "jucăuș și ambiguu" sub semnul căreia începe atît una, cît și cealaltă. Reminiscență din Barthes, structuralism, post-structuralism și deconstructivism, acest stil manierist încearcă să facă mai degrabă din lume un text decît din text o lume și, obligîndu-te, într-un fel, să citești lumea, te dispensează, în alt fel, să o iei în serios.

Fiind vorba de Marx, această "neseriozitate" devine extrem de riscantă. Derrida se consideră pe sine un "moștenitor îndoliat al marxismului". Autocaracterizarea este ea însăși echivocă: să poarte comentatorul doliul cuvenit după cineva apropiat și drag? Să fie el conștient că marxismul a murit? Dacă citim cartea la care mă refer, răspunsul pare să fie cel dintîi. Căci, pentru Derrida, marxismul nu numai n-a murit, dar nici nu va muri vreodată.

"La fel ca în *Hamlet,* prințul unui stat putred, scrie Derrida, totul începe cu apariția spectrului. Mai exact, cu *așteptarea* acestei apariții [...] Strigoiul va veni. Ar fi cu neputință să întîrzie. Așa cum, de fapt, întîrzie. Și mai exact încă, totul se deschide cu iminența unei *re*-apariții, însă ca apariție *pentru prima dată în piesă.*" Comunismul, care bîntuie fantomatic *Manifestul* din 1844, este metaforizat prin acest spectru mereu așteptat și mereu amînat, promisiune obligatorie și neîmplinită. "Carnea și fenomenalitatea sînt cele care îi conferă spiritului aparitia sa spectrală, dispărînd însă imediat în apariție, în chiar venirea fantomei sau în revenirea spectrului". Nematerializat decît aparent, comunismul ar fi însă spiritual etern. "Nu știm dacă e viu sau mort", observă Derrida. Dincolo de jocul acesta de cuvinte, frivol în context, trebuie spus că toată vorbăria gongorică a eseistului ascunde cîteva presupoziții (și de natură sentimentală, nu doar ideologică) destul de limpezi.

Cea dintîi este tocmai aceea că marxismul n-a murit și nu poate muri. Ludicele referințe la Shakespeare, intertextualizarea permanentă, încît uiți care anume cortină se ridică și peste care scenă, a castelului Elsinor sau a Europei, în plin elisabetism sau în plin victorianism, toate acestea nu ne pot opri să descifrăm, ca într-o oratie funebră, imensul regret mai degrabă decît palinodia. Revenirea lui Marx înseamnă și revenirea la Marx. A-l citi și reciti, iată esențialul. Derrida nu pare a-și regreta marxismele de odinioară. Din contra, elaborează cea mai sofisticată metaforă politologică din cîte am citit pentru a ne sugera tinerețea fără de bătrînețe și viața fără de moarte a marxismului.

A doua presupoziție este mai bătrînă decît Derrida și generația lui de marxiști fericiți care încearcă astăzi să ne convingă că s-a opus din răsputeri "marxismului sau comunismului de fapt (Uniunea Sovietică, Internaționala partidelor comuniste și tot ce decurgea de aici, adică multe, multe lucruri...), dar care *cel puțin* înțelegea să nu o facă niciodată în virtutea unor motivații conservatoare sau reactionare, si nici măcar în virtutea pozițiilor de dreapta moderată sau republicană". Ei da! *Cel puțin* (am subliniat dinadins, ca și cum ar exista un *cel mult* în această logică precară, conform căreia poți fi în același timp marxist și antimarxist, sau în această arhisubtilă filosofie socială care nu confundă marxismul și comunismul și consideră că poate exista ceva mai reacționar decît marxismul însuși. Presupoziția cu pricina este că marxismul își trage vitalitatea lui spectrală din putreziciunea capitalismului. Comparația explicită cu *Hamlet* ("E ceva putred în Danemarca") nu ne lasă nici o îndoială în această privință. Derrida pariază, cu sfîntă inocență, în ultimul deceniu al secolului XX, pe documentația lui Marx însuși la *Capitalul* care s-a dovedit însă a fi nu doar depășită la vremea ei, dar tendențioasă și falsă, căci se baza pe statistici referitoare la Anglia capitalistă a secolului XVIII, nicidecum la capitalismul de la mijlocul celui de al XIX-lea și în a cărui putreziciune nu mai crede astăzi nimeni. Din contra, capitalismul era pe cale a deveni cea mai bună formă de productie și de organizare socială din istorie. Solutia ucigașă a lui Marx trebuia să ignore însă acest fapt, la fel cum metafora spectrală a lui Derrida trebuie să-l ignore dacă dorește să-și mentină valabilitatea.

N-am să reiau poeticele distincții între fantome și spectre pe care prefatatorul le-a descoperit în Dali și pe care i le servește, cu oarecare sadism erudit, prefatatului. Prefer să nu văd în Marx nici o fantomă rotofeie, nici un spectru scheletic, dar un strigoi popular, unul din acei moroi care bîntuie prin noaptea rațiunii nu fiindcă le-ar sta în fire să revină veșnic, ci fiindcă (așa spune credința poporului) nu s-au făcut cele de cuviință mortului. Așadar de noi atîmă să nu mai fim vizitati niciodată de strigoiul Karl Marx?

■

- **Ce se mai întîmplă cu Brâncuși**

(pag. 16)

- **Bărbat, român, progresist**

(pag. 7)

- **Actualitatea. Praf în ochi**

(pag. 3)

IOAN ALEXANDRU

(pag. 11)

CONTRAFORT

de Mircea Mihăieș

Moartea vine pe bandă de casetofon

S-A SCRIS până la saţietate — şi se mai scrie încă — despre condiţiile dubioase de funcţionare ale serviciilor secrete româneşti. Stat în stat, acţionând după o logică şi după interese nu neapărat identice interesului ţării şi cetăţeanului, S.R.I.-ul s-a aflat suspect de frecvent în epicentrul scandalurilor publice. Singura schimbare vizibilă în activitatea instituţiei sunt trupele purtătoare de cagulă — ceea ce spune totul despre transparenţa din lumea condusă de domnii Gheordunescu şi Costin Georgescu.

Securitatea a fost reformată, se zice, de către Măgureanu de i-au mers fulgii. Dar singurele cifre puse la dispoziţia cetăţeanului aduc mai degrabă a şaradă: şi anume, că în noul serviciu de informaţii, S.R.I., securiştii alcătuiesc „doar" treizeci la sută. Adică unul din trei! Dl. Măgureanu a făcut, desigur, o metaforă. Realitatea sugerează cu totul altceva: dacă Securitatea avea, pe vremea lui Ceauşescu, cincisprezece mii de membri iar în culmea puterii măgureniene ajunsese la douăzeci şi patru de mii, înseamnă că acel „treizeci la sută" reprezintă cu adevărat opt mii de oameni. Adică peste cincizeci la sută dintre securişti au devenit sereişti! Cei plecaţi se aflau fie în pragul pensionării, fie s-au avântat în domeniul bănos al afacerilor. În rest, băieţii cu ochi albaştri şi-au văzut, bine-mersi, de lucru şi de avansări. Revirginizaţi prin magie virgiliană, meşterii de la cooperativa „Ochiul şi timpanul" şi-au schimbat doar dioptriile de la ochelari şi felul de a-şi purta cărarea!

Mi-e lehamite să mai scriu despre această mascaradă cu voie de la Parlament şi despre minciuna în care se complac mai-marii ţării — iubitori de democraţie şi transparenţă, nu-i aşa? —, cu atât mai mult cu cât românul s-a resemnat să fie spionat zi şi noapte iar intimitatea să-i fie călcată în picioare de un stat ce vede în el un infractor permanent-potenţial. Sereiştii de azi fac exact ceea ce făceau securiştii de ieri, pentru simplul motiv că nimeni nu le-a spus că misiunea lor s-a schimbat. Si ea nu s-a schimbat, pentru că esenţa statului român actual nu diferă fundamental de statul comunisto-securistic al lui Ceauşescu!

După acest ocol teoretic, aş vrea să aduc drept exemplificare implicarea S.R.I.-ului în recentul caz Tepro-Iaşi. Faptele sunt cunoscute: un lider sindical colţos ce se opunea semnării contractului dintre directorul întreprinderii şi patronul unei agenţii de bodyguarzi este ucis la ieşirea din apartament. Muncitorii de la întreprinderea ieşeană intră imediat în grevă, opinia publică ia foc, televiziunile trimit reporteri speciali în cetatea de pe Bahlui. Politicienii se întrec în declaraţii despletite, ziarele vorbesc de posibile implicaţii politice. Se scrie chiar despre „internaţionalizarea" cazului, având în vedere că fabrica intrase sub controlul financiar al unei firme din Cehia.

Urmează două zile de încordare înfricoşată, de proteste vehemente ale muncitorilor ieşeni, de ultimatumuri din partea jurnaliştilor, a sindicaliştilor înfuriaţi, a demagogilor politici. Spre uluiala generală, aceeaşi poliţie neputincioasă în faţa lui Fane Spoitoru, neştiutoare în legătură cu dispariţia patroanei FNI, depăşită de biografia internaţională a generaluluibancher Stănculescu şi a miliardarului Păunescu rezolvă enigma cât ai zice peşte! Mândri de izbândă, şefii Poliţiei se avântă în naraţiuni eroi-comice cu urmăriri ca-n „Speed" şi „Mission Impossible", reporteri frenetici reiau de zeci şi zeci de ori filmul evenimentelor. Furaţi de peisaj, anchetatorii strecoară şi o informaţie iniţial neluată în seamă de nimeni, dar ulterior exploatată cu frenezie: indiciile care au condus la prinderea suspecţilor proveneau de la S.R.I.!

Dar S.R.I.-ul neagă, după obiceiurile sale securiste, orice implicare. Plutind suveran deasupra celor mai limpezi probe, el n-a văzut şi nu ştie nimic. Chiar după ce un procuror admite c-a eliberat un mandat de supraveghere legală a telefoanelor de la Tepro (dar numai de acolo?) S.R.I.-ul se menţine, bătos, pe poziţii: surd şi mut din naştere, nu avea cum să asculte vreun telefon, darmite să-l înregistreze! Chiar dacă, între timp, un alt lider al fabricii din Iaşi declară că surse sereiste îl avertizaseră că se află şi el în vizorul stăpânilor fabricii, instituţia ctitorită de Măgureanu refuză cu obstinaţie să admită evidenţa.

Nu vom şti niciodată dacă S.R.I.-ul l-a avertizat şi pe Virgil Săhleanu despre ceea ce se punea la cale. Poate că „voci binevoitoare" au făcut-o. Sau poate n-au făcut-o. A sosit, totuşi, momentul ca ilustrele capete din fruntea instituţiei să lase figurile de primadone jignite şi să spună răspicat din ce motive au decis să intercepteze convorbirile conducerii Tepro. Nu vreau să spun că n-ar fi existat motive ca boşii de la fabrica ieşeană să fie puşi sub urmărire. Poate c-au existat. Poate c-au fost altele decât cele care i-au dus, în cele din urmă, pe paginile întâi ale ziarelor. Dar S.R.I.-ul e dator să intre în legalitate.

Evident, nu se va întâmpla nimic din toate acestea. Instituţie opacă până-n străfunduri, Servicul Român de Informaţii cultivă în continuare un aer misterios. Sigur că şefii de azi ştiu ei ce ştiu. Sigur că prin dosarele bine păstrate în fişete îi controlează pe mulţi dintre cei care-ar trebui, în mod normal, să le ceară imperativ şi autoritar să abandoneze metehnele de poliţie politică şi comportamentul de intriganţi perverşi care-şi drapează în falduri patriotarde prea-omeneasca, ruşinoasa, nestăpânita lăcomie.

O clasă politică iresponsabilă şi putredă moral până în măduva oaselor nu are, bineînţeles, nici un interes şi nici o autoritate pentru a reforma această întunecată instituţie a statului de strâmb românesc. Scandalurile politice majore din ultimii ani au avut întotdeauna, în prim-plan sau în planul îndepărtat, organizaţia secretă derivată din temutul NKVD — de la Târgu-Mureş 1990, la Jimbolia anilor de embargou. Poate, însă, că în lichefiata societate românească n-au dispărut cu totul forţele decise nu doar să reformeze, ci să modifice din temelii o instituţie care, pe zi ce trece, se relevă a fi tot mai funestă pentru destinul democraţiei în România. Cum până în clipa de faţă n-a prins nici un spion mai acătării şi nici un „duşman al cuceririlor revoluţionare" ale naţiei, inutilitatea ei se relevă cu toată claritatea. Singurele performanţe ale acestui club obscur au fost să aducă o adiere de politic acolo unde el n-ar fi avut ce căuta. De pildă, la Tepro Iaşi. Tare mi-e teamă că cei care vorbeau despre o „componentă politică" în asasinarea lui Săhleanu aveau dreptate. Doar că ar fi trebuit să spună că e vorba de o implicare a „poliţiei politice", pseudonimul cotidian al S.R.I.-ului de ieri şi de azi. ■

POST-RESTANT

de Constanța Buzea

DEBUTUL editorial târziu, sub un titlu pe care vi-l ştiu din tinereţe şi care revine în deschiderea a ceea ce aţi săvârşit ca sub pecetea unei stări ce v-a obsedat fertil şi fără duioşii vinovate, pe mine mă impresionează chiar de la început, de la copertă, ilustraţia acesteia, a cărei semnificaţie trebuie că este şi cheia, nu singura, desigur, în care ar trebui citit volumul *Cimitir militar,* mi se pare un avertisment. Vă înţeleg tristeţea de a vă fi trezit la realitate nu altfel decât aşteptând timp îndelungat, ca să vină vremuri mai bune, ca să se amâne înfiorătorul examen, ca să se hrănească din sine iluzia poeziei şi după ce poetul a trecut de la incendiu la seninătate luminoasă, de la bogăţia impulsurilor halucinante la o privire austeră, de sus şi exclusiv îndărăt a *perspectivei.* Că este o carte puţin "înghesuită", cum spuneţi, tipărită "strâns", pentru acest detaliu n-o să vă iert şi n-o să v-o iertaţi nici dvs. în curând. Litera însă, de mică dimensiune, e plăcută, şi cartea, deşi are o suprafaţă normală, acest detaliu îi dă un aer miniatural, tabloul grafic al fiecărei pagini atrage ochiul şi bunăvoinţa cititorului. O carte cu erată este o carte iubită mult de autorul ei, faptul că nu au fost lăsate de izbelişte cele douăsprezece cuvinte este un semn şi că editorul, generos până la capăt, rămâne ca şi dvs., îngândurat de o situaţie ce n-a putut fi evitată. Vremurile sunt în continuare vitrege, şi ar fi consolator şi pentru mine şi pentru autor ca să ia un premiu acest *Cimitir militar* anunţat distinct încă de acum 30 de ani. Daţi-mi un semn atunci când evenimentul se va fi petrecut, ca să vă felicit încă o dată. La ghinioanele pe care le-aţi petrecut într-un fel sau altul, un gest reparator dar mai ales o gură de aer bun pentru tot restul vieţii n-ar strica deloc. Aşteptând premiul şi ecoul în presa literară, îmi rămâne să vă mulţumesc pentru dedicaţie, pentru gândul bun al unui *nepensionar,* care mărturiseşte alb că şi-a mâncat "vechimea", "ca un inconştient", "lucrând în presa fără carte de muncă". Pentru a fi semnalat la rubrica noastră "Cărţi primite la redacţie", i-am dat domnului Alex. Şt. celălalt exemplar. (*Mihai Ştefănescu Deşelaru,* Braşov) ✉ Deocamdată nu, pentru simplul motiv că vă scapă din când în când câte o greşeală de ortografie care sparie gândul. Deocamdată nu, nu numai pentru atât, ci şi pentru că nivelul este vizibil scăzut, imaginaţia simplist-puerilă ("cerşind prin tăcere/ *un strop* de sărut,/ un strop de cuvânt,/ un strop de nefiresc,/ un strop de... te iubesc!") ce vă amână speranţa publicării. Să avem nădejde în cultura teologică de care dispuneţi şi care mai devreme ori mai târziu nu se poate să nu rodească. Nu răspundem pe adresa de acasă şi cu atât mai puţin nu dăm telefon celor care ne scriu, decât în cazuri cu totul şi cu totul excepţionale.(*Ştefan Laurenţiu Ionescu,* Bucureşti) ✉ Vă felicit, oricum, pentru debutul dvs. Din *Steaua* de care amintiţi. Parafrazând un vers de găsit în pagina a doua, aş fi bucuroasă să vă spun din când în când că scrieţi bine, dar mi se pare că m-aş aventura mult prea mult. O poftă inepuizabilă de a pune pe hârtie orice vă trece prin minte, ca şi când de multă vreme aţi fi în criză de partener de discuţie, totuşi cu accese scurte de umor şi autoironie care vă mântuie în faţa cititorului întâmplător. Nici o poezie fără cifre!- pare să vă fie deviza. Iată câteva exemple pentru cele câteva afirmaţii pe care le-am făcut: "Pentru că ai cel mai simpatic sistem nervos vegetativ,/ 32 de dinţi,/ 12 perechi de coaste,/ 300 de oase,/ un apex neliniştit etc.../ Vezi câte motive pentru a fi iubit?/ Nu ştiu dacă mi-a apărut măseaua specializată în gândire/ Dar asta nu-nseamnă/ Că nu sunt capabilă de-o aşa mare iubire" (*Te iubesc!*); "Gândurile mele sunt cu 3 cm. mai sus/ Te-am luat, i-am spus./ Îţi aminteşti luna noastră de miere/ Unde am consumat cu plăcere/ Inima mea din conserva cea veche/ Şi-mi spuneai că sunt nepereche?/ Ce dificil e de când sunt văduva lui Don Quijote.../ Oţios să-mi prezinţi maşini, celulare, bancnote/ Şi stele făclii/ Totuşi, de ce nu revii?" (*xxx*); "M-ai iubit/ Preţ de 1800 de ţigări,/ După care ai alergat spre soare/ Crezând că-i brichetă./ Indecentă,/ M-am îmbrăcat în iluzii/ Şi câteva perfuzii./ Mi-e dor, dor, dor/ De codrul verde/ În care scriu versuri albe/ Şi colorate./ Măi, frate,/ Sunt doar un emul/ Ce bea apă plată/ deocamdată". (*xxx*). (*Ionela-Elena Ciobanu,* Roznov, Neamţ) ✉ Uneori nu e rău deloc să creadă omul că este cel mai bun într-o direcţie, cum de pildă credeţi dvs. că aţi tradus mult mai bine decât alţii *Luceafărul* şi *La steaua.* Totuşi, felul în care o puneţi în pagină, această declaraţie solemnă are o uşoară umbră de meschinărie, un impuls chiţibuşar ce nu cred că nu vă deranjează uneori. Cum deloc nu vă deranjează, am observat în scrisoare, expresia *a aduce aportul.* Cum nu vă deranjează nici faptul de a trece sub tăcere numele celui care nu a tradus la fel de fidel poemele cu pricina. Numai un specialist se poate pronunţa în cazul variantelor dvs. Este însă un lucru meritoriu să ştiţi bine engleză şi să vă angajaţi într-un asemenea proiect. (*Mândru Victor Silviu,* Bucureşti). ■

România literară

Director:
Nicolae Manolescu

Redacţia: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ştefănescu - redactor şef, Mihai Pascu - secretar general de redacţie, Constanţa Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Nina Pruteanu, Ecaterina Ionescu, Simona Galaţchi (corectură).

Corespondenţi din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundaţia „România literară", - Anca Firescu (secretar de redacţie), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administraţia: Fundaţia "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, Bucureşti, Of. poştal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Mihai Minculescu.

e-mail: romlit@romlit.ro http://www.romlit.ro

Revista „România literară" este editată de *Fundaţia „România literară"* **cu sprijin de la** *Uniunea Scriitorilor din România, Ministerul Culturii,*

Fundaţia pentru o Societate Deschisă România

Centrul Cultural SINDAN

Ambasada SUA, secţia cultură-presă

Praf în ochi

CU CÎTVA timp în urmă, un sondaj de opinie solicita, printre altele, să fie identificat cel mai harnic ministru în funcţie. Dacă aş pretinde că rezultatul, mediatizat intens, m-a mirat, aş minţi. Nu cred că Domnul Băsescu este într-adevăr cel mai harnic, dar sînt sigură că reuşeşte să fie cel mai *prezent* dintre membrii actualului guvern.

De fapt, nu atît opinia populară dată publicităţii prin sondaj mi-a reţinut atenţia, cît faptul că ea părea să fie larg împărtăşită de comentariile diverşilor "*analişti şi formatori de opinie*" - cum le place să se autointituleze respectivilor *cozeuri media* (termenul autohton, de *palavragii,* mi s-a părut oarecum brutal, nu ştiu de ce). După cîte ştiu, analist se poate intitula cineva care, printre altele, efectuează măcar ocazional *analize.* Numai că, nici unul dintre respectivele comentarii nu părea să aibă ceva în comun cu analiza.

Fără a avea veleităţi de *analist,* prefer deci să evaluez performanţele D-lui ministru Băsescu, în limitele bunului-simţ comun.

Pe scena politică, domnia sa a evoluat în două rînduri ca ministru al transporturilor. N-ar fi, prin urmare, inutil să trecem rapid în revistă principalele domenii de responsabilitate ale acestui minister.

1. DESPRE *transporturile maritime* nici nu mai este cazul să vorbim. Domnia sa a rezolvat definitiv această problemă încă din ministeriatul trecut. Într-un interviu mai vechi, D-l Băsescu opina că e inoportun să verificăm contractele prin care a fost distrusă flota maritimă: de discutat ar rămîne numai derularea acestora. O opinie cu atît mai originală, cu cît ministerul a patronat doar contractele, nu şi derularea acestora...

Cu alte cuvinte, nu este cazul să ne interesăm retroactiv de modul de stabilire a bonităţii contractanţilor, de clauzele de garantare a contractelor, de modul de constituire a garanţiilor ş.a.m.d. De acum încolo, nouă ne-ar reveni exclusiv sarcina de a plăti din taxe şi impozite subzistenţa şi repatrierea diverselor echipaje româneşti, abandonate de-a lungul şi de-a latul mapamondului de partenerii deja selectaţi.

2. ÎNTRUCÎT discuţia asupra flotei riscă să se transforme într-un discurs comemorativ, ar fi preferabil să trecem la teme încă în viaţă: ca de exemplu *transporturile aeriene.*

Aflată în stare avansată de derută, compania naţională TAROM a fost trecută în responsabilitatea ministerului D-lui Băsescu, în vederea reorganizării şi a rentabilizării. Acţiunea a demarat imediat, cu maximum de *energie* (a se citi "de mediatizare").

Prima iniţiativă, corectă în principiu, scoaterea din uz a avioanelor de fabricaţie sovietică, a făcut necesar al doilea pas: *achiziţionarea pe baza unor garanţii de stat* a unor avioane noi, pentru înlocuirea celor vechi. Nu voi reaminti aici *cutumele* cunoscute ale marilor contracte de achiziţii din industria aviatică de pretutindeni, unde megacompaniile producătoare fac "*eforturi*" - uneori spectaculoase - pentru convingerea cumpărătorilor potenţiali.

Modul de *rentabilizare* a acestei companii rămîne însă demn de discutat. Cu flerul său deosebit pentru afaceri, domnul ministru a obţinut urgent o hotărîre de guvern, conform căreia toate călătoriile externe finanţate din fonduri bugetare se efectuează în mod obligatoriu cu TAROM, erijată în companie naţională. Care sînt rezultatele palpabile ale acestui regim de monopol mascat?

O comparaţie la îndemîna oricui, privind oferta comercială a TAROM faţă de oricare altă ofertă de pe piaţa românească, ne-ar arăta cum *fiecare dintre noi plătim din buzunarul propriu, prin intermediul bugetului de stat,* finanţarea unei companii total ineficient în fapt. (Nu mai insist asupra modului scandalos în care acest monopol a influenţat rapid comportamentul arogant şi neprofesionist al angajaţilor TAROM, în momentul în care ai de a face cu potenţiali pasageri finanţaţi bugetar.) O verificare atentă ar demonstra că, în astfel de cazuri, se plătesc preţuri care sfidează bunul-simţ, ajungînd uneori să se depăşească dublul preţurilor pieţei (de pildă, faţă de *KLM, Lufthansa, British Airways, Swissair, Czech Airlines,* citînd absolut la întîmplare). O expertiză a preţurilor practicate de TAROM pe rutele unde nu există alternativă pe piaţa internă ar releva lucruri de-a dreptul hilare. Menţionez aici doar experienţa recentă a studenţilor mei, care au dorit să participe vara aceasta la un congres în oraşul sloven Liubljiana: preţul unei călătorii cu TAROM-ul de la Bucureşti pe ţărmul Adriaticii depăşea preţul unui voiaj transoceanic, cu marile companii internaţionale...

Eventualul *analist* cu adevărat interesat de fapte poate face şi o vizită edificatoare la terminalul de sosiri al aeroportului Bucureşti-Otopeni. Profitîndu-se de lucrările de modernizare, parcajul a fost provizoriu desfiinţat, realizîndu-se un *haos perfect organizat.* Mai precis, un splendid prilej de constituire a unor reţele de tip mafiot, pentru spolierea călătorilor (mai ales a acelora total dezarmaţi, datorită bagajelor voluminoase). *Organizarea cu chibzuinţă a haosului* sare în ochi. După desfiinţarea temporară a parcajului, toate spaţiile de acces rămase libere (inclusiv cele destinate iniţial transportului în comun) sînt în prezent ocupate de maşini aparţinînd personalului. Ceea ce rămîne, adică un număr infim de locuri, se "*concesionează în condiţii negociabile*" unor transportatori care practică preţuri de-a dreptul veroase. Pînă şi autobuzele care deservesc aeroportul au fost exilate cît mai departe de terminal, ca să nu strice preţurile, deranjînd activitatea atît de profitabilă a celor care fac parte din *reţea.*

Trebuie să admit că reorganizarea transportului aerian s-a dovedit cu adevărat "*eficientă*". Dar mai trebuie să ne întrebăm şi *pentru cine.* Fiindcă problema reală este cine plăteşte şi cine încasează. *Cine încasează* nu pot şti precis, pot eventual să bănuiesc. Ceea ce ştiu sigur este că *de plătit plătim cu toţii* şi că preţul nu e mic deloc.

3. UN ALT domeniu unde D-l ministru şi-a dovedit înalta competenţă şi mai ales hărnicia este *reforma Căilor Ferate Române.* Nu ştiu în ce măsură dezmembrarea vechii societăţi de căi ferate într-o serie de societăţi comerciale va fi avut vreun efect asupra cheltuielilor sau a numărului de personal angajat. Dar, din punctul de vedere al călătorului, reforma se înfăţişează ca *aceeaşi Marie cu altă pălărie:* aceleaşi trenuri insalubre, hodorogite, cu geamuri murdare, neîncălzite iarna şi neventilate vara.

Vara, efluviilor pestilenţiale ale vagoanelor (atît în grupurile sanitare cît şi în compartimente) li se adaugă - după ani întregi de modernizări succesive şi de miliarde aruncate în vînt - eternul fenomen de *şine spaghetti.* Drept care ni s-a explicat doct că o *modernizare a modernizării* a devenit indispensabilă - la urma urmei, nici *vara nu-i ca iarna...*

Un alt efect vizibil al hărniciei ministeriale este o scumpire aberantă a preţului călătoriilor pe calea ferată. Acesta a crescut în proporţie mult mai mare decît rata inflaţiei, ceea ce arată indubitabil că plătim mai mult, pentru servicii mai proaste.

S-au făcut eforturi notabile pentru salubrizarea Gării de Nord. (Lăsînd de o parte circul, televizat, cu aurolaci cazaţi în case de oaspeţi de înalt confort). Dar şi aici specialitatea de perceptor şef a D-lui ministru Băsescu şi-a arătat faţa originală. În ce mă priveşte, nu ştiu nici o ţară din Europa în care să se plătească o taxă de acces pe peron (deloc simbolică, cel puţin la nivelul salariilor din România), detaliu care face o impresie deplorabilă celui care trece prin gară.

De fapt, am atins aici un subiect care ar putea face obiectul unui studiu mai amănunţit: abilitatea D-lui ministru de a face bani, dar nu din activităţi lucrative, ci din tot felul de taxe şi de împrumuturi. Toate aceste taxe se pun finalmente în sarcina noastră, iar toate împrumuturile pentru care Domnul ministru alerga la un moment dat pe toate meridianele, le vom plăti tot noi, cu vîrf şi îndesat. Trăgînd linie şi făcînd bilanţul, activităţile gestionate de Ministerul transporturilor au reprezentat pentru români un imens aspirator de bani, cu rezultate clamate cu un tupeu fără egal, dar care nu rezistă unei analize *la rece.*

4. DE PILDĂ, gloriosul program de "reabilitare a drumurilor". Este tragi-comic să circuli pe unul din aceste drumuri, la numai doi-trei ani după reparaţii. Pe traseul Ploieşti-Comarnic, după "*reabilitarea* drumului vechi, s-a trecut la lărgirea şi modernizarea acestuia. Numai că, spre sfîrşitul lucrărilor de lărgire şi modernizare, drumul anterior modernizat necesita deja reparaţii majore. (Plăcuţa "*Aici sînt banii dumneavoastră*" a dispărut între timp). La fel de sugestivă este soarta autostrăzii Bucureşti-Piteşti, care a început să se surpe înainte de a fi fost dată în folosinţă.

Dacă cineva face vreodată o anchetă serioasă privind preţurile lucrărilor de modernizare în raport cu calitatea lor (absolut verificabilă) şi dacă fiecărui român i se va explica exact cîţi bani a scos şi va mai scoate el din buzunar pentru plata acestor caricaturi de lucrări, s-ar putea ca popularitatea *celui mai harnic ministru,* să sufere o eclipsă totală (şi – sper – permanentă).

Un lucru este însă cert: în cazul Domnului Băsescu personal, se verifica din plin zicala conform căreia "*Hărnicia este izvorul bunăstării!*"

După ce a terminat cu *transporturile* (unde, cu adevărat, aproape totul a fost... terminat), Domnul Băsescu a pus ochii pe un alt domeniu, demn de a fi asanat sistematic şi în profunzime, conform metodelor proprii. Potenţial, *Primăria Bucureştiului* este extrem de bogată, mai ales acum, după votarea *Legii administraţiei locale,* care rezervă municipalităţii o marjă importantă de manevră (taxe, vînzări de spaţii comerciale, vînzări şi concesiuni de terenuri etc.).

După scenariul dinainte cunoscut, precedată şi însoţită de o deşănţată campanie de mediatizare, a început rezolvarea în forţă a "celei mai mari plăgi a oraşului... *Comerţul stradal.* Ştim cu toţii că eradicarea brutală a acestui fenomen nu este esenţială pentru rezolvarea sau ameliorarea nici uneia din marile probleme cotidiene ale oraşului, etalate cu mare tam-tam de domnul Băsescu în campania electorală. Dacă ne gîndim la influenţa pe care această măsură o va avea asupra valorii spaţiilor comerciale ce urmează să fie licitate de către primărie (licitaţii deja anunţate de către noul primar), lucrurile încep să se lege. Concepţiile social-democrate ale D-lui primar nu au fost deranjate nici de pierderea unui număr însemnat de locuri de muncă şi nici de influenţa nefastă pe care o va avea dispariţia unei concurenţe incomode asupra preţurilor în respectivele zone.

Prevalîndu-se de incoerenţa şi de haosul legislativ românesc, domnul Băsescu a luat măsuri abuzive şi în forţă, punînd pe picior de egalitate comerţul ilegal cu cel legal, care dispune de autorizaţii emise tot de Primăria Bucureştiului. În orice caz, micii comercianţi care aveau toate atu-urile legale şi nu aveau de unde şti că în România există un sistem legislativ care poate permite şi interzice simultan aproape orice, erau un factor necesar de stabilitate a preţurilor. Pe lîngă asta, creşterea valorii de licitare a spaţiilor comerciale (valoare care nu este sigur că va sfîrşi integral în buzunarele primăriei!) va avea de asemenea, pe termen lung, o influenţă importantă asupra escaladei preţurilor.

Trecînd în revistă atît modelul aplicat cu răsunător succes în transporturi, cît şi pe cel ce se întrevede deja pentru Bucureşti, probabil că la sfîrşitul mandatului Băsescu, marile probleme ale urbei se vor rezolva global şi de la sine, prin exodul majorităţii locuitorilor săi, care nu-şi vor mai putea permite să trăiască în oraş.

Poate că sondajele de opinie care evaluează acţiunile gălăgioase şi în trombă ale Domnului Băsescu ar trebui să conţină o unică şi esenţială întrebare:

"*Cui prodest?*"

Monica Spiridon

CRONICA LITERARĂ

de Alex. Ștefănescu

Terifianta cenzură ca inofensiv obiect de studiu

Adrian Marino, *Cenzura în România,* schiță istorică introductivă, Craiova, Ed. Aius, 2000. 96 pag.

Adrian Marino & comp.

STUDIUL *Cenzura în România,* prezentat cititorilor ca o "schiță istorică introductivă", este de fapt un articol de enciclopedie (va figura în *Censorship: An International Encyclopedia,* care va apărea în curând – dacă nu cumva a și apărut – la Londra). Textul a fost publicat întâi, sub formă de serial, în revista *Sfera politicii,* în 1997, pentru ca acum, iată, să constituie și materia unui volum de 96 de pagini.

Într-o scurtă prefață, autorul își revendică, în stilul său caracteristic, de Cassius Clay al istoriei literaturii, prioritatea în tratarea temei: "este vorba – cel puțin bibliografic vorbind – de prima schiță sintetică, deși sumară, dar completă în momentele esențiale, a istoriei cenzurii în România".

Lucrurile stau chiar așa, cu mențiunea că întâietatea de acest fel – cronologică – nu are în literatura o atât de mare importanță. Dacă ar avea ar însemna să-i facem lui Dimitrie Bolintineanu un merit din faptul că a scris înaintea lui Mihai Eminescu despre lună.

Prevăzând parcă obiecția, Adrian Marino pretinde că lucrările altor exegeți nu numai că au apărut după lucrarea lui, dar sunt și mai puțin valoroase. În această ordine de idei, el bagatelizează volumele *Censorship in Romania* de Lidia Vianu, Budapest, Central european University Press, 1998 ("de fapt o simplă culegere de interviuri cu scriitori actuali și de traduceri de poezii") și *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii* de Marian Petcu, Iași, Ed. Polirom, 1999 ("lucrare nu lipsită de unele merite, dar și cu serioase lacune, în spirit compilativ, scrisă în cel mai pur stil *Ștefan Gheorghiu.*")

De fapt, aceste cărți prezintă interes (vom relua cândva discuția asupra lor). În plus, trebuie știut că după 1989 au apărut *și alte cărți* despre cenzură, dintre care cea mai revelatoare este *Cenzura comunistă și formarea "omului nou"* de Bogdan Ficeac, București, Ed. Nemira, 1999 (Adrian Marino nu o menționează nicăieri).

La urma urmelor, ceea ce contează este că numeroase inteligențe s-au mobilizat în ultimul deceniu pentru a examina modul de funcționare a cenzurii în timpul regimului comunist (sau în toate timpurile) și efectul ei devastator asupra culturii române. Dacă cercetarea nu s-a întreprins mai devreme este numai pentru că în condițiile existenței cenzurii nu se putea scrie despre cenzură! În curând vor intra în scenă și tineri cercetători care în prezent abia se formează (Nicolae Manolescu ține, de pildă, un curs despre cenzură la Universitatea din București, iar acest curs se bucură de succes în rândurile studenților), astfel încât vom afla cum li se înfățișează cenzura unora care n-au cunoscut-o dintr-o experiență proprie.

Meritul lui Adrian Marino este de a fi sistematizat referirile, fie și indirecte, la cenzură din aproximativ o sută de cărți (multe datând dinaintea celui deal doilea război mondial). Datorită împrejurării că a trebuit să respecte structura unui articol de enciclopedie, exegetul clujean, tentat de obicei să elaboreze studii imense (care impun respect, dar rămân necitite), a recurs de data aceasta la stilul unui om informat și expeditiv, care comunică cititorului doar strictul necesar și nu-l lasă nici o clipă să se plictisească.

Cenzura de altădată

DIN cele 96 de pagini ale cărții, 66 sunt rezervate studiului propriu-zis (celelalte fiind ocupate de prefață și de note). Iar din cele 66 rezervate studiului propriu-zis, mai mult de două treimi (46) se referă la cenzura dinaintea comunismului. Este vorba, în mod evident, de o disproporție. În comparație cu cenzura din timpul comunismului, cenzura dinainte a fost una de operetă. Ea nu a mutilat și nici măcar nu a marcat în vreun fel cultura română.

Până în secolul 18, după cum arată cu claritate Adrian Marino însuși, a funcționat, sporadic și ineficient, o cenzură religioasă. Era vorba de fapt de alcătuirea unor liste de cărți interzise (de pe poziție catolică împotriva Reformei, de pe poziție ortodoxă împotriva catolicismului etc.). Titlul unei asemenea liste, traduse din slavonă de Staico Grămăticul în perioada 1667-1669, merită reținut pentru pitorescul ei și pentru că ne edifică asupra naivității propagandei religioase din epocă: *Cărțile ceale mincinoase, pre care nu se cade a le ținea și a le citi drept credincioșii Hristiani.*

"În perioada absolutismului luminat – explică în continuare Adrian Marino -, în secolul 18, cenzura în țările românești intră într-o nouă etapă. Ea are o formă centralizată, laicizată și, mai ales, foarte birocratizată." Dovezile aduse în sprijinul acestei teze sunt convingătoare; nu se precizează însă că, practic, în acea perioadă, cenzura aducea atingere unei părți nesemnificative din cultura scrisă (în condițiile în care cultura scrisă însăși reprezenta o parte nesemnificativă din cultura națională).

Trecând la secolul 19, autorul cărții face observația, impresionantă, că în anii ocupației ruse, consecință a războiului ruso-turc din 1828-1829, se înregistrează "prima oficializare și organizare eficace, drastică, a cenzurii, în spirit despotic-țarist". Judecând retrospectiv, putem considera că este vorba de o primă tentativă de familiarizare a românilor cu ceea ce va însemna peste o sută douăzeci de ani cenzura adusă cu tancurile de la Moscova.

Din fericire, revoluția de la 1848 și Unirea din 1959 consacră libertatea de exprimare. Adrian Marino citează, printre altele, o prevedere din *Legea asupra presei,* promulgată de Alexandru Ioan Cuza la 1 aprilie 1862: "Cenzura este și rămâne pentru totdeauna desființată." (Acest *pentru totdeauna* este pentru noi, cei de azi, care am trecut prin ce-am trecut, înduioșător.)

În mod judicios, autorul face o distincție între cenzura din Muntenia și Moldova și cenzura din Transilvania, unde autoritățile se străduiau înainte de toate să reprime afirmarea cauzei naționale a românilor (situație prelungită până în 1918).

În secolul douăzeci, prima manifestare brutală a dorinței de a controla presa se manifestă în contextul instaurării dictaturii lui Carol al II-lea și, în continuare, în acela al ascensiunii extremei drepte. Adrian Marino menționează, pe bună dreptate, această formă de autoritarism ca pe o lovitură gravă dată libertății de exprimare, dar face greșeala de-a o situa într-un raport de continuitate cu teroarea ideologică din anii comunismului:

"Lovitura de grație dată libertății presei, prin interzicerea masivă de publicații și instaurarea drastică a cenzurii, este opera regimurilor autoritare, dictatoriale, totalitare din România. Mai întâi regalist, apoi fascist, apoi comunist, începând din deceniul patru, până la 22 decembrie 1989."

Deși introduce ulterior unele nuanțări, exegetul lasă totuși să se înțeleagă că se poate vorbi de o epocă omogenă din istoria cenzurii, și anume aceea care începe în deceniul patru și ia sfârșit la 22 decembrie 1989!

Alienarea culturii românești

ÎN REALITATE, odată cu instaurarea comunismului în România, în anii de după cel de-al doilea război mondial, cenzura devine cu totul și cu totul altceva decât a fost vreodată în întreaga istorie a țării. Se instituie, de fapt, un control absolut și asfixiant asupra oricărui produs intelectual și asupra oricărei forme de comunicare. Se cenzurează nu numai cărți și reviste, ci și formulele de adresare, hărțile, fotografiile sau buletinele meteorologice. În aria de competență a cenzurii intră până și folclorul, care părea intangibil și care acum este rescris, în conformitate cu exigențele propagandei comuniste! Ca să nu mai vorbim de faptul că se cenzurează vestimentația, coafurile, ierarhizarea profesiilor, practicile religioase, simpatia pentru alte țări și așa mai departe.

Controlul nu numai că este total, dar mai este și exercitat de oameni care au ca principale atribute lipsa de pregătire și prostul-gust, ceea ce duce la rezultate grotești.

Mari scriitori, ca Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu sau G. Călinescu, care au rămas ei înșiși în perioada "cenzurii totalitare" dinainte de război, devin de nerecunoscut în perioada "cenzurii totalitare" postbelice. Întreaga cultură română suferă un proces de alienare, ale cărui consecințe – tragice – nu se știe dacă vor putea fi înlăturate vreodată.

Adrian Marino privește cu detașare științifică această distrugere sistematică a unei culturi, trecând în revistă instituțiile care se ocupau de cenzură, evocând câteva cazuri de scrieri cenzurate etc. Era de așteptat ca un savant de prestigiul lui să "povestească" străinătății, fie și în câteva cuvinte, ce tragedie s-a petrecut în România.

În rest, lucrarea este instructivă și, fără îndoială, necesară. Ea nu va putea fi ignorată de cercetătorii care vor reveni asupra temei. ■

Cărți primite la redacție

- Costache Olăreanu, *Sancho Panza al II-lea,* roman, București, Ed. Persona (din grupul editorial Universalia), col. "Romanul românesc contemporan", 2000. 208 pag.
- Mircea Handoca, *Pro Mircea Eliade,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Discobolul", 2000. 232 pag.
- Jean Celeste Dimitrescu, *Ca sfântul Lazăr târâș-grăpiș (Aventurile unui român în Occident),* roman, București, Ed. Mașina de scris, 2000. 136 pag.
- Petru Cimpoeșu, *Povestea Marelui Brigand,* roman, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2000. 352 pag.
- Năstase Zanfir, *Pământeni,* roman, Pitești, Ed. Paralela 45, 2000. 372 pag.
- Năstase Zanfir, *Calea cea neștiută,* nuvele, Pitești, Ed. Paralela 45, 2000. 90 pag.
- Ilie Ștefan Rădulescu, *C.A. Rosetti și teatrul,* Călărași, Ed. Agora, 2000. 128 pag.
- Ilie Ștefan Rădulescu, *Vorbiți și scrieți corect (Erori frecvente în limbajul cotidian),* București, Ed. Teora, 2000. 144 pag., 15 000 lei.
- Titu Popescu, *Nimeni nu-i profet în țara lui, ci în exil,* București, Ed: Danubius, col. "Condeie românești în diaspora". 2000. 196 pag.
- Ion Brad, *Al doilea suflet,* București, Ed. Albatros, 2000 (versuri). 100 pag.
- Grațian Jucan, *Bucovina,* articole și eseuri, Suceava, Ed. Biblioteca Bucovinei "I. G. Sbiera", 1999. 164 pag.
- Ioan F. Pop, *Poeme de sedus realitatea,* Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Poeți de azi", 2000. 76 pag.
- Silvian Floarea, *Imponderabili ca apa,* poeme și proză poetică, București, Ed. Amurg sentimental, 2000. 92 pag.
- Silvian Floarea, *Neliniști aprinse,* București, Ed. Amurg sentimental, 1999. 50 pag.

CRONICA LITERARĂ

de Gheorghe Grigurcu

Revolta împotriva maselor

MULTĂ vreme, Basarabia ocupată de Uniunea Sovietică a constituit pentru români o aspiraţie, un vis cu contururi romantice al reîntregirii ţării. După evenimentele din 1989, preludate de frămîntările înnoitoare ale Moldovei dintre Prut şi Nistru, începute cu vreo doi ani mai devreme, a devenit o problemă. Nu doar o problemă geopolitică, ci şi una de factură culturală şi psihologică, întrucît izolarea îndelungată a ramurii răsăritene a poporului român a avut drept consecinţă o diferenţiere cu atît mai accentuată cu cît s-au exercitat asupra basarabenilor puternice presiuni deformatoare, deopotrivă cu caracter etnic şi cu caracter ideologic. Primele contacte dintre Basarabia şi patria-mamă au prezentat un aspect sentimental, într-un cadru în care a predominat festivismul, manieră comodă de-a amîna ori de-a evita abordarea chestiunilor de fond. "Podurile de flori", expresii ale efuziunii populare, regizate, totuşi, pînă la un punct, ca şi întîlnirile scriitoriceşti la care s-ar fi pretins o luciditate activă, au rămas în atmosfera unei factice "sărbătoriri", a unui "picnic" folcloric: "Festivismul rămîne (...) la moldoveni nu doar un excelent substitut al acţiunii directe, scrie Vitalie Ciobanu, în cartea sa *Frica de diferenţă,* un surogat de «înfrăţire» care exclude asumarea calmă, nepatetică a problemelor existente, el este şi o modalitate nedeclarată de a omorî un timp ce ameninţă să-şi developeze precaritatea intelectuală (o teamă adesea exagerată) şi un mijloc de descurajare a tentativelor celor «de dincolo» de a tulbura stabilitatea ierarhiilor constituite pe malul stîng, bastioane care, orice s-ar spune, nu se pot dispensa şi de o suveranitate administrativă formal dezavuată". În nu mai mică măsură, comportarea festivistă a fost pentru unii trăgători de sfori din România un mijloc la fel de reprobabil de-a substitui acţiunea prin demagogie, de-a transforma o dramă naţională în capital politic bine sunător în vremuri de mizerie multiplă. Din păcate, chiar guvernele României au alocat miliarde de lei unor aşa-zise Congrese ale spiritualităţii de la Herculane, "reuniuni mamut, de o valoare nulă", în dauna unor proiecte sau instituţii cu adevărat viabile şi eficiente.

Odată trecută graniţa peste Prut, intelectualii basarabeni s-au văzut puşi în situaţia de a depăşi imprecisul sentimentalism, de a-şi exprima opţiunea faţă de diversele oferte politice. Astfel traiectoriile lor s-au diferenţiat, adesea radical. Unii au ales *România literară,* alţii *Literatorul, Totuşi iubirea, România Mare.* Succesul de racolare pe care l-au înregistrat personaje precum A. Păunescu sau C.V. Tudor sau Victor Crăciun au avut la bază crunta dezinformare a maselor din Basarabia, care au fost tentate a identifica idealul unificării cu naţional-comunismul, deci cu o diversiune a aceluiaşi Moloh ideologic care a încercat a-i deznaţionaliza, a-i îndepărta de rădăcinile lor istorice şi spirituale: "basarabenii de rînd nu cunosc din partea «fraţilor români» decît discursul triumfalist gen«Flacăra», adică unul care vine în direcţia orizontului lor de aşteptare, flatîndu-le orgoliul, dar nu încearcă să contrazică ori să corecteze această percepţie, provocînd dincolo de impactul emoţional momentan un şoc cognitiv. De unde să ştie basarabeanul majoritar, în condiţiile de informare descrise mai sus, că există şi o *altă* Românie, decît cea viforos-încruntată sau pios-lacrimogenă, văzută la televizor? România lui Andrei Pleşu şi Nicolae Manolescu, a lui Alexandru Paleologu şi Octavian Paler, a lui Adrian Marino şi Gabriel Liiceanu, a lui H.-R. Patapievici şi Alexandru Zub?". Această Românie a valorilor autentice, a valenţelor europene, a prefigurării viitorului în virtutea elementelor pozitive ale prezentului, a constituit un veritabil test pentru intelectualul basarabean, prin forţa lucrurilor mai bine informat, mai exact orientat decît cetăţeanul de rînd. Cei care, aidoma lui Grigore Vieru şi Leonida Lari, au ales postideologia naţionalistă, au acoperit la un moment dat ecranul, la figurat dar şi la propriu (micul ecran), apărînd, mai ales în contestul proteguitor al legislaturii Iliescu, drept unicii exponenţi ai unei Basarabii moralmente rătăcite. Din fericire, s-a ivit o nouă pleiadă de scriitori şi cărturari basarabeni, precum Vitalie Ciobanu, Vasile Gîrneţ, Valentina Tăzlăuanu, care au "spălat ruşinea" derutantei dezorientări orientate a adepţilor naţional-comunismului, scoţînd conceptul de patriotism din zona agitaţiei naţionaliste, analizîndu-l în temeiul unor criterii inspirate de climatul democratic. Către aceştia ni se îndreaptă speranţa unei regenerări a urgisitei Moldove dintre Prut şi Nistru, în perspectiva regăsirii afinităţilor cu o Românie axiologic motivată, conştienţi că "astăzi salvarea noastră nu poate veni decît printr-o integrare organică şi multilaterală cu România şi cu Europa, ca o conştientizare mutuală a nevoii unuia de celălalt".

Să urmărim traseul reflecţiilor lui Vitalie Ciobanu (n. 1964, la Floreşti, în judeţul Soroca, localitate de unde se trage şi familia paternă a subsemnatului). Fără complexe, confratele nostru porneşte de la constatarea treptei celei mai de jos a pervertirii conştiinţei de neam a basarabenilor, care este românofobia. Indicînd o criză profundă de identitate, ea a fost indusă de către ocupantul sovietic. Acesta a practicat o politică de deznaţionalizare, sugerînd popoarelor ţinute într-un regim colonial *sui generis* că unica modalitate de-a se salva fizic ar fi obedienţa necondiţionată faţă de sistemul rusofon. În consecinţă, măsurile represive urmăreau distrugerea memoriei istorice, spălarea creierului, mancurtizarea: "Să nu uităm că *mancurtizarea* - termen bogat în implicaţii speculative - a fost introdusă în limbajul nostru simbolic de un scriitor ieşit din sînul unei naţionalităţi cotropite de regimul sovietic, reuşind să sintetizeze realitatea unei politici de asimilare etnică, nemaicunoscută pînă atunci în istorie". Spre deosebire de ţările din Est, pe teritoriul cărora deznaţionalizarea întîmpina o rezistenţă de-o anume consistenţă, în republicile sovietice omenescul nu s-a putut replia la nivelul naţionalului. Lipsită de suportul său etnic, mentalitatea obştească a putut fi mai lesne împinsă pe făgaşul acceptării unei cîrmuiri despotice, cu urmări ce mai dăinuie şi azi: "După ce practicile amintite au dispărut, cămaşa de forţă pe care a îmbrăcat-o epoca peste mentalitatea basarabeanului se regăseşte în modelul paternalist - în continuare, singura formă de autoritate legitimă în ochii «maselor largi populare» - şi în inerţiile de comportament colectiviste. Această moştenire face ca în prezent să nu putem vorbi despre existenţa unei *societăţi civile* în Republica Moldova, care să limiteze şi să controleze mişcările actorilor politici - cum se întîmpla în democraţiile avansate".

Altfel spus, în Basarabia s-a ajuns la o "ură de sine" la scară colectivă. Un fel de "experiment Piteşti", extins la dimensiunile unei provincii întregi. Tehnicile cele mai perfecţionate ale dezumanizării, în sens orwellian, au fost puse în aplicare, cu scopul de-a asigura "somnul adînc al clişeelor", de-a evita orice fisură a sistemului de îndoctrinare. Pînă şi microuniversul familial a fost infestat de germenii ideologiei, prin reproducerea, de la o generaţie la alta, a unor exemplare tot mai fidele ale sumisiunii fără crîcnire: "Nimic nu ar fi trebuit să zdruncine acest sistem: maşinăria era bine unsă, mecanicii pricepuţi şi nemiloşi, perspectiva contrazicerii exclusă cu desăvîrşire. Inconştient sau din frică, familia avea grijă să amputeze eventualele puseuri de independenţă «ideologică» a odraslelor; părinţii reprezentau ei înşişi deja nişte structuri umane dereglate". Fiind violată şi ultima redută, intimitatea, la care nu puteai renunţa decît înstrăinîndu-te în raport cu tine însuţi, rezultatul nu putea fi decît cumplitul "om nou", veritabil zombi, capabil de orice mîrşăvie: "Proliferarea unor asemenea exemplare, greu să le spui «umane», în fosta RSS Moldovenească constituie, după părerea mea, cea mai gravă consecinţă a celor 50 de ani de comunism. Aceşti ipochimeni, împărtăşind o foarte vagă impresie despre cine sînt ei şi ce valori celebrează, au invadat structurile administrative, instituţiile de învăţămînt şi unităţile de producţie. Tot ei alcătuiesc astăzi «crema» noii burghezii, plodită de tranziţia moldovenească. Să nu ne mirăm, aşadar, că lucrurile merg atît de prost în Basarabia, spre deosebire de ţările Europei Centrale şi ale comunităţii baltice". Întrucît tinerii basarabeni n-au avut parte de modele ale rezistenţei de tipul celor de care s-au bucurat ungurii, polonezii, cehii, procesul înnoirii s-a blocat într-o "problemă de cadre, a materialului uman de-o anumită calitate, în absenţa căruia cele mai nobile teorii au sfîrşit în promiscuitatea «aplicării». Aşa e pe cale de a fi compromisă azi, în Republica Moldova, ideea de democraţie, capitalism, societate deschisă". Dar "omul nou" se manifestă şi în forme mai puţin agresive, în superficialitatea, inerţia, disponibilitatea la factorii negativi pe care le vădesc o mare parte din basarabenii cărora le-a fost radiată conştiinţa identităţii etnice. Ei au rămas ataşaţi, din punct de vedere economic, de fostul spaţiu ex-sovietic, integraţi frecvent acestui sistem de referinţe şi din punct de vedere cultural şi lingvistic, îndreptîndu-şi privirile spre Moscova precum spre un centru absolut. Nedînd atenţie împrejurării că actuala Republică Moldova se trage din infamul pact Ribbentrop-Molotov, se comportă aidoma unor copii atraşi mai mult de străini decît de propriii lor părinţi. Suferinţele cumulate i-au făcut a da prioritate aspectului pragmatic al vieţii, interesului pur economic: "Ceea ce păruse la un moment dat un orizont de atins prin avîntul colectiv al unor inimi descătuşate, în prezent a fost degradat la condiţia unei soluţii oarecare. Adică Unirea Basarabiei cu România nu mai este privită azi ca un scop în sine, legitimat de istorie (şi faptul acesta nu ar constitui un păcat), ci, în cel mai bun caz, drept un *mijloc* oarecare de atingere a unui standard de viaţă şi de securitate personală. Am spus *un mijloc* pentru că, teoretic, există şi altele, care însă nu mai desemnează proiectul integrării româneşti, ci modelul autarhic sau rusofil - în esenţă acelaşi lucru. (Spre exemplu, românii din Tighina - detaliu semnificativ în contextul celor discutate - doresc să revină sub jurisdicţia Republicii Moldova nu pe temeiul comunităţii de limbă, ci, cum spun ei, pentru că dincoace viaţa e mai uşoară, preţurile mai mici, în raport cu Transnistria)".

Şi acum urmează partea cea mai interesantă a discursului pe care îl examinăm. Sătui de "heirupismele anilor '87-'80, dar şi agasaţi de o comunitate retardată, înstrăinată de exponenţii săi cultivaţi, tinerii intelectuali basarabeni se arată tentaţi în ultimii ani de o "despărţire de comunitate". O "despărţire" avînd trăsăturile unei "iubiri înşelate", de alură cioraniană. Aceşti intelectuali hipersensibilizaţi dar şi dezabuzaţi, stigmatizaţi de-o oboseală morală, nu-şi mai găsesc resurse îndestulătoare pentru credinţa într-un bine comun: "Decepţiile, bătăliile zilnice pentru o normalitate refuzată le impun în cele din urmă concluzia că binele comunitar nu constituie decît o iluzie între multe altele, şi că, dacă există, nimeni nu pare dispus să riste ceva pentru el. Acest adevăr chinuit le încurajează tendinţa de dezrădăcinare, dorinţa de emancipare de sub tutela modelelor naţionale şi a ideologiilor adiacente, îi ajută să descopere o *etică a libertăţii* împotriva dictaturii pasiunilor parohiale". Altfel spus, neodisidenţii în cauză privesc dincolo de orizontul incert al unirii imediate cu România, spre o Europă unită, spre o "comuniune transfrontalieră", aptă a răspunde, pe de o parte, idealului libertăţii prin respectarea normelor democraţiei, iar pe de alta criteriului asigurării coexistenţei diferenţelor. Ce rost ar avea să înlocuim un naţionalism cu altul? Ce rost ar avea să perpetuăm lanţul vrajbei în loc de-a urma paradigmele reconcilierii franco-germane şi polono-germane? E o perspectivă cosmopolită care se corelează cu proiectul timişorean girat de Cornel Ungureanu şi Adriana Babeţi, cunoscut sub numele de "A treia Europă", în care toposul determinat de fostul imperiu austro-ungar, adună, sub aceeaşi umbrelă culturală, scriitori români, unguri, cehi, polonezi, sîrbi, croaţi etc., ca şi cu ideea unei "mittel-europenităţi" a Cernăuţilor, ca un antidot împotriva şovinismului ucrainian. Spre a parafraza un titlu celebru al lui Ortega y Gasset, am putea vorbi despre o "revoltă împotriva maselor". Cîtă îndreptăţire i-am putea acorda? Să observăm mai întîi că acest "cosmopolitism luminat" reprezintă reacţia previzibilă la naţionalismul exacerbat, rudimentar, prin care s-au manifestat primele încercări ale comunităţii basarabene de a-şi descoperi identitatea. Negreşit, există o anume ostentaţie în programul unei asemenea deschideri largi, care îngăduie partizanilor săi "să se detaşeze de nefericita chestiune identitară şi de problemele insolubile ale comunităţii lor, navigînd spre punctul fertil al întîlnirii cu *celălalt,* sub soarele culturii eliberate de mistica «rădăcinilor» şi al unei apartenenţe nu moştenite, ci *asumate* la Europa". Însă nu e aceasta tocmai postura cea mai clarvăzătoare? Întrucît să recunoaştem că ea înfăţişează măcar trei avantaje indubitabile: depăşirea impasului istoric al unei Basarabii cu o independenţă statală de factură stalinistă, profitabilă doar pentru o mafie politico-financiară, respingerea categorică a xenofobiei specifice naţional-comunismului agonic, recunoaşterea, drept reper de căpetenie, atît al societăţii din România, cît şi al celei din Basarabia, a unei integrări europene şi chiar universale. E o viziune istorică, vizînd "o *confrerie transnaţională* a intelectualilor, care recuperează ceva din spiritul universalist al Evului Mediu, prin fundarea unei noi identităţi umane în pragul mileniului trei". Aparent anticolectivistă, o atare "confrerie" ar reprezenta o soluţie favorabilă întregii noastre obşti. Oricît de greu le-ar veni unora a se despărţi de "mistica rădăcinilor", de "tribulaţiile unui anume loc", considerate exclusivist şi exploatate retoric, se cuvine a admite antiutopia acestei poziţii. *Ergo* realismul ei, care consistă, cum afirmă Vitalie Ciobanu, în a combate "frica de diferenţă", deoarece "diferenţa presupune o *limită* şi orice limită devine irevocabilă dacă este absolutizată, renegată sau ocultată". ■

Vitalie Ciobanu, *Frica de diferenţă,* Ed. Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, 304 pag., preţ neprecizat.

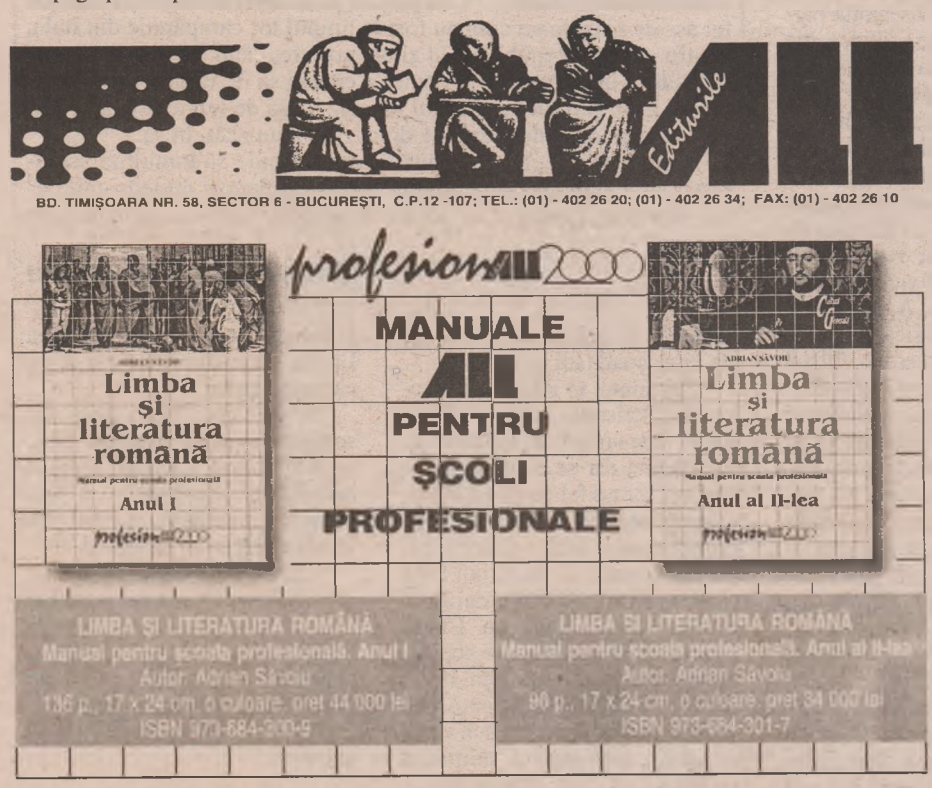

Eveniment editorial

NU ESTE pentru prima dată când se inițiază la noi o serie reprezentativă a operelor lui Freud. Pe la începutul deceniului Editura Științifică pornise pe un asemenea drum – cu oarecare succes, dovadă cele patru volume apărute până în '96. Tenacitatea întreprinzătorilor nu s-a ridicat însă, pe cât se vede, la înălțimea entuziasmului lor. De vreo doi ani Editura Teora promite și ea o ediție, dar dintr-un alt clasic al psihanalizei – e vorba de Jung, concretizând până în prezent 3 sau 4 volume (din cele 20, opere complete, de la Walter Verlag). Rămâne de urmărit și aici dacă orgoliul profesional există în doze suficiente pentru a trece peste dificultățile legate de drepturile de autor, traducere și vânzare.

Lansată anul trecut, ediția Freud de la Editura Trei pare a avea mari șanse de finalizare. Și aceasta pentru că într-un interval relativ scurt și bine ritmat au apărut deja primele trei volume, iar al patrulea se află în pregătire. Pasionații de psihanaliză cunosc de altfel că această editură s-a axat programatic și calificat, încă de la înființare, pe literatura de gen, întreprinderea de față constituind încununarea firească a acestor preocupări.

Dintr-o *Notă asupra ediției* aflăm că traducerea în românește se realizează după prestigioasa ediție *Studienausgabe* în 11 volume a editurii S. Fischer. Intenția declarată de a publica două volume pe an mi se pare și productivă, și realistă; ne-am putea aștepta prin urmare ca pe la sfârșitul lui 2003 să avem prima ediție românească din operele întemeietorului unei științe care a bulversat un secol XX atât de bogat totuși în evenimente. Nu trebuie ignorată într-un atare context nici ambiția traducătorilor de a asigura pe ansamblu o necesară coeziune terminologică; confruntările cu traduceri într-alte limbi (în franceză, de pildă) și cu *Vocabularul de psihanaliză* al lui Laplanche și Pontalis (tradus în '94) își vor proba cu siguranță utilitatea.

Întâiul volum conține aplicațiile freudiene la opere literare și de artă plastică. Este vorba, printre altele, de *Gradiva* lui Wilhelm Jensen, de *Hamlet* și de *Negustorul din Veneția,* de *Gioconda* și de *Sfânta Ana, Fecioara* și *Pruncul,* de goetheana amintire din *Poezie și adevăr,* de *Frații Karamazov* ș.a. Cele zece texte cu valoare larg ilustrativă reprezintă o excelentă prefațare a întrebărilor fundamentale ale psihanalizei. De menționat că acest volum constituie o reeditare, a doua, după apariția de la începutul anilor '80 (extrem de izolată la acea vreme cât privește psihanaliza) și după cea din 1994: o confirmare la cititor, în fapt, a unei anumite idei de "montaj" din operele lui Freud.

Cel de-al doilea volum, intitulat *Nevroza la copil,* cuprinde două dintre cazurile celebre interpretate de Freud – *Micul Hans* și *Omul cu lupi* – și conturează într-o primă apropiere dimensiunea clinică a psihanalizei, esențială după cum se știe în fundamentarea ei conceptuală. În fine, cel de-al treilea volum, *Psihologia inconștientului,* reunește douăzeci de texte din perioada 1911-1938, printre care celebrele *Pentru a introduce narcisismul* (1914), *Dincolo de principiul plăcerii* (1920), *Eul și sinele* (1923; pentru ultimul termen editura adoptă soluția inedită a lui *Se*) ș.a.

Inutil să mai subliniez importanța acestei foarte susținute și ample munci de traducere pentru cititorul profan și specialist din România – dat fiind că ea este întru totul evidentă. Câteva idei ar trebui totuși subliniate, spre a nu trece ca subînțeles ceea ce se cere cu tărie afirmat. O atare muncă anulează o restanță culturală de mai bine de o jumătate de secol: pe 27 august se împlinesc 61 de ani de la ultima însemnare a lui Freud, și tot atâția de la dispariția sa – pe 23 septembrie). În urma sa a rămas o operă fără de care vremurile noastre nu mai pot fi - încă de multe decenii - înțelese. Influența freudismului asupra mentalității contemporane se dovedește și azi uriașă și incredibil de proteică, iar multe dintre valorile societăților occidentale pe care ne străduim atât de mult să ni le însușim sunt, direct sau indirect, motivate psihanalitic. Ar fi foarte bine (pentru noi) să nu cădem în greșeala de a cumpăra preambalat ceea ce alții au gândit și au simțit la timpul lor, ci să refacem pe cont propriu un traseu inițiatic care ne va reda un timp al nostru - și ne va face mai lucizi, mai intuitivi, mai echilibrați și mai maturi.

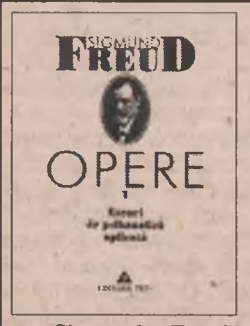

Sigmund Freud, *Opere 1: Eseuri de psihanaliză aplicată,* traducere și note introductive de Vasile Dem. Zamfirescu (excepție face studiul *O amintire din copilărie a lui Leonardo da Vinci,* tradus de Cosmin Teodoru), 1999, 303 p.; *Opere 2: Nevroza la copil,* traducere de Rodica Matei și Ruxandra Hossu, 2000, 222 p.; *Opere 3: Psihologia inconștientului,* traducere de Gilbert Lepădatu, George Purdea, Vasile Dem. Zamfirescu, verificarea traducerii și coordonarea terminologică: Roxana Melnicu, 2000, 316 p.; apărute în colecția "Biblioteca de psihanaliză" coordonată de Vasile Dem. Zamfirescu, Ed. Trei; prețuri nemenționate.

Dorin-Liviu Bîtfoi

O "carte-Apostrof"

APARIȚIA selectei reviste clujene *Apostrof* (care a depășit în 1998 100 de numere) e punctată la anumite intervale de surprize plăcute sub formă de "cărți-Apostrof". Ne amintim desigur *Scrisorile...* lui I.D. Sîrbu din 1996 sau de acelea ale lui Cioran din 1995. Formatul mic, îngrijit și textele prețioase, rare păstrează tradiția și în cartea care marchează împlinirea celor o sută de numere.

Cartea conține o sută de autori, colaboratori de-a lungul timpului ai *Apostrof*-ului, prezenți de data aceasta într-o postură inedită: aceea epistolară. Cu alte cuvinte, redactorul-șef al revistei, Marta Petreu, a ales din noianul de scrisori primite de-a lungul celor opt ani de apariție o foarte mică parte, reprezentativă deopotrivă prin numele epistolierilor, dar mai ales prin conținutul lor, care se referă la problemele revistei și ale colaborărilor cu aceasta.

În afară de cei o sută de semnatari, al o sută unulea, Marta Petreu însăși, a ales pentru începutul acestei antologii o scrisoare de-a dreptul tulburătoare, adresată președintelui U.S. din 1990, Mircea Dinescu. Este scrisoarea unui "scriitor exilat în meseria de profesor de liceu": "Cum spuneam, lucrez din 1980, ca profesor de liceu. Nu știu dacă vă puteți închipui ce a însemnat asta: săptămâni cu peste 30 de ore, orare în trei schimburi, o istovire continuă, o dezintelectualizare rapidă și forțată. Dacă elevii sunt istovitori fiindcă trebuie să-i stăpânești

O sută de autori și încă unul, Dosar Eugen Ionescu, Biblioteca Apostrof 9/1998, 210 p., f.p.

și fascinezi secundă cu secundă, în schimb sala profesorală e extenuantă fiindcă înseamnă bârfe și rețete culinare, fiindcă mă obligă, continuu, să mimez o identitate comună pe care nu o am. Într-o școală, a avea o individualitate ce nu se încadrează stasului meseriei este un fapt reprobabil, o impertinență pedepsită prin coaliția tacită a tuturor." (p. 10) Câți intelectuali români se vor fi recunoscând în aceste cuvinte, mai bine să nu ne gândim. A alege între supraviețuirea biologică și cea literară e, vorba lui Russo, o dilemă grea. Câteodată însă se mai întâmplă și minuni. Această scrisoare e în fond un act de concepere cu succes a unei reviste fără de care nu ne mai putem închipui azi viața culturală de la noi. Că pentru asta a fost nevoie de un gest aproape disperat al unei intelectuale române – rămâne de reflectat.

Scrisorile sunt interesante nu numai prin numele vehiculate – ar fi fost și asta suficient – cât mai ales prin tonalitatea lor. Trebuie spus că aici a contat foarte mult selecția Martei Petreu care a ales doar scrisorile "inocente", evitând injurii și acuzații care ar fi tulburat apele și așa nu prea limpezi ale intelectualității române.

Conținutul în sine nu e spectaculos, scrisorile sunt de obicei scurte răspunsuri la invitații de colaborare, dar se conturează cu ajutorul lor un fel de ritual al bunei-cuviințe culturale. Politețea primează, o politețe cu sare și piper cum numai scriitorii pot avea când vor. Dincolo de ea rămân și trăsături individuale: un Cărtărescu glumeț și în pană de poeme, suprasolicitat de reviste în 1990, Andriana Fianu prezentă cu scrisori personale sau în scrisorile celorlalți, întotdeauna simpatică și simpatizată, un Marian Papahagi tulburător ("Dante? Vine de la Roma." – și n-a mai venit), un Livius Ciocârlie rafinat și afabil ca întotdeauna.

Scrise între 1990 și 1998, scrisorile conturează și un fel de istorie în fărâme a acestor ani post-decembriști, începând cu lipsa plicurilor din librării în 1990 până la febra alegerilor din 1996.

Cartea se încheie cu un neprețuit dosar Eugen Ionescu – un text inedit al scriitorului din 1946. Textul conține mici fabule în proză și o primă variantă a piesei *Învățați limba engleză fără profesor* (toate redactate în românește).

Luminița Marcu

Laudatio

Iordan Chimet – desen de Done Stan

Într-o lume a performanțelor, exhibițiilor tehnice, succeselor și șanselor aleatorii, care, în chip miraculos, împing omenirea pe drumurile de fier ale civilizației, modelul moral – mai puțin spectaculos, în ciuda greutății sale de aur curat și puteri de dăinuire – scapă adesea privirii noastre grăbite, și însuși omul care îl întruchipează se bucură destul de discret, cu satisfacția datoriei împlinite față de semeni, față de ideile ce alcătuiesc codul înaltelor valori spirituale ale umanității.

La sfârșitul unui veac tulburat de enorme aberații și de nesfârșite suferințe, ne putem recăpăta demnitatea și încrederea în energiile creatoare ale omului evocând personalitățile care, învingând adversitățile, inerțiile, atingând universalitatea prin simțirea și acțiunile lor benefice, prezintă modele morale de o neobișnuită, dătătoare de speranță originalitate.

Am fost dăruit de destin cu fericita întâmplare să întâlnesc – dintre cei aleși și puțini trecători prin vârstele mele – câțiva cărturari aventuroși, entuziaști, cutezători, a căror putere creatoare și rodnică perseverență, de o rară exemplaritate, să-mi stârnească nelimitat uimirea, admirația, respectul și caldul sentiment al prieteniei recunoscătoare.

Printre ei – puținii și discreții - îl prenumăr pe Iordan Chimet, a cărui prietenie de peste trei decenii, onorându-mă, mi-a îngăduit să cunosc îndeaproape cât de complexă, de pasionantă, dar și plină de primejdii, este aparent modesta strategie a unui scriitor adânc preocupat să-și articuleze armonios opera literară, vis împătimit de formele artei, incurabil înviciat de ideile majore ale contemporaneității, inventiv creator de proiecte culturale, militant - în toate aceste domenii și direcții ale publicisticii – pentru integritatea memoriei supremelor noastre bunuri, majusculele colectivităților, dar mai cu seamă ale Măriei sale Individualitatea/ Personalitatea umană: Adevărul, Frumosul, Democrația, Demnitatea, Iubirea, Pacea, Solidaritatea.

Un arhitect al acelei construcții ce își sprijină coloanele pe solul ferm al tradițiilor umaniste europene.

Ceea ce m-a uimit și încântat, după numeroasele sonde trimise interogativ în spațiul Chimet, și mi-au sporit admirația pentru travaliul neobosit al acestui gânditor și fin caligraf, a fost modestia fără de măsură a unui luptător neînfricoșat de violențele, intoleranțele, ispitele murdare de cumpărare a conștiinței, amenințările totalitarismelor, urii și prea răspânditei prostii. Biografia sa, a unui mândru rezistent înaintea primejdiilor – nu printre ultimele xenofobia, disprețul primitiv pentru principiile democrației occidentale, antisemitismul, celelalte josnice isterii și extremisme – apare în ochii mei de romancier și colecționar de fișe caracterologice ca aparținând unei ficțiuni migălite de un idealist: cu o inteligență neobișnuit de ascuțită, cu un simț al frumosului cum rar se întâlnește, cu un altul, paralel, critic și selectiv, daruri conduse de un spirit polemic nu rareori vehement dar nicicând trădând eleganța dialogistului, Iordan Chimet trăiește în miezul fierbinte al actualității, în realitatea pe care o somează să fie a oamenilor. Ideile și proiectele lui sunt idei-forță, nici o clipă lăsate libere din frâul rigorii, inteligenței și al visului. Veghea lui – despre care dau mărturie nenumărate povestiri și romane, versuri și eseuri, splendide antologii și colecții tematice elogiind geniul și inocența și strângând sub acolada acestei etern fertile idei, formele artistice ale Inocenței privirilor dintâi – mă întorc la spusele lui Balzac despre cavalerii spiritului, din nobila și harnica ceată căreia îi aparține Iordan Chimet (de parcă despre el ar fi scris ilustrul romancier, acum peste o sută cincizeci de ani): "Campaniile pe frontul inteligenței sunt azi tot așa de ucigătoare cum au fost la timpul lor campaniile din Italia pentru soldații Republicii. În zilele noastre, când totul se reduce la o bătălie a inteligențelor, trebuie ca cineva să fie în stare să șadă 48 de ore în șir pironit pe scaunul lui și la masa de lucru, așa cum înainte un general ședea timp de două zile, nemișcat, în șa".

Oare câte zile, cu câte sute de ore, trebuie să înmulțim școlărește, spre a ajunge la rezultatul care să sugereze dimensiunile unei activități prodigioase scriitoricesc-editoriale de aproape șase decenii?

Mircea Horia Simionescu

„JE EST UN AUTRE"

de Ioana Pârvulescu

Bărbat, român, progresist

DIOGENES LAERTIOS îi atribuie lui Thales din Milet obiceiul - considerat de alţii a fi al lui Socrate - de a mulţumi zeilor în primul rînd pentru că s-a născut om, iar nu animal, apoi pentru că e bărbat, nu femeie şi în al treilea rînd pentru că e grec şi nu barbar. Acestea erau aşadar cele trei privilegii identitare pe care le recunoaşte antichitatea greacă. Mai mult sau mai puţin vizibil, ele sînt apărate, veacuri de-a rîndul, şi de literatură, unde calitatea de om, cea de bărbat şi cea de grec (în ipostaza de erou) sînt idealizate în fel şi chip. Cînd literatura română ajunge la eul intim, adică la jurnal, identitatea are tot trei trăsături distinctive: sexul rămîne definitoriu, a doua trăsătură esenţială este apartenenţa la un neam, iar a treia calitate ţine de Weltanschauung. Teoretic, un *eu* ideal pentru secolul al XIX-lea românesc este bărbat, iar nu femeie, român, nu străin, progresist, nu tradiţionalist-static. Din fericire, eul din jurnale nu este atît de schematic, iar dacă adăugăm pagina literară propriu-zisă teoria identităţii ideale se complică şi mai mult.

Bărbat, iar nu femeie

CIUDAT: în jurnalele secolului romantic, romantismul aparţine mai mult bărbatului decît femeii, care este pur şi simplu demitizată. Ce-i drept, imaginea femeii este lacunară în notaţiile zilnice. Lăsîndu-l deoparte pe Maiorescu (îi rezerv două-trei episoade viitoare), femeia apare cel mai des în jurnalul lui Rosetti. Russo, la mănăstirea unde era închis nu primeşte decît o dată vizita a trei femei, una mai îngrozitoare decît alta, o vizită care nu-l inspiră aşadar la meditaţii pe temă. Dintr-o remarcă făcută în treacăt, într-o evocare a lui Alecsandri, ştim doar că Russo le fermeca pe doamne printr-o rafinată artă a conversaţiei şi făcîndu-le să rîdă. Dar cît şi cum îl fermecau doamnele pe Russo rămîne un mister. Studentul Iacob Negruzzi este preocupat de întîlnirile de amor într-un mod foarte banal şi din jurnalul său nu se desprinde nici un chip feminin remarcabil şi nici vreo imagine ideală a femeii. Posibil ca atunci cînd vor fi publicate şi părţile cenzurate din jurnal, adică scenele erotice, să se poată spune ceva mai mult despre cum arată femininul în concepţia „ruletistului". Ispirescu a idealizat femeia, dar îşi pierde iluziile de la întîiul amor, exact ca eroul lui Kogălniceanu, nu din motive estetice, ci financiare (fata, săracă, la fel ca el, îl părăseşte pentru un bărbat mai bogat). Rămîne Rosetti, la care traseul demitizării este evident şi începe o dată cu mariajul. Totuşi în jurnalul său femeia nu este învinovăţită pentru că îl face pe bărbat să sufere. Motivul este uşor de dedus: Rosetti credea cu tărie că „astfel este sexul / nu e vina ta", cum scrie în poezioara sa cea mai discutată.

Specificul tuturor acestor jurnale este deci că au în centru un *eu* bărbătesc, înconjurat de bărbaţi. Firește, bărbaţi români, cu toate calităţile şi defectele lor.

Român, iar nu străin

NAŢIONALISMUL este o aspiraţie şi un loc comun al secolului al XIX-lea şi nu e de mirare că îl regăsim adesea în jurnalele scriitorilor vremii (la Dostoievski şi Tolstoi, de pildă). Dacă în alte idei paşoptiştii şi junimiştii îşi depăşesc secolul, în privinţa ideilor etnice, sînt, în genere, perfect tributari aerului timpului: cred în destinul fericit al românilor, în „românism", luptă pentru eliberarea ţiganilor (în timp ce în America se lupta pentru eliberarea negrilor din sclavie) şi au o doză puternică, foarte dezamăgitoare pentru cititorul de azi, de şovinism şi de antisemitism, ale cărei mărci se văd încă bine şi în unele poezii eminesciene. La 28 ianuarie 1850, C.A. Rosetti notează în jurnal: „La 7 ore ale serii născu soţia mea un prunc şi moaşa anunţă sexul, strigînd: *un Roumain*. Fii, dragul meu fiu, un Român adevărat. [...] Facă cerul să-ţi iubeşti naţia ta ca mine...". Nu atît sîngele conta (mama pruncului nu era defel româncă), ci voinţa, dorinţa, opţiunea.

Cum bine se ştie, a fi naţionalist era însă, în secolul trecut o atitudine europeană, iar românii erau în acord cu restul lumii exaltîndu-şi naţiunea „şi nevoile şi neamul".

Şi dacă atitudinea generală a paşoptiştilor nu surprinde, chiar atunci cînd contrariază, în schimb este uimitoare şi reconfortantă, în context, luciditatea lor critică. În realitate scriitorii noştri sufereau descoperind defectele şi prejudecăţile conaţionalilor. Ei studiau în străinătate, aveau prieteni străini, erau cu ochii pe Europa, iar românul, aşa cum îl doreau, era mai degrabă un prototip utopic. Chiar Rosetti, al cărui jurnal este cel mai impregnat de pasiuni politice şi al cărui ziar se va numi *Românul* este necruţător de cîte ori descoperă cum se sabotează românii pe ei înşişi: „Am suferit foarte astă seară. De ce? Se vede că nu ştii că erea seanţă românească, că românii se adunaseră ca să desbată statutele unei soţietăţi ce reuşirăm să facem" (12/24 mai 1846). Sau: „Ne adunarăm în sfîrşit eri vro 27 ca să sărbăm aniversara Revoluţiei. Cum începurăm şi mai cu seamă cum sfîrşirăm! Sufer foarte ca s-o descriu. Ştiu numai că banchetul erea icoana adevărată a minţii, a caracterului şi a simţirii oamenilor ce guvernară revoluţia. Destul să tragem perdeaua" (12/24 iunie 1850). În *Scrisori* către Vasile Alecsandri, Ghica observă contrastul dintre încurajările pe care străinii le dădeau românilor pe la jumătatea secolului şi ceea ce simţeau românii înşişi. Astfel Jules Michelet (pe care şi Rosetti îl pomeneşte cu veneraţie) spune: „Fericiţi sînteţi voi, tinerilor români [...] în ţara voastră totul e de făcut, fiecare din voi se poate distinge şi chiar ilustra prin fapte patriotice şi măreţe". Asta în timp ce, continuă Ghica, „numele de român nu trecea încă dincolo de Carpaţi şi de Dunăre" şi „mulţi dintre tinerii noştri aflaţi la studii în Viena, în Münich sau în Paris se credeau umiliţi d-a aparţine unei naţionalităţi necunoscute în lumea europeană. Le era ruşine chiar şi de numele lor de familie şi de botez, fiii lui Ion, lui Gheorghe sau lui Ilie se porecleau Ioanidi, Gheorghiadi sau Iliadi". Situaţia nu era aşadar nici pe departe aşa de simplă cum apare astăzi, iar sentimentele naţionale ale paşoptiştilor erau contradictorii.

Finalul minunatului *Dicţionar grotesc* (1876) al lui Alecsandri este o decisă luare de poziţie împotriva românismului sufocant şi de paradă:

ROMÂNISM
Statul român
Monitorul român
Strada română
Teatrul român
Ateneul român
Academia română
Camera română
Senatul român
Otelul român
Cafenea română
Ziarul Românul
Passagiul român
Croitor român
Crîşmar român
Caşcaval român

[...] etc. etc., tot român, toţi români şi încă şi în veci români! În prezenţa acestui nume de român, care a ajuns a fi o mască pusă şi pe instituţii şi pe dughene etc., cu o profusie ridiculă, fiecine este în drept a să întreba dacă nu cumva românii se tem să fie confundaţi cu chinezii în ţara lor? În nici un oraş din Francia nu se găseşte o stradă numită *rue française*. În nici un oraş din Germania nu există o stradă cu numele de Deutsche Strasse. În Bucureşti însă este strada română! Comic, comic şi grotesc!" (Am verificat în *Lista străzilor din Bucureşti* din 1998 şi e de remarcat că, dacă alte manifestări ale românismului de paradă există încă, *strada română* din Bucureşti nu mai este). Ironia lui Alecsandri cu privire la teama românilor de a nu fi confundaţi cumva cu chinezii este un ecou al unui savuros şi lucid discurs din romanul *Tainele inimei* (1850) de Kogălniceanu, pe aceeaşi temă: „...voi [românii] carii vă socotiţi nici mai mult, nici mai puţin decît franţujii Răsăritului, şi carii în faptă nu sînteţi la cele rele decît momiţile [maimuţele, aici în sens de imitatori fără minte], *iar la cele bune decît chinejii Europii* (s.m.). [...] Voi aţi văzut Viena şi Parisul? Spuneţi-mi dară cîtă deosebire este între naţiile străine, atîta de aprinse întru a întrebuinţa toate talentele spre fala şi puterea patriei, şi între voi, carii lăsaţi să se piardă şi să se mistuiască în zădar geniul, ispita şi vrednicia a tuturor acelora carii nu sînt scoborîţi cu hîrzobul din cer. Cînd aţi şti cîtă neunire, cîtă ură, cîte nenorociri pregătiţi prin aceasta ţărei voastre!"

Sînt cuvinte aproape vizionare şi nu poţi decît să te înspăimînţi observînd cît de puţin se învaţă din greşelile trecutului sau cît de puţin se schimbă „bărbatul român".

Progresist

AVENTURA conştiinţei scriitorilor care spun *eu* în secolul al XIX-lea se întîlneşte cu aventura secolului însuşi şi anume cu aventura progresului, văzută numai în latura lui pozitivă. În *Introducţiunea* lui Ghica la *Scrisori* i se aduce un elogiu care putea fi rostit, pesemne, de oricare martor al înnoirilor vremii. Progresul era şi unul de mentalitate: oamenii, fie ei ingineri şcoliţi (ca Ghica) sau poeţi autodidacţi (ca Ispirescu) înlocuiesc nevoia de miracol cu bucuria explicaţiei ştiinţifice şi încrederea în Dumnezeu cu cea în progres: „civilizaţiunea ieşită din descoperirile ştiinţifice datorite geniului omenesc, [...] a dat rîurilor, mărilor şi oceanelor vapoarele, a înzestrat continentele cu drumuri-de-fier, a luminat pămîntul cu gaz şi cu scînteia electrică, ne-a dăruit telegrafia, telefonia şi fotografia; prin mecanică şi prin chimie a transformat toate artele şi măiestriile, a însuţit şi înmiit producţiunea şi a rădicat pe om din robie şi din apăsare la egalitate şi libertate; a văzut renăscînd ca din cenuşe state noua ca Grecia, ca Belgia, România, Serbia şi Bulgaria". Ghica era născut în 1816. Cu o generaţie înainte nu se crede *încă* în progres. Cei născuţi pe la 1850, generaţia lui Eminescu, încep deja să nu *mai* creadă în progres.

Bărbatul român progresist se află între aceste *nu încă* şi *nu mai*. ■

I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti (caricatură volantă)

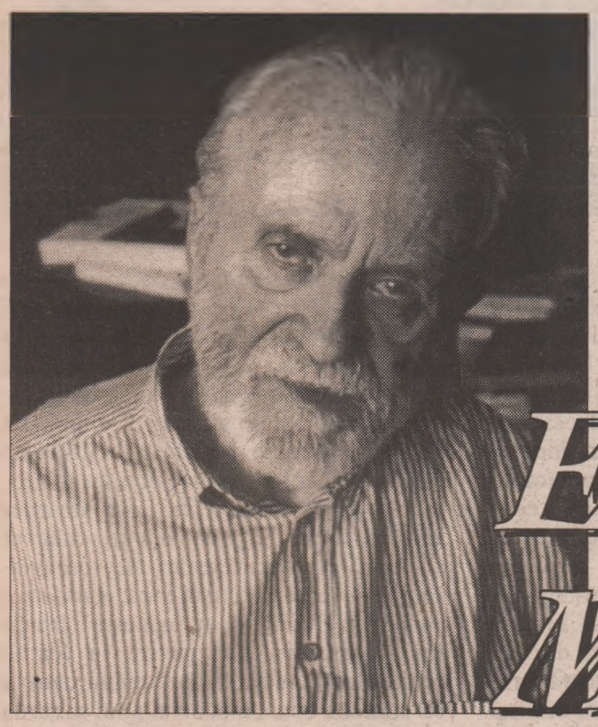

Emil MANU

Catrenul mâinilor

Mâinile sunt pentru mângâiat
Pentru scris povești și pentru flori,
Mâinile sunt pentru rugăciuni
Cum arcușul e pentru viori.

(1940)

Tot cu Villon pe străzi înguste

Tot cu Villon pe străzi înguste
Cerșim istoriei un rost
Și ne-amăgim c-odată-am fost
Și noi sub clopotul de fuste
Al unor "Doamne de-altă dată"
Ocrotitoare de languste...

(1941)

Când seara vine din sonete

Când seara vine din sonete,
Sau, poate,din tăceri toscane
Ducând deliruri simultane
Cu-atâtea utopii concrete.

Atunci în lumea inventată,
Ce vesperalia,i-am zis,
s-aprinde-n primul manuscris
iubirea mea descarcerată
din temniți sacre și din vis.

(1942)

Stampă marină
(fragment)

De ce refacem lumea din mite obosite
Când ne-mbătăm de-atâtea plecări
contemporane
Pe străzile cu fete și vise tomitane
Vin toamnele din urmă sunând din mii de site.

Noi începusem viața sub semnul întrebării,
Ne trebuiau amurguri și dimineți de cretă
Să ne-anunțăm plecarea bizară,dar concretă,
Spre ultima Ithacă din fundurile mării.

Tu marea mea grecească cu plete verzi și moi
Îți regăsesc tumultul într-un poem lichid
Și-amprentele candorii din versul lui Ovid
Când scitele prea blonde cântau cu sânii goi.

(1942)

Visam, într-o zi să scriem un roman...

Visam, într-o zi să scriem un roman,
Cu toate plecările, cu toată tinerețea noastră
imorală,
Dar serile se desfăceau în lături ca niște mări roșii
Și nu rămâneau decât estompele vieții pe coală.

Am vrut să plecăm în Sudul visului nostru,
să cumpărăm o plantație de cafea.
Vedeam în cești negresele culegând arbuștii
bruneți
Dar beam ca să credem mai mult în această
plecare,
Ca să uităm că suntem poeți.

În altă seară am vrut să plecăm în China
Pentru că ne plăceau pagodele – dimineți peste
lume –
A trebuit să bem ani de-a rândul
Ca să scuturăm visul acesta de pe costume.

Într-o zi o să plecăm iar spre tropice sau spre
Pol,
oamenii vor zice că suntem nebuni,că ne-am
băut ultimul ban.
Dar viața aceasta imorală ca o religie
Nu o va scrie nimeni ,în niciun roman.

(1943)

Orele mele sudice

Orele mele sudice, gravate
Pe mari melancolii caline
Aduc lecturi de elegii grecești
Pe portative verzi,marine.

Orele mele sudice încep
Din superstiții și din rare
Ceremonii târzii agrare
Descoperite în Epir,
În jocul anilor rotunzi,
Sau reluate din albume
(Ce mult albastru Doamne,peste lume!)
Cu-arheologi blazați și scunzi.

(1943)

Deschideți toate ferestrele

Deschideți toate ferestrele!...
Să intre toamna-n casă
Cu tot asediul ei clandestin,
Cu toate hemoragiile ei policrome.

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Vizită nervoasă

Videoclip cu Alex. Ștefănescu

Voi sosi cu tramvaiul electric,
Voi avea un ceasornic cu lanț,
Atîrnînd din jiletcă, pe burtă,
Și-un enorm portofel făr-un sfanț,

Bulbucîndu-mi, la piept, buzunarul.
Căci acolo va fi un pistol!
Și-orice ins m-ar călca pe surîsuri
O să trag, enervat, blînd în el.

Nu mortal. Doar ciupindu-i urechea.
Și apoi voi porni patefonul.
Musafirii tăi fini, leșinîndu-mi
Împrejur, le-oi da-n nări cu flaconul

Plin cu săruri. Oh, mă vor privi
Monoclați. Ci-obosit de stafii
Voi pleca în tramvaiul electric.
Și-astfel vizita-mi se va sfîrși... ■

Deschideți toate ferestrele...
În acest asediu al luminii de toamnă
să capitulăm sub exploziile ei de roșu și brun.

(1943)

Final

Dar,parcă ninge,undeva,târziu
Și pleduri mari de liniște s-așternu.
În han,cu vinul lângă suflet
Oamenii mai au pân-la Evul Modern.

(1943)

Orașul acesta

Orașul acesta nu mai păstrează niciun ecou
(Niciun ecou din adolescența mea).
Turcii cu cofeturi nu mai au haine orientale
Femeile cu coșuri din piață au pantofi albi
Iar castanii vorbesc acum un dialect
necunoscut...

(Turnu Severin, 1946)

Adakaleh

La geamuri nu-mi apare
"Frumoasa Malkatun"
Dar îi sorbim aroma în ceașca de cafea

La cafenea trei turci fumează calmi,
Iar cafegiul are bascheți noi.

Ne regăsim alături și tăcem
Cu mâinile unite și cuminți...

N-am mai aflat decât un Orient
Ruinat și supărat de două veacuri...

(Adakaleh, 1947)

■

CRONICA EDIȚIILOR

de Z. Ornea

DEZVĂLUIRILE LUI IOAN HUDIȚĂ

AM MAI comentat în revista noastră, de două ori, fragmente din jurnalul lui Ioan Hudiță. Revin din nou pentru că Editura Institutului European din Iași a reluat ediția, ignorînd volumul publicat acum vreo doi ani de Editura "Roza Vînturilor" și tinde să-l publice, probabil, integral. Frumoasă, benefică inițiativă. Pentru că acest jurnal e mult mai bogat în informație și aprecieri, venite din partea Partidului Național Țărănesc. Ceea ce e foarte important. Ioan Hudiță, om politic din gruparea dr. N. Lupu, a intrat în PNȚ, în 1935, odată cu întreaga grupare lupistă. Om de convingeri tari, s-a alăturat lui Iuliu Maniu în aprecierea rolului nefast al regelui Carol al II-lea și a regimului de dictatură carlistă (1938-1940), izbutind să fie atît de apreciat de Maniu încît nu numai că devenise membru al Biroului PNȚ dar, după asasinarea lui Virgil Madgearu, i-a propus lui Hudiță să-i ia locul în demnitatea de secretar general al partidului, el – motivînd cu situația sa în învățămînt - neacceptînd decît funcția de secretar general adjunct. Ca profesiune, Hudiță era istoric. Concurase, prin 1933-1934, la Iași, pentru postul de profesor universitar de istorie, împreună ca Andrei Oțetea. Firește că, finalmente, a cîștigat catedra Oțetea. Dar Hudiță a considerat că această adjudecare a fost ilegală și că Oțetea a fost ajutat de o grupare de masoni, printre care Ralea, Iorgu Iordan, Petre Andrei, Const. Balmuș, pe care îi ura efectiv. Și cum doi dintre aceștia (Ralea și Andrei) au fost miniștri în perioada dictaturii regale îi judeca cu asprime intransigentă, alăturîndu-se opiniei lui Maniu că toți acești colaboraționiști trebuiesc judecați și condamnați. Și nu uit să adaug că Hudiță și-a rezolvat situația sa precară în învățămînt cu ajutorul legionarilor (conferențiar titularizat la Școala de Arhivistică) pe care, altminteri, îi detesta.

Acest al doilea volum al ediției consemnează evenimentele perioadei 7 septembrie 1940 pînă la 8 februarie 1942, adică de la instalarea în calitate de conducător al statului a lui Ion Antonescu pînă după rebeliunea legionară. Mai întîi aș menționa noua versiune despre abdicarea regelui Carol al II-lea. Regele, deși îl însărcinase pe Antonescu cu formarea guvernului, sfătuit de generali fideli, voia să organizeze un complot cu armata, lichidîndu-l pe Antonescu și restabilind lucrurile așa cum au fost înainte de 6 septembrie 1940. Antonescu a aflat de complotul regal care trebuia să se încheie cu o baie de sînge și în noaptea de 6 septembrie s-a dus la Palat înarmat. A fost lăsat să intre la rege, pe care, cu pistolul la tîmplă, l-a silit să-și scrie, la dictare, abdicarea, punîndu-se, astfel, capăt regimului carlist. Maniu s-a considerat înșelat de Antonescu, cu care tratase înainte de a fi investit cu prerogativele sale conducătoare. Antonescu i-ar fi promis lui Maniu că va alcătui un guvern de uniune națională cu PNȚ și PNL, va face alegeri, instaurînd un regim democratic. Și Maniu, deși om politic cu experiență, a crezut în această himerică promisiune. Dar Antonescu era mai dinainte înțeles cu Fabricius, ambasadorul Germaniei, să facă guvern cu legionarii și să se alăture Axei. Ceea ce Antonescu a și făcut, decretînd statul național legionar la 14 septembrie 1940. Maniu, revoltat, a alcătuit un memoriu aspru (de comun acord cu Dinu Brătianu) în care îi reproșa procedeul, socotit fatal intereselor țării. Hudiță a fost însărcinat să-i înmîneze memoriul generalului Antonescu. Generalul a răspuns că a procedat cum se cuvine, relatînd confidențial versiunea neștiută despre detronarea regelui, în acest fel salvîndu-le viața lui Maniu, Brătianu și apropiaților lor. "Va să zică d-voastră, a început el după ce a terminat lectura, (memoriului *n.m.*) nu ați acceptat nici statul legionar și nici politica mea de colaborare cu Germania și Italia. Vă rog să spuneți d-lui Maniu că eu știu ce fac și că meseria mea de militar de carieră îmi permite să apreciez mai bine decît el cine va învinge în acest război. Aflați de la mine că armata germană este învincibilă și că odată căzută puterea militară franceză, nu mai există în toată lumea o armată care să se poată compara cu cea germană, sub raportul instrucției, disciplinei, comandamentului și înzestrării cu armament modern. Această armată funcționează ca un ceasornic... Aceasta fiind situația, eu sunt convins că țara noastră nu poate supraviețui decît mergînd alături de Hitler și Mussolini, stăpîni definitivi ai Europei". Firește că Hudiță i-a răspuns că PNȚ consideră politica generalului profund eronată, stăruind în ideea că, de fapt, Germania va pierde războiul, armata ei nefiind deloc atît de invincibilă cum o prezintă Hitler. Și, cu asta, audiența a luat sfîrșit. Oricum, mai înainte, cînd Brătianu l-a informat pe Maniu că Antonescu voiește să guverneze exclusiv cu legionarii și chestiunea discutîndu-se în Biroul PNȚ, dr. N. Lupu a exclamat: "Am scăpat de o belea și am dat peste alta". Iar Maniu, cu toată experiența sa politică, socotea, în septembrie 1940, înainte de constituirea statului național legionar, "că de Antonescu ne putem debarasa mai ușor". În conducerea PNȚ, atunci, se profilau două opinii divergente. Ion Mihalache cu ai lui (inclusiv Madgearu) socotea că țara trebuie să se alieze cu Germania, pe cînd Maniu (căruia i s-au alăturat dr. N. Lupu și Hudiță) era împotrivă. Rămîne un fapt, mereu consemnat de Hudiță în întreg acest jurnal pentru perioada menționată, că Maniu și partizanii săi erau convinși, încă din septembrie 1940, că nemții vor pierde războiul și apreciau că dacă SUA n-a intrat încă în război aceasta se datora faptului că se considera că armata engleză e rezistentă. Dar la momentul oportun, se va alătura Angliei. Și aceasta s-a profilat mai limpede atunci cînd, în septembrie 1940, Japonia a aderat la Axă, punînd în pericol interesele fundamentale ale SUA în Pacific și, în general, în lume. Atunci, Maniu a declarat că "Hitler merge la catastrofă", cerîndu-i dr. N. Lupu să-l vadă pe Antonescu pentru a-l preveni că face o greșeală aliindu-se cu Hitler. Convorbirea a avut loc și Antonescu i-a replicat: "Hitler este invincibil și România nu poate supraviețui decît mergînd alături de Axă... Eu nădăjduiesc să refac frontierele țării cu ajutorul Axei". De semnalat ar fi faptul că Iuliu Maniu, încă pe atunci, pe vremea redactării memoriului din septembrie 1940 către Antonescu, îl avertiza că în nici un fel nu trebuie depășit, de către armata română, Nistrul pentru că altfel întărim alianța cu un dușman al țărilor occidentale, care vor cîștiga, finalmente, războiul, punînd România în mare dificultate la Conferința de pace, aflată printre țările inamice. E, aici, negreșit, o previziune inteligentă de om cu clarviziune politică. Sigur, PNȚ, împreună cu PNL, nu se poate opune politicii lui Antonescu. Pentru Maniu "națiunea noastră nu trebuie să facă nici un act de solidaritate cu fascismul și hitlerismul", Antonescu fiind "un ambițios paranoic, devenit un instrument docil în mîinile nemților cu mult înainte de abdicarea lui Carol. Cu acest om nu se poate încheia nici un acord, fiind un om fără cuvînt".

Apoi au început să se arate roadele statului național legionar, jafurile practicate de legionari și amenințările lor la adresa oamenilor politici importanți. Într-o ședință a Biroului PNȚ, Virgil Madgearu informează că primește scrisori de amenințare cu bătaia și chiar cu moartea. Lupu declară că trebuie anunțat Antonescu că e făcut răspunzător față de nelegiuirile legionarilor. Cum Madgearu e sfătuit să-și ia concediu și să se ascundă, acesta răspunde "că nu se teme și nici nu se gîndește să-și ia concediu de la catedră" iar "Lupu și Mihalache se angajează să semnaleze lui Antonescu toată anarhia provocată în țară de legionari". Antonescu o știa prea bine, fiind depășit de situație, exponenții S.S. în București sprijinindu-i pe legionari pe față, atîtîndu-i. Știindu-se de inimiciția dintre cei doi parteneri la guvernare, Mihalache propune o atitudine mai binevoitoare față de Antonescu care voiește să scape țara de legionari. Maniu nu e de acord, motivînd că generalul a promis alianța țării cu Axa și el (Maniu) e convins că aceasta va pierde războiul. La 8 noiembrie 1940 Maniu citește Biroului PNȚ un document-memoriu către Antonescu, în care dezvăluie planurile anexioniste ale economiștilor germani. A doua zi memoriul, aprobat, e expediat adresantului. Nici un răspuns nu a parvenit. La 21 noiembrie 1940 Biroul PNȚ a fost prevenit de iminenta vizită a lui Antonescu la Berlin, unde va semna aderarea României la Axă (ceea ce s-a și întîmplat la 22 noiembrie). Se hotărăște redactarea unui nou memoriu către Antonescu. Cu memoriul pregătit de Madgearu și Maniu, Biroul PNȚ reia dezbaterile pe această temă fatală. Aici se declara: "Partidul Național Țărănesc, ca reprezentant al imensei majorități a poporului român, declară încă o dată că regimul d-voastră, domnule general, este un regim de dictatură, continuator al regimului de dictatură regală, care nu are aprobarea țării și ca atare actele d-voastră, ca și acelea ale regimului trecut, nu angajează poporul român, care rămîne sufletește alături de aliații ei firești și nu alături de aceia care ne-au impus odiosul dictat de la Viena și au consimțit printr-un acord secret cu Sovietele, să ocupe cu forța Basarabia și nordul Bucovinei." Se cerea, în continuare, organizarea unor alegeri libere pentru a vedea "că nici 10% din populația românească nu admite alăturarea noastră la pactul tripartit." Memoriul e semnat de toți membrii biroului. Iar cînd, la 24 noiembrie 1940, ziarele noastre relatau ditirambic despre aderarea lui Antonescu la Axă, Hudiță consemna în jurnalul său: "Am conștiința deplină a catastrofei spre care mergem. Deși opinia publică este cu noi, partidul nostru n-a putut împiedica aderarea la pactul nenorocirii noastre!" Madgearu declară, într-o ședință de Birou, că "omul acesta (Antonescu *n.m.*) este complet nebun; el nu s-a mulțumit numai să semneze acest act nenorocit, dar și-a permis să-l și elogieze, ca și cum viitorul nostru depinde în întregime de realizarea planurilor lui Hitler și Mussolini. El și-a permis să adere la «noua ordine» pe care acești dictatori o urmăresc în Europa și restul lumii fără să se gîndească la consecințele dezastruoase care ar decurge pentru țările mici, în special pentru țara noastră. Antonescu se face că uită că România, datorită bogățiilor ei, este prada cea mai prețioasă pentru Germania și că «noua ordine» de care tot vorbește Hitler ne privește în mod deosebit, întrucît noi am cădea printre primele sale victime". Apoi Madgearu dă citire unui proiect de declarație a PNȚ către țară. Maniu e de acord, impresionat de opiniile expuse de Madgearu și proiectul său de declarație, îmbunătățit de Hudiță și Ghiță Pop (folosindu-se și de un proiect de declarație întocmit de Maniu). A fost comunicat partidului și, pe cît se putea, țării. A fost ultima declarație politică a lui Madgearu. Pentru că, la 27 noiembrie, e arestat de un comando legionar și asasinat. A urmat asasinarea celor 64 de foști demnitari aflați în închisoarea de la Jilava și, apoi, a doua zi, asasinarea lui N. Iorga. La înmormîntarea lui Madgearu, prezenți fiind toți membrii Biroului PNȚ și fruntașii din București, în ciuda terorii, Maniu rostește un discurs emoționant "în care, după ce a făcut elogiul dispărutului, a condamnat vehement guvernul Antonescu". Hudiță ca adversar al lui Iorga, căruia îi vîna catedra, spune că la slujba lui Madgearu au fost 200 de persoane, în jurul sicriului prof. N. Iorga nefiind decît 15. Exagera, vădit. Zece au fost numai academicienii prezenți, în frunte cu președintele C. Rădulescu-Motru. Firește, PNȚ i-a înaintat un nou memoriu de protest lui Antonescu pentru jaful și asasinatele care domină țara. Memoriul i l-a înmînat Mihalache, căruia Antonescu i-a mărturisit că se va debarasa de legionari, dar și convingerea că armata germană e invincibilă, că SUA nu contează ca putere militară față de Japonia. I-a și propus lui Mihalache să intre în viitorul guvern împreună cu alți doitrei național țărăniști. E stranie opinia PNȚ că România nu trebuie să se alieze cu Germania nici pentru recucerirea Basarabiei și a Bucovinei de nord pentru că aceste teritorii pot fi redobîndite printr-o înțelegere cu URSS. Dar aceasta era, atunci, nu numai opinia lui Hudiță dar și a altor fruntași ai partidului. Firește că Mihalache, și ceilalți penetiști, au refuzat propunerea lui Antonescu de a intra în guvernul lui, care nu urma să fie un guvern de uniune națională, ci numai mai reprezentativ. A urmat, se știe, rebeliunea legionară, surprinsă atent în jurnalul pe care îl comentez, sfîrșită în condițiile cunoscute. Desigur, PNȚ a redactat un nou memoriu trimis lui Antonescu prin care i se cerea, pur și simplu, demisia ("Greșelile se plătesc de toți, în orice situație s-ar găsi ei: în interesul țării, noi vă rugăm să binevoiți a demisiona pentru a înlesni M.S. Regelui posibilitatea formării unui guvern de largă concentrare națională"). Un memoriu asemănător i-a fost trimis generalului Antonescu de către PNL.

JURNALUL lui Ioan Hudiță, editat, cu acribie, de ginerele autorului, dl. prof. Dan Berindei, e amănunțit și poate fi utilizat ca document de referință. Hazlie e aici doar colaborarea amiabilă a autorului jurnalului cu fruntași legionari ca P.P. Panaitescu, Eugen Chirnoagă și Găzdaru (ce pregăteau o restructurare a învățămîntului universitar) pentru rezolvarea situației sale în învățămînt. Ioan Hudiță devine, în această ipostază, un Gonzalv Ionescu al lui G. Călinescu, care, pentru a căpăta o catedră, ar fi fost în stare să reintroducă iobăgia în țară. Istoria, se vede bine, din nou, e vicleană și plină de stupide ironii. ■

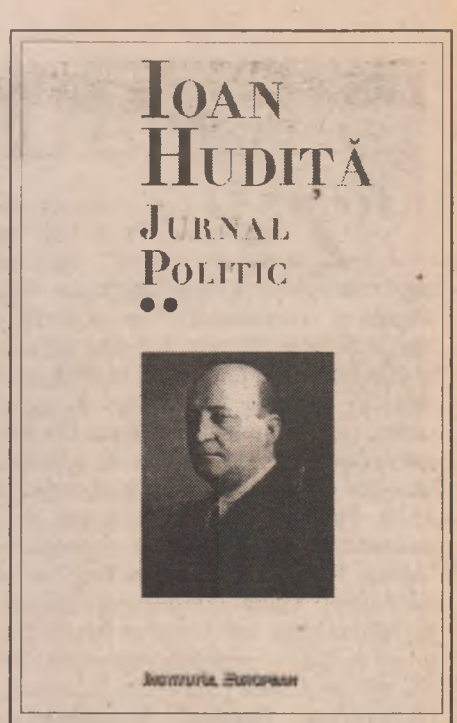

Ioan Hudiță, *Jurnal politic*, vol. II (7 septembrie 1940-8 februarie 1942). Studiu introductiv și note de acad. Dan Berindei. Editura Institutul European, 2000.

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL

anunță organizarea expoziției de carte stomatologică cu tema:
„Implantologia la timpul prezent",
în data de 20 septembrie, la adresa:
str. Raspântiilor nr. 32, ap. 2, sector 2,
București; Tel./fax: 210.89.08;
210.89.28; 212.35.61
E-mail: prior@dial.kappa.ro
http://www.prior-books.ro

SEPTEMBRIE

"ZILELE cele frumoase ale toamnei din anul 1817 îşi luaseră zborul". Aşa începe capitolul al XV-lea (Scene din viaţa socială al "romanţului" *Ciocoii vechi şi noi* de Nicolae Filimon. Într-una din acele zile frumoase, mai precis în 6 septembrie, se naşte la Iaşi Mihail Kogălniceanu, primul copil al vornicului Ilie Kogălniceanu (30 de ani) şi al Catincăi Stavilla (15 ani). Nu mult mai tîrziu, în 1819, vine pe lume la Bucureşti deja amintitul romancier, ca fiu al preotului "Mihai Filimon ot biserica Enii" şi al presbiterei Maria. Deşi contemporani, aparţinînd celei mai posesive familii culturale de la noi - generaţia paşoptistă - cei doi nu par a avea prea multe în comun. Dimpotrivă. Harnicul Kogălniceanu scrisese, printre altele, *Istoria Valahiei, a Moldovei şi a valahilor de peste Dunăre* pînă a împlini 20 de ani şi este perceput ca precursor al lui N. Filimon. Într-o literatură lipsită de tradiţie, o corectă şi înaltă intuiţie serveşte de busolă amîndurora: savuroasele proze ale lui Kogălniceanu *Adunări dănţuitoare, Iluzii pierdute...un întîi amor* şi *Tainele inimei* prefigurează lumea ce va clădi "cel dintîi bun roman românesc". Spre deosebire de predecesorul său prin sîrguinţă, N. Filimon va debuta tîrziu, după vîrsta de 38 de ani, întîi ca foiletonist (cronicar muzical) şi abia după 1860 ca prozator în adevăratul sens al cuvîntului. Acest decalaj semnificativ de peste 20 de ani îşi pune în lucru efectul de refracţie şi deformează axul temporal. În fapt, Kogălniceanu îi supravieţuieşte "aspirantului la preoţie" Filimon cu mai bine de un sfert de veac şi trăieşte cu real folos cultural pînă în 1891, cînd se stinge la Paris, unde plecase să-şi caute sănătatea. Renunţînd de timpuriu la literatură "în înţelesul restrîns al artei", geniul lui Kogălniceanu "se obiectivează în evenimentele politice, se pierde în anonimatul marilor acte: 1859, 1864, 1877." (G. Călinescu). Desigur că "anonimatul" lui Kogălniceanu se cere interpretat *à rebours,* cîtă vreme va fi considerat de N. Iorga "cel mai mare conducător cultural şi politic pe care l-au avut românii în epoca modernă", iar B.P. Hasdeu îi dedică - cît de precis în sensul arătat! - "energicul vers" al anticului poet: "Plin de gloria ta, acest monument te cuprinde pe tine, deşi nu este al tău". Anonimatul lui N. Filimon va fi, multă vreme, unul autentic: Alecsandri îl confundă cu un oarecare Pelimon, iar Ştefan Bănulescu, un recuperator de marcă al fostului "cîntăreţ în strană", recunoaşte că acesta "nu era nici prin naştere, nici prin destin sortit marilor onoruri publice şi marilor averi". Dar... există întotdeauna un *dar* care ţine de o soartă paralelă, de un destin "de culise" care apropie, fie şi în derizoriu, naturile înrudite. Mulţi vor fi cunoscînd, ca pe un capriciu juvenil, interesul culinar manifestat de Kogălniceanu încă din timpul studiilor sale la Lunéville, în Franţa. El cere surorilor reţete pentru diverse dulceţuri de alămîie, ciocolată, trandafiri, agrişi, zarzăre sau vişine, dorind să-i desfete pe francezi cu "bunătăţile Moldovei". Tot în acest scop scrie "babacăi" să-i trimită, pe lîngă bani de cărţi şi de *mille petites choses* nedeclarate în limbajul bătrînesc în care îl învăluie pe agă, sărutîndu-i mîna "cu multă fiiască plecăciune", şi un săculeţ cu sîmburi de harbuz, "căci aice nu să ştie măcar ce-i harbuzu". Declarat deschis *gourmand et gourmet,* Kogălniceanu va tipări împreună cu C. Negruzzi *200 reţete cercate de bucate,* inspirîndu-se din *Fiziologia gustului* de Brillat-Savarin sau din Berchoux "poetul culinar din *La Gastronomie*". Tot un om cu *le savoir-vivre* trebuie considerat şi N. Filimon. Ion Ghica şi-l aminteşte de pe cînd era "un copilandru nalt, rumen, sprintenel, cu plete de ţîrcovnic" care ştia, fără greş, "unde se găsea pelinul cel mai bun şi unde se frigeau 'trandafirii' cei mai gustoşi". Lui Filimon, tovarăş de chefuri cu Anton Pann, îi place traiul bun şi defectul ce-l are la vorbă dispare ca prin farmec cînd pomeneşte despre crapul umplut cu stafide, despre curcanul pe varză îndesat cu castane sau despre purcelul fript, "dacă era întreg" (!). Felul cum ştie să taie şi să frigă mielul în groapa cu jăratec, îmbălsămîndu-l apoi într-o zeamă cu mirodenii numai de el cunoscute, pare rupt din povestirile sadoveniene cu haiduci. Dacă din punct de vedere culinar rafinamentul îi aparţine, totuşi, lui Kogălniceanu, ca influenţă a mediului francez unde *la cuisine* este o preocupare de fineţe, cunoştinţele muzicale îl aduc în avantaj pe Filimon. Dincolo de talentul înnăscut de a cînta el însuşi "din memorie şi foarte bine" arii din operele italiene, stăpîneşte tehnica respiraţiei ca flautist. Călinescu remarcă la tenacele autodidact "o putere de exprimare profesională eminentă" şi-l declară "întîiul critic muzical român în înţelesul tehnic al cuvîntului". Kogălniceanu va include în studiile sale de la Berlin lecţii particulare de vioară şi clavir şi va da o mare importanţă dansului. Învaţă şi "joacă" sîrguincios la balurile pe care nu le ocoleşte contradanţul, mazurka sau valsul. Merge la Operă pentru Fanny Elssler, dar preocupările mondene nu depăşesc graniţele unei "arte de salon." Tînărul Kogălniceanu ştie bine ce învaţă şi mai ales pentru ce. Înzestrat cu binecunoscutu-i "spirit critic constructiv", va face totul pentru a pătrunde în marea societate şi pentru a ajunge "însămnat între moldoveni". Şi biografia "personajului" Filimon - vorba lui Ştefan Bănulescu - intimidează. O rezumă cu entuziasm E. Lovinescu în *Cincuantenarul romanului românesc:* "Recunoscîndu-şi cea mai înaltă expresie în Eminescu, boema literară trebuie să-şi recunoască strămoşul în Nicolae Filimon - în acest pierde-vară vesel, nepăsător la viaţă (...), chefliu, mîncăcios ca un erou homeric, ţîrcovnic şi critic muzical, nuvelist romantic cîtăva vreme şi apoi deodată romancier social, bun observator, ascuţit, care, dacă în viaţă n-a ajuns nimic, a lăsat după moarte un nume şi o operă trainică...".

Născuţi în aceeaşi zi şi în aceeaşi epocă dar meniţi altei speţe de glorie, lui Mihail Kogălniceanu şi lui Nicolae Filimon li se mai spune într-un fel ce înnobilează trecerea lor prin lume: întemeietori.

Gabriela Ursachi

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

ORIENTALE

MAI MULTE dintre dicţionarele noastre preiau unul de la altul, reproducînd fără modificări, explicarea cuvîntului *odaliscă* prin formula: "femeie de serviciu în haremul unui sultan; (prin extensie) cadînă". Această definiţie destul de discutabilă se regăseşte în exact aceeaşi formă în *Dicţionarul limbii române literare contemporane,* III (DLRLC, 1957), în *Dicţionarul limbii române moderne* (DLRM, 1958), în *Dicţionarul limbii române,* tomul VII, Litera O (DLR, 1969), în ambele ediţii ale *Dicţionarului explicativ* (DEX, 1975, 1996) ş.a.m.d.; ea pare să demonstreze riscurile conciziei exagerate, mai ales cînd se asociază cu neglijarea conotaţiilor specifice ale unor cuvinte şi expresii. Dacă reacţia unui cititor la echivalarea *odaliscă – femeie de serviciu* e de perplexitate sau amuzament, vina nu e a cititorului, ci a textului lexicografic: care conţine un adevăr istoric, dar îl exprimă într-o formă stilistic falsă, asociind cuvinte şi sintagme cu conotaţii total diferite.

De fapt, în acest caz păcatul e mai vechi: chiar în dicţionarul lui I.A.Candrea (partea I din Enciclopedia "Cartea Românească", 1926-1931) *odalisca* era definită ca "femeie de serviciu în haremul sultanului". Există şi excepţii de la reluarea mecanică a definiţiei; mi se pare, de exemplu, preferabilă formularea din A. Canarache, V. Breban, *Mic dicţionar al limbii române,* 1974, pentru care *odalisca* e o "sclavă în serviciul haremului unui sultan; cadînă". Corectă în esenţă, dar de un efect destul de comic prin opţiunile sale lexicale e şi formularea mai veche din dicţionarul lui Laurian şi Massim (*Dicţionariul limbei române,* tom II, fasc. 7, 1874), în care *odalisca* era o "muiere în serviciul surorilor, fiielor şi muierilor sultanului; şi muiere destinată la plăcerile sultanului".(Pentru a nu cădea în efectul pitoresc ieftin al reproducerii unui sistem ortografic latinist, care maschează de multe ori calităţile reale ale textului, am actualizat ortografia; dincolo de ea, rămîne însă o anume expresivitate involuntară a registrului popular-arhaic folosit de autori).

Dicţionarele noastre, care şi-au impus de mai multă vreme principiul de a nu explica, de a nu da decît informaţii indirecte asupra evoluţiei sensurilor şi de a furniza în secţiunea etimologică doar sursa imediată, omit naraţiunea indispensabilă, care ar trebui să arate cum se leagă prin originea îndepărtată cuvintele româneşti *odaliscă* şi *odaie* - şi să explice diferenţa dintre sensul de origine al cuvîntului şi cel produs pe cale culturală. În română, *odaliscă* e un împrumut din franceză; dicţionarele franţuzeşti sînt însă mai generoase cu explicaţiile, mai ales în acest caz, interesant pentru istoria culturii, în măsura în care depinde de crearea miturilor exotice, de fabricarea occidentală a orientalismului. Enciclopediile şi dicţionarele nu uită să precizeze că fr. *odalisque* este o formă coruptă şi cu sens modificat a unui împrumut exotic din turcă (*odalyk*). Sensul în limba de origine era, într-adevăr, de "roabă în slujba femeilor din harem"; cuvîntul prezintă astfel o perfectă analogie cu *cameristă,* pentru că e un derivat de la *oda* ("cameră") – care a dat de altfel în română (probabil şi prin intermediar slav – bulgăresc, sîrbesc) *odaie.* Legătura indirectă dintre *odaliscă* şi *odaie* e prezentată de Lazăr Şăineanu, în *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române* (o carte de la 1900 care ar trebui reeditată; ar avea cu siguranţă succes, cel puţin datorită primului său volum, cu capitole captivante despre obiceiuri, mîncăruri, petreceri etc.). Moda exotismului a modificat în Europa occidentală sensul împrumutului din turcă, încărcîndu-l cu conotaţii erotice, de lux şi rafinament oriental. Enciclopediile evocă rolul pe care l-au avut, în impunerea acestor conotaţii, celebre tablori precum cele ale lui Ingres şi Delacroix. Cuvîntul a trecut cu sensurile moderne din franceză ("sclavă din harem", "concubină a unui sultan sau a unui paşă", "curtezană") şi în alte limbi europene – italiană (*odalisca*), engleză (*odalisque*) etc. Şi în română, sensul curent el cuvîntului este cel preluat din franceză, aşa cum o arată şi citatele din DLR, de la Bolintineanu ("Albe odalisce se cobor pe mare/ Pline de plăcere, din al lor serai") pînă la autori din secolul nostru ("ochi languroşi de odaliscă", I. Pas).

Principalul defect al definiţiei de la care am pornit e aşadar introducerea sintagmei *femeie de serviciu.* În semantica prototipului (o direcţie contemporană a semanticii lexicale, ancorată în dimensiunile psihologice şi sociale ale limbajului), sensul unui cuvînt apare nu ca o listă de proprietăţi formalizabile, ci ca un fel de imagine-tip, prin confruntarea cu care identificăm aplicarea etichetei verbale la o realitate oarecare. În momentul de faţă, mi se pare că în interiorul limbii române imaginile prototipice pentru *odaliscă* (lux, calm şi voluptate) şi pentru *femeie de serviciu* (tîrn, halat şi detergent) sînt cît se poate de divergente. De altfel, termenii din sfera semantică a acestui tip de muncă subordonată - *cameristă, fată-n casă, jupîneasă, menajeră, îngrijitoare, servitoare, servantă, slujnică* etc. – au conotaţii istorice extrem de puternice, astfel că deplasarea lor de la o epocă sau o cultură la alta devine extrem de riscantă şi permite uşor alunecarea în ridicol.

Observaţiile de mai sus sînt de fapt o pledoarie pentru arta (orientală) a povestirii: dicţionarele noastre ar cîştiga mult dacă ar mai renunţa la schematism şi formalizare, făcînd loc măcar din cînd în cînd şi naraţiunii - care să explice modificările semantice şi relaţiile dintre cuvinte. ■

CALENDAR

25.09.1900 - s-a născut *Henri Jacquier* (m. 1980)
25.09.1914 - s-a născut *Marcel Marcian*
25.09.1920 - s-a născut *D. Vatamaniuc*
25.09.1929 - s-a născut *Mihai Giugariu*
25.09.1930 - s-a născut *Pop Simion*
25.09.1943 - a murit *Octav Botez* (n. 1884)
25.09.1959 - a murit *Constantin Ghiban* (n. 1919)
25.09.1983 - a murit *Ion Th.Ilea* (n. 1908)
26.09.1907 - s-a născut *Dan Botta* (m. 1958)
26.09.1916 - s-a născut *Xenia Stroe-Weissman* (m. 1991)
26.09.1957 - s-a născut *Cleopatra Lorinţiu*
26.09.1992 - a murit *Dan Duţescu* (n. 1918)
27.09.1933 - s-a născut *Grigore Hagiu* (m. 1985)
27.09.1934 - s-a născut *Ilarie Hinoveanu*
27.09.1990 - a murit *Ion Biberi* (n. 1904)
28.09.1882 - s-a născut *Vasile Pârvan* (m. 1927)
28.09.1924 - s-a născut *Chiril Tricolici*
28.09.1931 - s-a născut *Valeriu Râpeanu*
28.09.1931 - a murit *Ion Teodorescu* (n. 1867)
28.09.1932 - s-a născut *Leonida Teodorescu* (m. 1994)
28.09.1934 - s-a născut *Sina Dănciulescu*
29.09.1812 - s-a născut *Eudoxiu Hurmuzachi* (m. 1874)
29.09.1888 - s-a născut *Iorgu Iordan* (m. 1986)
29.09.1899 - s-a născut *Ion Muşlea* (m. 1966)
29.09.1931 - s-a născut *Marosi Barna*
29.09.1966 - a murit *Marcel Breslaşu* (n. 1903)
30.09.1916 - a murit *Mihail Săulescu* (n. 1888)
30.09.1932 - s-a născut *Ovidia Babu-Buznea*
30.09.1933 - s-a născut *Negoiţă Irimie* (m. 2000)
1.10.1878 - s-a născut *Vasile Demetrius* (m. 1942)
1.10.1892 - a murit *G. Sion* (n. 1822)
1.10.1899 - a murit *Anton Bacalbaşa* (n. 1865)
1.10.1915 - s-a născut *Nicolae Coban*
1.10.1915 - s-a născut *Virgil Stoenescu* (m. 1997)
1.10.1926 - s-a născut *Alexandru Miran*
1.10.1927 - s-a născut *Nestor Vornicescu* (m. 2000)
1.10.1940 - s-a născut *Mihailo Mihailiuc*
1.10.1955 - s-a născut *Ion Stratan*
1.10.1996 - a murit *Alexandru Andriţoiu* (n. 1929)
2.10.1847 - s-a născut *Francisc Hossu-Longin* (m. 1935)
2.10.1881 - s-a născut *Nicolae al-Lupului* (m. 1963)
2.10.1900 - s-a născut *Tiberiu Vuia* (m. 1975)
2.10.1911 - s-a născut *Miron Radu Paraschivescu* (m. 1971)
2.10.1935 - s-a născut *Paul Goma*
2.10.1944 - a murit *B. Fundoianu* (n. 1898)
2.10.1971 - a murit *Al. Colorian* (n. 1896)

IOAN ALEXANDRU

A MURIT Ioan Alexandru, reprezentant de frunte al celui de-al doilea val poetic şaizecist, alături de Ana Blandiana, Adrian Păunescu, Constanţa Buzea, Gheorghe Pituţ, Gabriela Melinescu. Lovit năpraznic de o grea boală, poetul a trăit în ultimii ani în Germania, pentru a-şi îngriji sănătatea în condiţii mai bune decât în ţară. Acolo l-a ajuns ceasul din urmă.

Fiul unor ţărani ardeleni, Ioan (Ion) Alexandru a studiat literele la Cluj şi Bucureşti, debutând în poezie cu volumul *Cum să vă spun* (1964), urmat, în prima fază a creaţiei, de *Viaţa deocamdată* (1965), *Infernul discutabil* (1967), *Vămile pustiei* (1969). Aceste cărţi l-au impus repede ca poet de prim-plan, de o alură aproape singulară în contextul în care se ivea, prin raportarea insistentă la tradiţie, la arhaitate, la universul ţărănesc, la "rădăcini". Faptul se petrecea oarecum în răspăr faţă de tendinţele poetice ale momentului, precumpănitor intelectualizante şi sincronizante.

Obârşia transilvană a poetului a fost unul din factorii care l-au plasat în descendenţa literară a lui Octavian Goga, Aron Cotruş, Lucian Blaga, lirici transcarpatini ataşaţi de "sufletul satului", cultivatori, fiecare în forme personalizate, ai unui vitalism ce nu exclude componenta elegiacă. Cel mai aproape, dintre poeţii amintiţi, s-a aflat de Blaga, nu prin figuraţia stilistică, ci prin tematică şi elemente de viziune. Nostalgia originilor, a eternei reîntoarceri către "lumea primordială", a "comunicării cu strămoşii" sunt, cum a remarcat critica, asumări blagiene trecute prin filtrele sensibilităţii proprii.

Poezia lui Ioan Alexandru a impus conştiinţei literare a contemporanilor câteva formulări memorabile, de o puternică sugestivitate, cum este aceea a "infernului discutabil". Este, scria criticul Ion Pop, "o metaforă pentru însăşi viaţa, «infern» conştientizat, discutabil şi problematic".

Motivul liric al tinereţii şi mitul poetului tânăr au fost bogat cultivate, la începutul anilor '70, de exponenţii generaţiei literare din care Ioan Alexandru a făcut parte. Le exprimau vârsta biologică dar şi aspiraţia către o eliberare de prejudecăţi, dogme, idei şi atitudini rigide, mecanicizate. Şi Ioan Alexandru a frecventat mitul tinereţii şi al poetului tânăr, nu însă în nota expansivă şi jubilativă comună congenerilor săi; ci în aceea gravă. Evocarea lui Labiş, precursorul apropiat cu destin tragic, simbolizează sacrificiul şi martirizarea: "Prăpastia cine s-o sape dacă nu poetul?/ Cine să cadă-n ea dacă nu el?/ Cu ce drept trezeşte graiul meu/ armele tale cufundate?/ Poetul – coroană de spini pe fruntea generaţiei".

Ciclul vast al "Imnelor", inaugurat de *Imnele bucuriei* (1973) şi continuat cu *Imnele Transilvaniei* (1976), *Imnele Moldovei* (1980), *Imnele Ţării Româneşti* (1981), *Imnele iubirii* (1983), *Imnele Putnei* (1985), *Imnele Maramureşului* (1988), se constituie într-un capitol aparte al liricii lui Ioan Alexandru, nu lipsit totuşi de punţi de legătură cu ceea ce scrisese el înainte. Elementul confesiv aproape dispare şi apar marile înscenări mitologic-biblice, încadrate istoric. Vocea poetului se obiectivează, devenind exponenţială, profetică. Religiosul şi naţionalul, prezente şi înainte în poezia lui Ioan Alexandru, dobândesc acum o mare pondere, în desfăşurări proiectate pe uriaşe panouri. Un alegorism care eşuează adesea, cum s-a observat, în retorică monotonă, repetitivă, descurajând prin cantitate. Aceşti munţi de retorism conţin totuşi filoane de metal poetic preţios, ce n-ar trebui abandonate. Recuperarea lor este necesară, benefică.

Revoluţia din decembrie 1989 l-a făcut pe Ioan Alexandru să alerge în stradă. În seara zilei funeste de 21 decembrie, putea fi văzut, însoţit de un tânăr preot, la Scala. Ţinea, cu braţele ridicate deasupra capului o icoană şi-i îndemna pe soldaţii M.A.I., aduşi să bareze accesul spre sala Dales, să nu comită păcatul groaznic al vărsării de sânge. Firesc, după '89, ca intelectual ardelean şi bun creştin, s-a îndreptat către partidul lui Corneliu Coposu în cadrul căruia, ca membru al Camerei Deputaţilor, a militat pentru moralitate, credinţă, bună-cuviinţă şi toleranţă. A fost, credem, singurul mare orator autentic al Parlamentului nostru postdecembrist. Drept este că a vorbit în pustiu, dar din aceasta nu i se poate face o vină.

Mai important însă decât omul public rămâne poetul, marele poet Ioan Alexandru. Dispariţia sa – o mare pierdere pentru poezia românească.

România literară

Iubire

Pentru că-i raclă cuibul tău
Acolo-n muntele cel tainic
Și nu s-a stins în seminția ta
Zvîcnetul sacru messianic

Pentru că gorunii rămasu-ți-au senini
După afîta plîns și silnicie
Și graiul tău i-acolo spînzurat
De tunia ce trage-n veșnicie

Pentru că-n holdă cînd o strîngi din cîmp
Lași văduvei de-un snop cum se cuvine
Și inul care fumegă nu-l stingi
Și șarpele adoarme lîngă tine

Pentru că dealul tău miroase
A pîine și a vin împărătesc
Și-n casa ta-i o candelă de veghe
Transilvanie sfîntă te iubesc.

Moștenire

Unii se laudă cu caii lor
Alții cu munții alții cu pămîntul
Noi ce-am putea rosti aici smeriți
Să nu fie-n deșert cuvîntul!

Poveri amare și de nepurtat
Sînt avuțiile străine
Aceiași viermi și molii rod
Și aurul și carnea de pe mine

Noi ne-am lipit aici în Apuseni
De licărul acesta de lumină
Străfulgerat cu sînge în amurg
Cînd cerul cade-n suliți pe colină

Nu-i decît odaia asta-a nimănui
Prin rîpi pierdută,iarăși regăsită
Și nu-i cine să stea în preajma ei
Să n-o împingă muntele-n ispită.

Larg e pămîntul,toate sînt ocol
În juru-acestui crin care ne ține
La masa asta blîndă de stejar
Pe care-aducem arderea de sine

Epitaf

Moartea lucrează pentru veșnicie
O clipă-i dată numai să mă ție
E-ngăduit să vămuiască-n mine
Numai o umbră ce nu-mi aparține
Făptura mea întreagă va rămîne
Și ochi și grai și ranele din mîne
Numai iubire și seninătate
Să pot cînfînd veciile străbate
Prin ușa zăvorîtă-n neputință
Să pot pătrunde fără suferință
În vis și-aievea-n cer și în țărînă
Frîngînd din pîine fața să-mi rămînă.

Ioan Alexandru

OGLINDA

ŞI IATĂ cum, negrăbindu-mă, nu m-am învrednicit şi n-am apucat să-i aflu reacţia. Duhovnicului la care mă spovedesc i-am comunicat intenţia mea de a scrie în următorii ani o carte, a *netrăitelor*, una din teme fiind aceea a pruncilor lepădaţi. Păcat de moarte, cum ştim, a scrie despre asta e un lucru teribil de greu, aproape imposibil de făcut. Voi încerca totuşi. Fratele nostru Alexandru, înţelept în credincioşia sa, a avut încă de la început înţelepciunea de a şi-i lăsa pe ai săi să se nască toţi, să şi-i crească, împreună cu fascinanta şi minunata lui Ulvine, într-un spirit de curăţie şi frumuseţe, ei înşişi frumoşi în transfigurare, în ascultare şi cuminţenie. Pe măsură ce aş fi înaintat cu cartea mea, i-aş fi arătat şi preotului textele. Călătorind, acesta, în Germania, în câteva rânduri, l-a vizitat pe Alexandru şi au vorbit împreună îndelung pe teme religioase şi despre poezie. Îmi cerea permisiunea să-i trimită în plic şi poeziile mele din *netrăitele*, pentru a se bucura de ele ca un bun creştin. Un preot luminat şi sensibil ştia ce l-ar mişca pe poetul nostru în grea suferinţă, acolo, departe de ţară, aflând de căinţa mea pentru păcatele mele, o confirmare târzie, în fond, de rodire a cuvintelor sale, pe care ni le-a tot spus şi repetat nouă, până la obsesie, şi nu numai nouă, insistent şi cu patos, atrăgându-ne atenţia cât de mistuitoare crimă facem, şi ce pierzătoare de suflet este uciderea pruncilor noştri, lepădarea lor în neant. Şi negrăbindu-mă cu scrisul, iată că mă ajunge din urmă vestea plecării *dincolo* a lui Ioan Alexandru...

Am fost colegi de an. Era copilăros, avea un nesecat simţ al sincerităţii în comunicare, al pledoariilor pentru cauze tulburătoare. Am fost colegi de an la filologie, între '64-'68, el mutându-se de la Cluj la Bucureşti. Colegi de an şi născuţi amândoi în 1941, el în decembrie, eu în martie. Era mai tânăr ca mine, era copilăros în sinceritate, tot ce ne spunea avea un aer definitiv şi pur. Promoţia noastră se bucura de o frumoasă faimă, eram foarte mulţi poeţi în an. Noi nici nu realizam atunci practic proporţiile acelei stări de graţie în care eram izolaţi, împreună, ca într-un halou colectiv, la vedere. Ne-am tipărit glorioşi cărţile de debut, şi următoarele, care au făcut vâlvă, care au găsit ecou instantaneu. Gloria cărţilor noastre ne-a făcut viaţa de studenţi ceva mai uşoară, examenele le luam în piept cu detaşarea celor care aveau nu o singură şansă, nu o a doua şansă, ci o infinitate de posibilităţi în absolut. În studenţie ne-am şi căsătorit, Alexandru cu iradianta lui Ulvine, eu, cu cine se ştie. Curaj inconştient? Pasiune? Eroism? Ne vizitam cu un formidabil sentiment de rudenie, de frăţie. Venea la noi din călătorii. Puneam ceva pe masă, hrană, vin, ce aveam. El extrăgea dintr-o trăistuţă ardelenească ţesută din lână în vergi, o folie de hârtie de dimensiuni apocaliptice. Metri întregi de hârtie de împachetat, pe care erau transcrise în cruciş şi în curmeziş, pe o parte şi pe cealaltă, zeci şi zeci de poeme, pe care ni le citea până în zori, stând în picioare, cu spatele la o oglindă a noastră aşezată între două rafturi de cărţi. O oglindă care părea a fi o uşă către o odaie misterioasă în care Alexandru presupunea corect că dorm somnul lor de oameni obişnuiţi, părinţii mei încă tineri. Poposise astfel, la noi, într-o iarnă teribil de geroasă. Apa din butoiul de sub streaşină era bocnă. Alexandru, ieşind în zori, din casă, ostenit de cât ne-a citit, şi ameţit de vinul băut împreună, a încercat zadarnic, în disperare, să spargă pojghiţa groasă de gheaţă, ca să-şi dea cu apă pe faţă. Revenind în casă, s-a aşezat în faţa oglinzii dintre odăi, oglindă neluminată direct, şi fără să-şi distingă propria statură oglindită, a încercat să treacă dincolo. Şi Doamne, casa aceea a părinţilor mei, nu mai există, cum nici bătrânii noştri nu mai sunt. Oglinda aceea însă, prin care poetul tânăr încercase atunci, viu, să treacă *dincolo*, s-a păstrat pe undeva, l-a urmat oriunde s-a dus prin lume, şi iată, la 59 de ani, i-a absorbit întrînsa pentru totdeauna sufletul lui minunat de copil etern, sufletul lui de mare poet.

Constanţa Buzea

Leul de aur a plecat în Iran: *Cercul*, de Jafar Panahi

Mafia se întoarce: *O sută de paşi*, de Marco Tullio Giordana

Şocul filmului core

VENEŢIA 2000

EDIŢIA MINOR

"UNDE sînt Mastroianni şi Fellini? Unde e Sofia Loren? Unde sînt smokingurile, eleganţa, stilul, marile nume ale culturii?...", spunea un bătrîn regizor invitat la ediţia 2000, privind înapoi, spre Mostra din anii de aur. Într-adevăr. Chiar şi acum nu foarte mulţi ani, în juriul veneţian puteau fi văzuţi Antonioni, Eugen Ionescu, Rafael Alberti, Günter Grass, Isaac B. Singer; acum, în juriu era invitată şi Samira Makhmalbaf (20 de ani, regizoare iraniană), de care se face prea mult caz: dacă la Cannes am văzut un lungmetraj al ei, *Tabla*, la Veneţia era prezentat un documentar, *Cum a făcut Samira Tabla* ! Nu e cam mult şi cam repede? (fiind vorba de o regizoare hamică şi uneori inspirată, nicidecum de un geniu în clocot?). Cît despre Sofia Loren, e inexplicabilă cvasi-indiferenţa Mostrei faţă de marii actori italieni, atîţia cîţi mai sînt, cu nume de rezonanţă internaţională. Unul dintre scandalurile ediţiei s-a legat de felul modest în care Mostra şi-a propus să-l evoce şi să-l omagieze pe regretatul Vittorio Gassman. Mostra se dă în vînt, în schimb, după starurile de peste Ocean (au fost şi acum, printre alţii, Sharon Stone, Richard Gere, Michelle Pfeiffer, Harrison Ford). Politică, probabil, rentabilă, de vreme ce, statistic vorbind, publicul Mostrei e în continuă creştere. Pe Lido, totul e plin. Şi cînd te gîndeşti ce spune contele Volpi, fiul celui care a întemeiat festivalul: "Tata a inventat Mostra ca să umple hotelurile!"

Rod Steiger, fost, cîndva şi Mussolini, umbla ca un robot cu articulaţiile înţepenite; cu o voce sufocată de efort, reuşeşte să explice, într-o italiană americanizată, cum în Italia te simţi mai bine, te simţi mai liber, îţi omori timpul cu mai multă bucurie decît oriunde în lume. Aşa că, oricît de neizbutită ar fi selecţia unui festival, Veneţia rămîne Veneţia. Oricît de proaste ar fi filmele din întunericul cu aer condiţionat, afară, într-o lumină aurie, te aşteaptă, oricînd, un mare spectacol. Ediţia care a trecut (a 57-a) a avut prea multe filme la care aveai timp să te gîndeşti că, din cauza lor, "pierzi Veneţia".

Filmele unui festival rimează între ele, îşi răspund unul altuia, compun, împreună, muzica unei ediţii, dacă nu sensul ei profund. Ediţia 2000 a fost plină de sunete discordante, ca şi cum filmele ar fi refuzat să coabiteze, ca şi cum s-ar fi respins ori minimalizat reciproc. În această magmă crispată, chiar şi lucrurile interesante riscau să nu se reliefeze corect. Atunci cînd există un selecţioner unic, cum se întîmplă la Cannes, funcţionează, inevitabil, un criteriu de gust comun. S-ar putea ca în echipa de selecţioneri a Mostrei să fi fost oameni cu gusturi, interese şi criterii de valoare extrem de diferite între ele. Nu s-a mai înţeles ce fel de cinema îşi propune să promoveze festivalul. Nici un film esteuropean n-a fost găsit demn să figureze în competiţie (deşi, aşa cum a demonstrat-o Karlovy Vary, se pot găsi, şi aici, lucruri interesante); în schimb, a fost loc pentru tot felul de banalităţi sau curiozităţi din alte părţi.

PENIBIL

AU FOST, de pildă, filme care au atins cote de penibil neaşteptate, într-un festival de primă mărime, ca Veneţia. În *După Mathieu* (franţuzesc, de Xavier Beauvois), un tată şi cei doi fii muncesc în fabrica unui patron de provincie. Curăţenie, confort, week-end-uri la vînătoare, cu colectivul de muncă. Într-o zi, tatăl e dat afară, pe nedrept (fumase în secţie). De supărare, se lasă călcat de o maşină. Tovarăşii de muncă nu-i săriseră în apărare, cu excepţia fiului cel mic, care s-a agitat degeaba. Ca să se răzbune pe lipsa de solidaritate muncitorească, tînărul o vîneză şi o cucereşte pe nevasta patronului (singura făptură viabilă din film, Nathalie Baye); dar intenţia de a continua lupta de clasă în pat, eşuează lamentabil. Nu numai că amîndoi fraţii vor fi daţi afară din slujbă ("hai la lupta cea mare"), dar vînătorul devine vînat. Tot în jurul melodramei de salon deghizată în altceva s-a învîrtit şi *Omul care a plîns*, de Sally Potter (coproducţie franco-britanică); dintr-o lungă poveste cu parfum de foileton tv, ne vom opri doar în Parisul proaspăt cucerit de nemţi, în care o fetişcană orfană (Christina Ricci, cu figura de păpuşă antipatică) se îndrăgosteşte de un ţigan simpatic (şi cine putea fi mai simpatic decît Johnny Depp). Dincolo de kitsch, filmul abundă în felurite licenţe; la un moment dat, fata îl vizitează pe ţigan la şatra lui pariziană, care cîntă "în ţigăneşte", cum aveau să scrie comentatorii locali, a doua zi; de fapt, cîntecele erau în... româneşte! "Foaie verde!", răcneşte solistul ţigan, plus ceva confuz, cu Domnu' Cuza care a dat pămînt, şi cu 1907, "cu cuţite şi topoare pe boieri să mi-i omoare"! De unde pînă unde? Ca să nu mai vorbim că, la o întîlnire de dragoste, ce ţigani veritabili ar fi avut prostul gust să abordeze un repertoriu atît de inadecvat?

Printr-un "montaj de asociaţii", la capitolul amintirilor dezagreabile ar fi de montat şi extrase din presa veneţiană, despre "românii prinşi ieri, la debarcader, cu mîinile în poşetele unor turiste norvegiene", şi despre "românii prinşi cu o reţea de prostituţie", şi extrase dintr-un interviu cu şeful poliţiei locale, de părere că "cele mai periculoase sînt bandele de români şi de albanezi, care, pentru bani, sînt în stare de orice"; în acest punct s-ar putea monta fragmente de la Bucureşti, cozile de la Consulatul italian, cu oameni "normali", cu studenţi, cu doctoranzi în tot felul de ştiinţe, care sînt umiliţi pe la garduri şi nu reuşesc să obţină o viză pentru Italia. Să ne întoarcem în lagună, unde am filma o imagine de la intrarea în Veneţia: o navă ruinată, părăsită aici ca din alte milenii sau din alte galaxii, străjuieşte portul: pe colosul de rugină scrie Aiud-Constanţa. Nava jigneşte simţul estetic, dar mai ales bunul-simţ elementar. Nu s-ar găsi cineva s-o scufunde, s-o arunce în aer, s-o pulverizeze, s-o dizolve, s-o disloce, sau, cel puţin, să-i şteargă numele? Foaie verde! Nu.

ŞOCANT

LA CAPITOLUL "şocuri vizuale", festivalul n-a stat deloc rău. Bunăoară, într-un film coreean (*Insula*, de Kim Ki-Duk), altfel cu o atmosferă densă, de singurătate lacustră, clasicele, nevinovatele ace de pescuit capătă funcţionalităţi surprinzătoare, chiar şi pentru un spectator hîrşit în imagini şocante. Cînd un tînăr fugar crede că-l vor prinde urmăritorii, înşfacă un pumn de ace de pescuit şi le înghite: gîtul se umflă şi trosneşte, sîngele ţîşneşte, pieptul horcăie; dar o fată stranie, ca o sălbăticiune a lacului, vine cu un cleşte şi ex cîrligele, pe-ndelete, unul cîte unul. tînărul va încerca s-o părăsească, şi f vede îndepărtîndu-se, cîrligele vor fi nou, la datorie. Doar că fata nu le îngh – cu ajutorul undiţei mînuite în stil pr - îşi catapultează cîrligele de pescu vagin (!). La auzul urletului ei de dure se va întoarce şi-i va extrage, la rîndu cîrligele. Dacă aceste situaţii (oricît d tificabile într-o ordine suprarealistă mului), povestite, pot părea doar dezo sau amuzante, vizualizate au o cu forţă de a zgîria retina. Dar, poate şocantă decît toate cîrligele, a fost i nea unui peşte; un individ jovial prin peşte, taie cu cuţitul, longitudinal, felii din el, şi-l aruncă înapoi în ap peştele ciopîrţit, grămăjoara hidoas carne vie, continuă să înoate, ca o im a cruzimii umane, de o inventivitate puizabilă. E limpede că imaginea cu tele mutilat n-a putut fi trucată. Pent film, merită să faci aşa ceva unui peş

În *Dinţii* italianului Gabriele Sal res, cocteil de violenţă şi umor, intele lismul face casă bună cu imagini de u tesc terorizant (dinţi sparţi, însîng zdrobiţi ş.a.m.d). "Gura, anticamera nului", avea să titreze, a doua zi, un c an. Filmul cultivă o "emoţie fizică", t destinat să treacă "prin corp". La proi două spectatoare au clacat, li s-a făc în sală. Comedia cu ambulanţa la uş

Picturalitatea filmului indian: *Uttara*, de Buddhadeb Dasgupta

Kim Ki-Duk

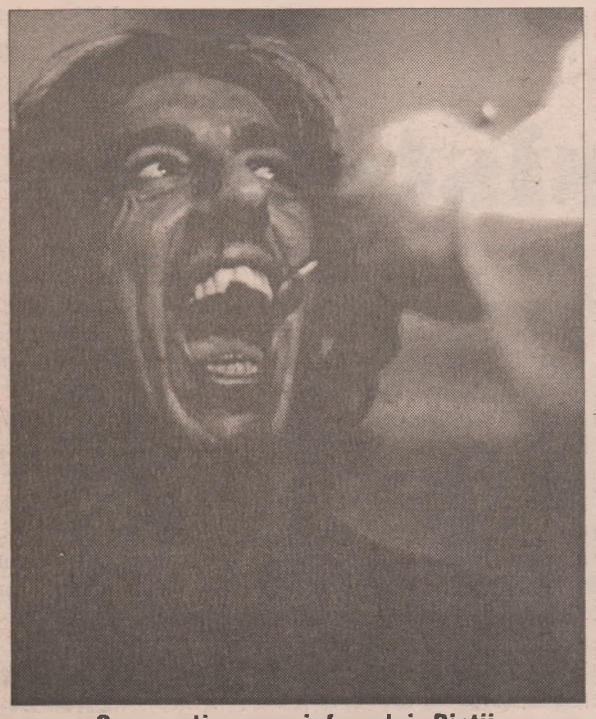

Gura, anticamera infernului: *Dinții*, de Gabriele Salvatores

Columbia *gay* – *Sfînta fecioară a asasinilor*, de Barbet Schroeder

TĂȚILOR

de viitor! O explicație posibilă fur- regizorul: "Filmul meu e o reflecție cinematografului. Pe vremuri, cine- afului îi ajungea să povestească rea- să arate o imagine, ca să stîrnească un tren în mers era, deja, emoție. apărut televiziunea, care a preluat area realității. Azi, cinematograful să se distingă, să povestească invi- ...

filme agresive și provocatoare, n-a dus lipsă. Doar că, vorba cuiva provocarea, cînd merge pînă la violența s-a redus, în general, la directe și brutale, spectaculoase și ase, dar fără să ajungă la vreun .

comparație cu energia sado-ma- a competiției, adevăratul Sade – "în persoană", într-un film pseudo- ic (*Sade*, de Benoît Jacquot), în afa- ursului -, părea un dulce copil, cam și demodat. Se știe, din mărturia leg de detenție, că Sade era "de o obezitate"; în film, el a căpătat gra- eganța lui Daniel Auteuil, care ex- a conferința de presă: " în film, un or nu e crezut, dacă nu are un fizic ît atrăgător. În viață da, pentru că sînt victime ușoare ale inteligenței oare ale unui bărbat. Iar Sade tre- fi fost foarte special, dacă trupul lui utea trezi amor fidel în atîtea femei se"... O replică din film (și din Sade) e motto-ul filmului: "Nu există idee fără corp și corp fără idee". Doar că ideile și corpurile sînt, în cinema, teribil de rapid și de vizibil supuse demodării.

MISTERIOS

DIVINA DIN '67 e o odisee cu obsesii psihanalitice, într-o Australie neliniștitoare. O fată oarbă, cu părul ca o flacără (Rose Byrne, Premiul de interpretare feminină), însoțită de un japonez singuratic (gangster prin Internet), se întoarce să se răzbune pe tatăl ei (care îi e, în același timp, și bunic!); un dublu incest, și un *road movie* care împinge, treptat, duritatea, spre un pitoresc dulceag. Mai puternic decît peisajul uman e peisajul australian, văzut ca o întindere selenară în care, peste noapte, a explodat viață. Regizoarea, Clara Law, e o chinezoaică stabilită în Australia: "Peisajul australian e fascinant și dramatic în sine. În el reușesc să scriu și să mă concentrez; el a devenit parte din patrimoniul meu narativ".

MILITANT

O SUTĂ DE PAȘI (de Marco Tullio Giordana, Premiul pentru scenariu), e filmul unui "caz clasat" și redeschis acum, după douăzeci de ani, de procuratura din Palermo: cazul Peppino Impastato; un tînăr ucis de Mafie, într-un orășel sicilian, legat de șinele de cale ferată, cu cîteva kilograme de trotil. Mama lui trăiește, are peste 80 de ani. Nașul de atunci e stabilit acum în America. Ironia soartei: victima fusese un copil născut și crescut într-o familie "a Mafiei"; dar, pe traseu, s-a răzvrătit, a luat-o pe altă cale, a devenit un rebel și un militant de stînga, un ziarist capabil să scrie "Mafia e un munte de rahat"... "Unul care vorbea prea mult și pentru asta l-au lichidat", sintetizează situația un copil din Sicilia de acum, unde premiera filmului a stîrnit un interes pasionat.

O odisee australiană: *Divina din '67*, de Clara Law

Și alte mostre de cinema mai mult sau mai puțin angajat au intrat în palmares. De pildă, *Liam*, al lui Stephen Frears (din care a fost premiată o interpretă adolescentă, cu Premiul Mastroianni pentru un actor la început de carieră), atacă o temă mai puțin exploatată literar și cinematografic pînă acum; fascismul în Anglia (unde, chiar dacă n-a fost un fenomen de masă, ca în Italia sau ca în alte țări europene, a existat, totuși; discursul rasist a găsit ecou în clasa muncitorilor loviți de mizerie și șomaj). Sau indianul *Uttara* (de Buddhadeb Dasgupta, Premiul de regie); pe calea picturalității, a muzicii, a poeziei (regizorul e și poet, la propriu), pe calea unui "cinema naiv", despre destinul femeii într-o lume a intoleranței. O fată luminoasă, în stare să stea cu urechea lipită de cutia poștală, ca să audă sunetul literelor care vorbesc între ele, va sfîrși violată, ucisă, aruncată pe un cîmp. Eroinele din *Cercul* iranian vor sfîrși, toate, într-o închisoare. O închisoare mică, în închisoarea cea mare: lumea islamică, în care "discriminarea" e un cuvînt prea frumos pentru crima de a te fi născut femeie. Suflul neorealist autentic, de cea mai bună factură, a filmului iranian, a cucerit juriul, care, în lipsă de altceva mai bun, i-a acordat Leul de aur. Marele cîștigător al Mostrei s-a numit, așadar, Jafar Panahi (40 de ani). Acest premiu nu face decît să completeze uluitoarea colecție de recompense internaționale a filmului iranian. Iranianul s-a născut cineast!

Au fost și voci care, la sfîrșit, au susținut, nu fără o oarecare îndreptățire, că nici un film nu s-a dovedit cu adevărat demn de Leu, și că Juriul ar fi trebuit să nu acorde premiul, ca un semnal al mediocrității selecției. În același timp, juriul se plîngea de dificultatea de a alege dintre atîtea filme bune! De gustibus. Important e că prestația lui Milos Forman ca președinte de juriu a fost una dezamăgitoare; Forman a refuzat orice conferință de presă, drept care tradiționala întîlnire a juriului cu presa nici nu a mai avut loc. La Veneția, Milos Forman a strălucit doar prin absență.

GAY

DINTRE filmele cu "tematică gay" ale competiției, două au intrat în palmares.

Înainte ca noaptea să cadă, de Julian Schnabel (independent american, de formație pictor) e biografia unui artist nonconformist (cum a fost, acum cîțiva ani, *Basquiat*, al aceluiași Schnabel; doar că *Basquiat*, deși nepremiat, e net superior). Calvarul unui scriitor homosexual, Reinaldo Arenas, în Havana lui Castro. Închisoare, umilințe, teroare. Declarații de renegare: "Îmi reneg condiția homosexuală și mă convertesc într-un bărbat iluminat de Revoluție"... În 1980, Castro a lăsat "pegra" să plece din Cuba; a dat pașapoarte pentru homosexuali, bolnavi psihic, foști pușcăriași. Au plecat, atunci, 125 000 de cubanezi. Arenas a fost printre ei. În America îl vor ucide SIDA și indiferența. Denunțul represiunilor castriste e subminat, uneori, de o anecdotică facilă și de un "pitoresc sexual" excedentar. Dar în această direcție a "sexului extrem" toate recordurile le-a bătut portughezul *Fantasma*, care a reușit să divizeze, la Veneția, pînă și Asociațiile de homosexuali.

Cel mai impresionant film din această zonă (și, într-o selecție personală, cel mai impresionant film din întreaga selecție) s-a numit *Sfînta Fecioară a asasinilor*, de Barbet Schroeder (coproducție Franța-Columbia, Medalia de aur a Senatului), după romanul cu același titlu al scriitorului (homosexual) Fernando Vallejo; un text năvalnic, scris superb, plin de furie și de melancolie; povestea unui scriitor întors la Medellin după 30 de ani de absență; amurgul, disoluția, iubiri tragice, purificatoare, în infernul metropolei columbiene; o lume haotică, absurdă, devastată de sărăcie, drog și violență. "Nu aruncați cadavre!", scrie, pe o inscripție, pe un maidan, undeva la margine de oraș.(Și totuși se aruncă!)

Concluzia unui prestigios critic italian: "tematicile homosexuale abordate într-o manieră responsabilă au primit, în fine, sigiliul oficialității".

Veneția a avut parte de un palmares *politically correct*, antifascist, anticastrist, antifundamentalist. A fost o ediție a minorităților victorioase.

Ceea ce nu e rău, în sine. Doar că drumul a fost, de prea multe ori, cel al unui cinema minor.

Eugenia Vodă

ESEU

Despre consistenţă

BUNUL SIMŢ se împacă greu cu absurdul programului de viaţă care se repetă zilnic de dimineaţa pînă seara şi pătrunde chiar în somn unde strecoară "resturi" din realitatea cunoscută şi aparent previzibilă. Ai senzaţia că de fapt ai dori ca totul să rămînă pe loc, nemişcat, invariabil, - dar lucrul acesta nu este posibil.

Absurdul invariabilului

DECI asta-i opţiunea - o lume limitată la un program ideal al unui eu care trăieşte prin repetare numai fiinţa sa, într-o eternitate fictivă. Gândirea se auto-limitează la acest program unic al supravieţuirii eului. Ea foloseşte un mod abstract, eliberat de lume care se substituie zonelor inaccesibile ale sensibilităţii. Astfel parcă înfăţişarea lumii se schimbă şi devine conformă dorinţei, mai apărată de spaimele fireşti, rătăcire, incertitudine, dispariţie. În fiecare clipă ne agăţăm de o supravieţuire care se impune fără nici o altă explicaţie. Hotărîrea este implacabilă, ea nu poate fi schimbată. Probabil că nu ne aparţine nouă ci lumii în întregimea ei indivizibilă, - lumea a hotărît să supravieţuiască. Deci o urmăm şi în fiinţa noastră limitată la eu, chiar cu preţul dispariţiei lui. Pînă atunci programul de viaţă iluzoriu se repetă un timp limitat. Repetiţia înlocuieşte veşnicia. Prin repetare însă totul devine neîncăpător - şi spaţiul şi timpul. Orice program, pe cît de generos ar fi se descarcă într-un vid denumit nefiinţă.

Lumea proprie

PROGRAMUL are sfîrşit. De aceea mereu te întrebi ce vei face după terminarea lui. Şi totul se întâmplă doar după prevederile cuprinse în el!! Căci prin cunoaşterea lui prealabilă parcă ai fi dobândit o adevărată cunoaştere. Absurdul acesta se impune prin repetarea nesfîrşită a aceleiaşi imagini a "lumii proprii" care astfel pare a se obiectiva. S-a produs o desensibilizare a reprezentării lumii care a devenit identică cu ea însăşi, neschimbată, deci "obiectivă". Obiectivitatea, convenţie acceptată pentru o clipă uzurpează însăşi eternitatea.

Posibil şi imposibil

DE FAPT gândirea se chinuieşte într-o meditaţie neîntreruptă despre "posibil" şi "imposibil". Întreaga lume pare să se despartă între ceea ce îmi aparţine şi altă parte rîvnită cu îndîrjire la care parcă nu pot ajunge! Dar lucrurile "mele" sunt şi ele de două feluri - cunoscute, existente şi - necunoscute, rîvnite doar în speranţa de a fi mai bine cunoscute. A cunoaşte, a poseda... oare ce înseamnă? O mişcare mai înceată a gândirii care se îndreaptă spre un lucru nou, îl cuprinde în ea, fără împotrivire şi fără ezitare, pur şi simplu şi apoi desigur îl pierde din zona prezentului, căci el se rupe din faţa ochilor şi se ascunde devenind un fapt de amintire.

Timpul... se impune prin surpriza care aduce noul şi prin regretul, frustrarea pe care o produce înlăturîndu-l fără milă. "Posibilul" este o cugetare despre lucrurile "cunoscute", adică primite natural de la lume, fără spaimă sau ezitare, ca un gest de bunăvoinţă din partea ei.

"Imposibilul" cuprinde zona foarte largă a dorinţelor pentru lucrurile considerate inaccesibile.

Nu există certitudine în timp. Cunoaşterea devine uitare, imediat pentru că altfel s-ar opri din drum şi ar înceta să funcţioneze. Ipostaza "atemporalului" este cea a amintirii, un fel de vis paralel care meditează la şansa de a fi altfel a unei lumi, care există cu îndărătnicie în modul cel mai absurd cu putinţă. Deci meditaţia raţională despre posibil şi imposibil, logica care acceptă şi respinge se referă doar la partea din lume stăpînită de eu, o parte mică, limitată de propria ei spaimă de a cunoaşte o realitate neprimitoare.

Eul preferă "fictivul", o înfăţişare a gîndirii care pare a ordona totul, chiar imposibilul. Fictivizarea este o formă de gîndire care evită înfruntarea cu lumea. Ea concepe totul ca "posibil", în afara timpului. Ea oferă o misterioasă posibilitate de a coexista cu realitatea nemijlocită a lumii, se dilată şi o cuprinde dinăuntru. Creează un prea plin de sentiment şi imagini, o altă lume, înlocuieşte curgerea timpului viu cu repetarea aceluiaşi timp fictiv înzestrat cu un ritm constant. Fictivul modelează şi normează cu facilitate o lume paralelă, sursă nesfîrşită de iluzie şi dezamăgire.

Prezenţă şi absenţă

GÎNDIREA fictivă este desigur mereu prezentă, după cum spuneam - prin repetiţie - adică neţinînd seamă de prezentul unui fapt care "se petrece în mod inevitabil" - "realul", care prinde şi ocupă tot spaţiul existent al eului şi lasă desigur prea puţin loc pentru altceva.

Faptul real pe care apoi timpul îl alungă înapoi, în trecut este înlocuit cu altul asemănător, la fel de uzurpator şi aşa mai departe...

Ficţiunea este însă rezonabilă, îşi acordă o legitimitate de gradul 2 şi rămîne mereu într-un plan paralel "realităţii ferme", îndeplinind funcţiunea de suplinitor al percepţiei nemijlocite a unor fapte, mişcări, evenimente care întîrzie să apară. În fond ea ocupă spaţiul şi timpul ei, iar faptul de a fi percepută altfel, la un alt mod de consistenţă, nu-i răpeşte gradul de realitate pe care desigur îl are... Pentru că, e clar "golul" nu există. Este un cuvînt impropriu, el nu exprimă nimic. Două alte cuvinte exprimă tot - prezenţă şi absenţă. Primul este evident prin sine însuşi. Al doilea confirmă existenţa primului şi constată dispariţia lui. Realitatea acestor reprezentări este de natura fluxului şi refluxului. Înaintare şi retragere a aceleiaşi mări de viaţă şi moarte.

Viaţa şi moartea sunt legate între ele în acelaşi fel şi se cuprind între ele pentru că nu pot fi despărţite. Trebuie să înţelegem că lucrurile nu pot fi concepute în altfel decît - existente. (Spinoza)

Consistenţa realului

DE ACEEA aspir, doresc modul de viaţă al prezentului, modul existenţial al afirmării, al faptului de viaţă, de gîndire, irefutabil prin evidenţa lui. Sunt conştient de faptul că el cuprinde în însăşi fiinţa lui toate celelalte foste sau viitoare prezenţe care s-au arătat sau se vor înfăţişa vreodată într-un alt prezent la fel de indiscutabil. Totul este aici, toţi şi toate în viaţă, în gîndire, cei prezenţi şi cei absenţi denumiţi morţi. Gîndirea se frămîntă ca fluxul şi refluxul, aduce şi retrage din conştiinţă făpturile sale. Ele se impun prin prezenţă şi consistenţă, îşi pierd apoi greutatea, se ascund în trecut, dar revin mereu, mereu cu putere mai multă sau mai puţină.

Marea, marea gîndire cuprinde totul, absolut totul în strînsoarea ei. Aş numi legătura asta, strînsoarea asta - consistenţa de moment a realului.

Adică prezentul este consistent tocmai pentru că gîndirea îl îmbrăţişează acum cu marea ei putere. Dar lucrurile se schimbă şi consistenţa lor poate varia. Şi cei absenţi pot deveni prezenţi, în alt fel sau chiar în felul lor propriu, nu se ştie. Totul este posibil. Am învăţat să cred în forţa lumii, o forţă de necuprins. Ea singură este? - golul nu există.

Ipotezele

EUL bănuitor priveşte lumea exterioară - diferită, misterioasă pe care ar dori s-o cunoască pentru a o putea anexa... Dar ea, lumea se mişcă prea repede, mărimea ei indefinită respinge orice mişcare de cuprindere. Ipotezele încearcă să înfăţişeze o altă mişcare a lumii, care să se petreacă într-un ritm accesibil gîndirii personale. Ele încearcă să înlocuiască ceea ce nu poate fi cuprins cu o construcţie clădită după regulile acceptate şi cunoscute de experienţa cu care te-ai familiarizat în timpul vieţii. Toate aceste construcţii sunt de fapt fortificaţii împotriva lumii. Eul se apără împotriva unui destin fictiv, aparent previzibil prin eşafodajul ipotezelor. Dar realitatea se desfăşoară altfel, cu totul diferit...şi atacul ei ocoleşte liniile Maginot. Gîndirea pe planul fictiv al eului se dovedeşte a fi fost inutilă şi inconsistentă.

Scoica iluzorie

EUL şi-a construit o carapace, o scoică de apărare din materialul cel mai fragil, cel mai perisabil posibil, din substanţa din care se elaborează ipotezele. Oare ce-ar putea fi mai şubred, decît o înfăţişare care dispare imediat şi este înlocuită de alta care o neagă şi apoi este şi ea înlăturată în acelaşi fel. Căci aceste năluci denumite ipoteze se creează în locul realităţii şi nu în cuprinsul ei. Ele sunt destinate de a compune o altă realitatea care poate fi imediat acceptată pentru că respectă interesul meu pentru o lume "posibilă" din gîndirea mea. O lume care ar coexista fără a mă pune în pericol, care s-ar eterniza în jurul meu, iar eu i-aş adăuga mereu alte înfăţişări ipotetice pentru a o îmbogăţi şi a o perfecţiona. Eu, care îmi apar mie ca cel mai consistent lucru din lume, fapt de netăgăduit al existenţei, mă înconjor deci cu acele fragile şi pernicioase făpturi-năluci.

Îmi desfăşor viaţa pe o întindere fictivă şi poate "eu" cel mai consistent dintre toate făpturile cunoscute mie, tocmai eu îmi răpesc din consistenţa mea. În felul acesta, trăind, gîndind astfel, disting în însăşi fiinţa mea două straturi de fiinţare, - unul consistent, decis şi altul fragil, imediat supus negaţiei şi dispariţiei. Apoi cînd zona ipotetică, domeniul apariţiilor posibile şi incerte dispare, se produce o puternică contracţie şi eul meu relativ liniştit, visător la diverse posibilităţi de desfăşurare ale vieţii, favorabile şi dimpotrivă, se trezeşte singur, neajutorat faţă în faţă cu o imensă şi indescifrabilă realitate. Consistenţa "eului" parcă s-a redus pentru că scoica iluzorie nu mai este, dar odată cu dispariţia ei a răpit şi o parte din puterea şi energia care au servit la faurirea ei.

Iată deci un biet eu singur în faţa lumii, o cîtime mică din forţa şi consistenţa ei reală. Dar o cîtime existentă, care aparţine lumii. Ea ca atare are forţa ei, - mai mică dar de aceeaşi natură. Aşadar eul va putea să contemple lumea fără spaimă şi fără iluzie. Recunoscînd forţa şi consistenţa lumii el va prefera s-o contemple chiar dacă dintr-un unghi limitat cu modestie la propria sa putere.

Legitimitatea subiectivului

NUMAI gîndirea mea contează, căci de fapt, alta nu există! Şi aceasta, gîndirea mă cuprinde şi "subiectivul" şi "obiectivul"!! Ea nu se poate auto-limita căci ea afirmă, tot ce se poate afirma! Ea atribuie lucrurilor gradul lor de consistenţă. Consistenţa lor este însăşi consistenţa gîndirii. Totul se petrece aici în centrul ei, cu mai multă sau mai puţină claritate, - în prezent sau în trecut, obiectiv sau subiectiv, mai greu sau mai uşor. Totul se află pe undeva primprejur, în ograda asta. Distanţele sunt relative şi iluzorii, şi morţii şi viii, toate celelalte lucruri sunt în vecinătate, unele cu altele. Subiectivul este adevărul însuşi căci el ne aparţine în mod exclusiv.

Ideile

IDEILE generale sunt sensibile. Ele apar la fel de neprevăzut ca şi sentimentele. Ele nu pot fi programate ci doar căutate. Prezenţa lor nu poate fi decît constatată, - fiinţa lor capricioasă se revelă în conjuncturi de gîndire care nu pot fi precizate dinainte.

Ideile generale planează deasupra noastră ca nişte nouri. Prezenţa lor nu se face prea bine simţită. Ei plutesc acolo, sus fără a se obliga la o participare directă, activă la ceea ce aici, se întîmplă. Din cînd în cînd descarcă ploaia care vine şi apoi trece, - pentru că chiar puterea lor, a norilor s-a epuizat... Şi ideile se epuizează astfel, cînd întreaga lor putere sensibilă nu se mai aplică pe ceea ce este ci se ascunde în zona presupunerii a ceea ce ar putea fi. Fiinţa lor devine fragilă, transparentă şi este denumită abstractă. Există şi în ideie zone de fertilitate care coboară ploaia şi altele de ipotetică aşteptare a fertilităţii. Ideia însă în unitatea ei organică se dezvăluie în mod clar şi univoc. Această capacitate de unicitate este percepută cu claritatea necesară a sensului care apare şi explică toate înfăţişările prezente. Ele se regrupează într-o imagine, una care cuprinde interiorul şi exteriorul, deopotrivă.

În clipa aceea lumea devine unică, rezonabilă cu tine şi cu ea însăşi. Se petrece o minune - ca şi cum toate faptele s-ar petrece după un acord unic şi acceptat. Şi de aceea exterioritatea, adică distanţarea, dispare, iar interioritatea, adică apropierea de tine însuţi, devine inutilă. Toată lumea se înfăţişează dintr-odată, ca unică. Dispare şi concretul şi odată cu el şi abstractul, primul fiind cel sensibil, nemijlocit - al doilea mijlocit şi fixat în aşteptarea sa ipotetică... pentru că nu mai aştepţi... primeşti o lume cu toată generozitatea ei, - posibilă.

Nicu Horodniceanu

DEBUT

Catrinel Popa

POEZIA lui Catrinel Popa nu seamănă cu aceea a generaţiei ei. Deşi aparţine ultimei promoţii de filologi-poeţi, ea nu se precipită să ne ofere binecunoscutele, nepreţuitele, neostenitele probe de inteligenţă şi vioiciune, nu-şi contemplă, ca mulţi alţii, modul facerii şi ombilicul şi nu-şi absolvă, prin autoironie, impertinenţa juvenilă şi măruntele îndrăzneli. Atinsă de o boală ciudată ce aduce întrucâtva cu bacoviana frică fără obiect, Catrinel Popa scrie o poezie a "consecinţelor fără cauze", în spiritul poeţilor metonimici ai anilor '70.

Concepută ca un "dialog" intermitent, mai curând întâmplător şi convenţional cu cineva purtând numele lui Beckett – ce însuşi se confundă cu disoluţia – această poezie este interesantă, întâi de toate prin personajul care vorbeşte sau pe care îl întrezărim în cutele textului: o făptură aflată într-o neîntreruptă plutire amnezică şi pentru care timpul e "gelatinos ca o meduză". Ea urcă la întâmplare în tramvaie fără să-şi poată aminti încotro duc, îşi dă senzaţia vieţuirii ascultând ploaia, în camere fără ferestre, cu molii şi ceasuri mucegăite, lăsându-se vizitată de gânduri fără noimă, de obsesii şi de scurte vedenii cu fluturi mari de noapte, cu inşi care târăsc după ei păsări ucise, cu morţi străvezii ridicându-se uşor ca puful păpădiilor.

Produs al unui univers împuţinat şi închis, fiinţa constată progresul degradării şi atinsă de un imobilism senil, îşi cercetează fără uimire, treptata amorţire şi implacabila involuţie lexicală: "în curând voi uita să merg/ şi atunci mă voi rezema de zidul umed/ şi voi aştepta să prind rădăcini// buzele mele se mişcă fără să rostească nimic..."

În preajma acestui personaj au loc un soi de "evenimente", acele mici întâmplări de bloc şi de cartier, prin mecanismul aluziv al metonimiei – corespondentele unei stări : pe acoperiş şi-a făcut cuib o bufniţă, cineva se dezbracă, lăsându-şi volanele în mijlocul drumului, vecinul de la parter şi-a cumpărat o colivie, pe palier se aude muzică şi un hohot de râs, o femeie rătăceşte printre şine cu capul plecat, urmărind crăpăturile şi zmocurile de iarbă, pe ziduri joacă o lumină verzuie vântul rostogoleşte o pungă goală, un câine ud aleargă prin ploaie, un bărbat coboară treptele putrede ale scării, de pe acoperişuri de tablă se rostogolesc trupurile unor păsări moarte.

Cu efort şi cu un fel de disperare, disperarea paraliticului, făptura aceasta reuşeşte să articuleze din când în când, o constatare banală, ori să stoarcă din debriurile memoriei o imagine nostalgică. Ea chiar reuşeşte, cu un rest de energie, să îngaime o rugăminte confuză către un dumnezeu al singuraticilor, căruia pare să-i ceară să curme monotonia, frigul, tăcerea şi ceaţa. Fără speranţă însă, întrucât el nu există. Nu există decât un dumnezeu al singurătăţii, care nu-i poate oferi decât aşteptarea, aşteptarea vidă. Numele lui e, firește, Beckett.

E. Negrici

•

La etajul întîi a început o petrecere
un număr impar
mă urmărește și-n somn
33 de mîini întinde spre mine
zeul chinuit de insomnie

Pe lîngă faptul că oamenii
plîng adesea în vis
nu pot să-mi aduc aminte nimic
important

Vecinul de la parter și-a cumpărat o
colivie
și spune că urmează
să pună în ea un canar

Se aude muzică
un hohot de rîs pe palier
nu încape nici o îndoială
oamenii plîng amarnic în vis

La capătul coridorului
un copil se uită afară
un cîine ud aleargă prin ploaie

nu peste mult ploaia va deveni
ninsoare.

*

Trăsuri și cai
trecerea lor,
firește, trecerea lor
tulbura liniștea dimineții ceţoase

m-am trezit
și nici măcar nu știu
cît s-a făcut ceasul, în ce zi sîntem
în ce anotimp,în ce an

trecerea lor prin visele mele
mă sperie și mă întristează
ca foile rupte din vechi calendare
sau ca alunecarea trenului
printr-o gară de cîmpie
îmi aduc aminte de priviri obosite
de scrisul tremurătoarelor mîini,
de coifurile pe care le fac
din ziare vechi copiii.

Nu mai vreau să aud nimic,închide
ușa
din timp în timp îmi opresc respirația
după ce zgomotul roților va fi trecut
flașnetarul o să-mi apară în somn
ca o pasăre albă.

Îți iei rămas bun de la toate lucrurile
pe care le-ai iubit
de la lucrurile pe care îți pare rău
că nu le-ai iubit
și de la acelea pe care între timp le-ai
uitat

Jos în pivniță a început să sape o
cîrtiță
pe acoperiș și-a făcut cuibul o bufniță

Tu cauți și nu găsești nicăieri un chibrit
pe stradă trec oamenii tot mai grăbiți

La marginea pădurii
omul singur spovedindu-se frunzelor.

•

Omul singur
visa un cal alergînd
se trezea strigînd
că îl dor oasele
și că e greu să te odihnești
sub copitele unui cal alergînd
nu-l auzea nimeni
doar fluturele gri
(ținîndu-i loc de înger păzitor)
zbura bezmetic dintr-o cameră
într-alta
ieșea pe terasă,pe coridor
uneori stingea lampa,
cu aripa udă și grea
apoi se dizolva în lumină
ca și cum ar fi vrut să le joace o farsă

Nu mai recunosc pe nimeni
și-mi pare rău că nu-ți pot spune
încotro s-o apuci
peste podul de lemn
zăresc parcă ceva cunoscut
un stol de păsări
coborînd tocmai acuma din nori
întunecă totul din nou
în urmă nici o formă
simt doar fumul frunzelor uscate...
mă întristează mirosul lor
de trup ars pe rug...
departe, peste podul de lemn,
se vede un cal alergînd. ■

PREPELEAC

de Constantin Toiu

AMERICA INVICTA

12 NOIEMBRIE 1978 Iowa-City. Filmul cu actriţa italiană Claudia Cardinale (răpită) de revoluţionarul mexican, care, rănit, declară patetic:

"Inamicul revoluţiei ca şi al iubirii este timpul. Revoluţia – mai spune el – este... una putana", - o târfă, vorbă răspândită în Europa. Revoluţia – continuă eroul mexican – n-ar cunoaşte dragostea obişnuită şi nici măcar compasiunea, ci doar pasiunea dezlănţuită, fără nici un fel de remuşcări. La noi, în ţară, nici vorbă de aşa ceva. Măcar să fi fost o pasiune, detestabilă, dar pasiune, trăire sinceră şi adevărată.

*

* *

Simpozion de poezie, condus de directoarea Programului, Hualing Nieh, o chinezoaică inteligentă şi fermecătoare. Ea are ochii crăpaţi, abia tăiaţi cu lama, parcă, şi nu destul de bine, încât pleoapele abia lipite îţi dau senzaţia că nu i se vor mai dezlipi niciodată. Vederea, ca un chin, efort dureros ce-i dă o fixitate de reptilă la pândă.

Reţin o poezie de Prince Bildhyalongkorn... *Like milky ways of delight...* Asemeni căilor de lapte ale plăcerii... *He is not subject to death or decay...* Nu e supus nici morţii nici putreziciunii... Numele unui alt autor indian: PONGPAIBUL.

20 noiembrie 1978. Des Moines. Pe Mississipi. Plimbare scurtă pe fluviul sudist, evocând poveştile lui clasice. Cu Charles, reporterul, care a tradus pentru Program *Galeria,* intrăm în vorbă, pe bordul vasului tip vechi, cu zbaturi, ca-n romanele de odinioară, cu doi cântăreţi la banjou, chitara scundă, rotundă, prevăzută cu o tobă de rezonanţă, care îi amplifică sunetele stridente. Discutăm cu unul din cântăreţi, care e alb şi poartă pe cap o canotieră de paie, la un frac alb, cu papion roşu, ştiind că va cânta pe vas pentru nişte scriitori străini.

Al doilea, un negru, pare handicapat. Ni se spune că este surd de tot şi că are vorbirea greoaie, după o luptă crâncenă cu japonezii în Pacific, în Okinawa. Insula pe care americanii au cucerit-o după lupte şi bombardamente infernale. Aşa încât, Charles îşi îndreaptă atenţia asupra celuilalt, valid, pe care îl cheamă, am notat, Joe. El povesteşte, că pentru turiştii ce suntem, cum s-a luptat cu "japii" în insula blestemată, cruzimea atacurilor de-o parte şi de alta şi cum "japii", spre sfârşitul bătăliei, decişi să moară cu arma în mână,... ceea ce pentru ei era suprema onoare,... se cocoţau în arborii cei mai stufoşi, cu frunzişul rămas intact după atâtea explozii. Şi cum, legaţi zdravăn de crengile groase, trăgeau din copaci în inamic, în infanteria americană, debarcată în insulă de pe navele de luptă, făcând astfel multe victime. Joe mai povesteşte cum artileria lor, văzând tactica "japilor", trăgeau mai întâi în arbori, cu obuze incendiare, făcând să le cadă frunzele ce mascau japonezii, care, de regulă, mureau acolo, legaţi de crengi, arşi de vii, mai spunea Joe, strâmbându-se de dezgust. Fuseseră momente în care el trăsese cu arma lui cu lunetă în arborii mai înalţi, rămaşi întregi după bombardamente. Omorâse vreo cinci. Trăsese la nimereală. Abia pe urmă îi văzuse inerţi, atârnând legaţi de ramuri. Cântăreţul se scuturase de oroare. Văzând reacţia atât de umană a unui ins trecut prin atâtea grozăvii, mă pomenesc zicând singur, ca pentru mine: *A la guerre, comme a la guerre.* Ciudat, Charles, oricât de bun ziarist este el, nu cunoaşte expresia şi trebuie să i-o traduc în engleză. Reporterul mă priveşte încurcat. Pare că n-a înţeles. Repet înţelesul, care, în engleză, sună strict lingvistic. În acest timp, cel cu banjoul în mână atacă vesel cântecul american: *Is a long way to Tiperery,* melodia cea mai cântată de ei în cel de-al doilea război mondial.

Am vrut să ofer ceva. Joe a refuzat politicos. Celălalt, negrul, asista cu expresia dusă pentru totdeauna a surzilor pe veci, zâmbind din când în când. Mai ales când, după buzele celuilalt, deslușea cuvinte din tot ce povestea.

Abia atunci am văzut bine pancarta albă a vasului sudist cu chenare roşii pe care scria mare, cu negru AMERICA INVICTA. America de nebiruit.

O temă pe care aveam s-o discut ulterior cu bunul meu amic Charles – care, spre deosebire de ceilalţi americani vorbea o engleză clară, ca la Oxford – fusese intrarea în război. Era un englez getbeget, naturalizat american. Ca orice englez, discutând despre intrarea Statelor Unite în război, după atacul perfid de la Pearl Harbour (perfid, zic eu, Charles nu rostise decât numele portului) ras în câteva ceasuri de aviaţia japoneză; - ...aşadar, discutând cu Charles, deslușisem un ton al lui special, o ezitare abia schiţată, când trebuia să spună ceva neplăcut. O reţinere. Nimic din accentul bătăios al celor ce narează patetic faptele de vitejie ale conaţionalilor... Era ca la un meci. Mai scandalizat mă arătam eu, când venise vorba de viclenia atacului aerian. Atac aerian, aflasem din presă mai târziu, încurajat de serviciile speciale britanice, ca să provoace intrarea Americii în război. Charles se arătase extrem de şocat şi de intrigat. Făcusem o gafă nepermis de uşor şi înaintea unui băiat englez impecabil... Ei, dar în final, americanii le-o făcuseră japonezilor, când cu bomba atomică de la Hiroshima. Charles, pacifist convins, părea nemulţumit de procedeul american de a pune capăt ostilităţilor, supunând Japonia acelui test nuclear, apocaliptic. Zadarnic îi repetam eu socoteala cu milioanele de vieţi cruţate în urma terminării mai repezi a războiului. Zadarnic invocam dreptul unui stat de a se apăra cu orice fel de mijloace, în urma unui atac prin surprindere. Zadarnic mă refeream la atâtea şi atâtea lucruri inumane legate de cei ce începuseră acel război. Zadarnic apelam la grozăviile pe care japonezii le făcuseră pe continentul Asiei, mai ales în China, grozăvii pentru care autorităţile de azi japoneze aveau să-şi ceară scuze, după atâta timp. Bomba nucleară rămânea, pentru Charles, bomba nucleară, pârjolind câteva sute de mii de civili nevinovaţi.

După cum privea lucrurile Charles, îmi dădusem seama că noi, cei din ţările mici, vitregite de istorie, obişnuite de atâta timp cu năvălirile şi cu dezastrele de tot felul,... noi, vreau să spun, când este vorba de ceva rău, suntem mai puţin compătimitori, mai puţin dispuşi să trecem cu vederea şi să ne ridicăm deasupra evenimentelor. Fiind, parcă, mai răzbunători, în sinea noastră, stăpâniţi de o sete de revanşă în contul atâtor şi atâtor păţanii îndurate...

Răzbunare de specie mică, expusă, şi care crede sau îşi închipuie că, în această privinţă, sentimentele mari n-ar fi potrivite decât ţărilor cu adevărat mari. ■

Domnului Profesor, cu dragoste!

DIN CÎND ÎN CÎND, un vînt nefast se abate asupra culturii româneşti. În zbuciumul său, acesta nu pleacă cu mîna goală. După recenta incursiune, a plecat cu **Petrică Gheorghiu.** S-a sucit, s-a mai învîrtit şi l-a luat şi pe **Dem Rădulescu.** A plecat fericit, înnobilat de greutatea poverii. Nici nu-i pasă ce a lăsat în urma trecerii lui. Stau şi mă-ntreb de ce această vocaţie a spectaculosului morbid şi nu a tragicului propriu-zis dă năvală peste români? În ultimii ani s-au petrecut atîtea răsturnări de semn, atîtea agresiuni asupra minţilor şi sufletelor încît reacţia unei majorităţi mediocre deformează ierarhii valorice, ucide modele. Sînt voci care strigă cu mult aplomb că nu au modele, fără să-şi dea seama că astfel de lozinci conduc spre o lume întoarsă, o lume tenebroasă înspăimîntătoare. O lume fără repere este condamnată la despiritualizare. Spre asta ne îndreptăm cu o linişte alarmantă.

Dem Rădulescu nu a fost doar un actor înnăscut cu geniul comic care stîrnea hohotul de rîs profund al existenţei, nu a fost doar Profesorul care a format generaţii de actori ca să descopere ce înseamnă această profesie şi drumul propriu. Dem Rădulescu a fost un model. Şi a avut soarta mentorilor, a spiritelor importante într-o Românie postrevoluţionară aflată în continuă derivă. Nu cred că l-am preţuit pe Dem Rădulescu atît cît o merita în timpul vieţii. Inevitabil indicaţiile domniei sale de la cursurile de arta actorului, indicaţii memorabile, reveneau în invocările celor din breaslă, în întîlniri intime şi private. Dar asta nu este destul. Nu ne-am aplecat în mod analitic şi critic asupra operei lui teatrale, asupra filosofiei sale despre teatru şi, de ce nu, despre viaţă. Nu ne-am arătat preţuirea, dragostea şi respectul decît în cercuri prea strîmte, aproape în şoaptă. Nu l-am apărat atunci cînd ar fi trebuit de atacul pietrelor unor neaveniţi infami. L-am lăsat singur, ca pe atîţia alţii, într-o societate care-şi demolează valorile, care nu respectă liniştea turnului de fildeş, care dă năvală cu zgomot mocirlos în suflet şi în intimitate.

Discreţia lui nobiliară a fost o concepţie, un stil. Delicateţea mîinilor, blîndeţea ochilor îi trădau structura fragilă, vulnerabilă. Forţa geniului pe scenă sau cea din clasele de curs ale Universităţii de artă teatrală şi cinematografică, spiritul ludic şi harul comediei i-au creat o aură de intangibil. Labilitatea histrionului nu a fost luată deloc în calcul. Lumea lui a fost teatrul, familia şi studenţii.

Un *homo ludens* care detona explozia rîsului ca joc, care făcea hocus-pocus cu inimile noastre şi dispărea, ca un mare magician, acoperit de propria-i manta. Cîţi au dat, cu eleganţa cuvenită, cortina la o parte şi să încerce să descopere ce se ascunde dincolo de clocotitorul rîs? A judeca în sine este simplu. A înţelege se pare că este ceva mai dificil şi nu chiar la îndemîna oricui.

L-am văzut jucînd de cînd eram copil: *O scrisoare pierdută* (Farfuridi şi Cetăţeanul turmentat), *Siciliana, Peripeţiile bravului soldat Svejk, Ploşniţa.* Am crescut savurîndu-i vocea la radio. Am trăit printre foştii lui studenţi care îl iubeau pînă la idolatrie. I-am urmărit promoţiile mai recente. Mi se părea că Dem Rădulescu este ubicuu. Şi totuşi, atît de greu de atins! Seva fiinţei sale de artist hrănea ore de bucurii şi de nelinişti. Lecţiile lui despre teatru şi actor nu abordau tonul preţios. Conţineau esenţă şi au fost esenţiale. Fiecare fruct oferit avea un sîmbure filosofic. Unii au ajuns mai devreme la el, alţii poate nu vor ajunge niciodată. A fost preocupat de problema identităţii, de problema înfăptuirii formelor eu-lui artistic. Poate de aici senzaţia de inepuizabil. Şi din simţul acut al limbii române. Cuvîntul a fost, poate, cel mai fidel camarad al geniului său. Discreţia, arma sa cea mai solidă cu care s-a împotrivit vulgarităţii, agresiunilor de tot felul.

Cît de puţin timp ne acordăm de fapt unii altora. Cît de puţin stăm de vorbă. Cît de rar şi cu cîtă parcimonie ne manifestăm sentimentele cele bune şi înălţătoare din noi. Doar ireparabilul ne mai aduce, pentru cîteva ceasuri, la un loc. Moartea aproape incredibilă a lui DEM RĂDULESCU a funcţionat din nou în breaslă ca un magnet. Ne-a strîns. Ca la Toma Caragiu, Amza Pellea, Octavian Cotescu... Ne-a dat iluzia că nu mai putem exista fără respect, fără solidaritate, fără toleranţă, fără rîs într-o viaţă de plîns. Cît o să ne ţină? Înţelegem oare mai mult despre noi înşine şi despre valori cu fiecare dispariţie majoră? Discreţia geniului în viaţă provoacă şocul vidului cînd pleacă. Brook vorbea despre Kantor ca despre un far al teatrului. Asta a fost Dem Rădulescu în primul rînd pentru studenţii săi. Le lumina drumurile, le orienta direcţia, le arăta că mai este speranţă pentru teatru, că nevoia de scenă şi de contactul cu publicul nu pot dispărea decît o dată cu fiinţa actorului. Farul va lumina mereu. Depinde numai de noi să vedem. În rest, o tăcere dureroasă care ne apasă conştiinţele şi sufletele, o lume care nu mai poate fi aşa cum a fost. Niciodată.

Marina Constantinescu

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Şuşară

Ce se mai întîmplă cu Brâncuşi

ÎN ULTIMII patru ani, Constantin Brâncuşi a fost unul dintre cele mai fierbinţi şi mai dramatice subiecte supuse dezbaterii publice. Pe de o parte, o bună bucată de vreme, în fruntea acestor discuţii s-a situat restaurarea *Coloanei* ... de la Tîrgu Jiu, iar, pe de altă parte, opinia publică românească, şi nu numai, a fost literalmente asaltată cu zeci de obiecte şi desene atribuite marelui sculptor şi prezentate drept opere necunoscute. În ceea ce priveşte primul subiect, lucrurile sînt acum destul de clare: s-au organizat, în sfîrşit, de către singurul în drept să facă acest lucru, adică Ministerul Culturii, licitaţiile cuvenite, Banca Mondială a oferit un împrumut destinat special unor reabilitări culturale, printre care şi ansamblul de la Tîrgu Jiu, iar ministrul Ion Caramitru s-a implicat direct şi decisiv în această problemă, depolitizînd-o şi restituind oamenilor de specialitate dreptul lor legitim de a trata chestiunea cu responsabilitate şi competenţă. În ceea ce priveşte cel de-al doilea subiect, lucrurile sînt departe de a fi fost clarificate. Obiectele atribuite lui Brâncuşi, care nu sînt decît nişte falsuri grosolane şi produse frauduloase de artizanat kitsch, au fost puse în circulaţie de către un oarecare Stanciu, consilier juridic la institutul de Sociologie, cu ajutorul mai mult sau mai puţin ambiguu al unor oameni cu activitate publică, ba chiar, unii dintre ei, implicaţi direct în fenomenul artistic. Pe lîngă promovările, destul de suspecte, realizate pe postul naţional de televiziune, de către George Radu Serafim, de pildă, dar nu numai, s-au mai ridicat în apărarea acestor obiecte, fără nici o competenţă, dar cu mult elan propagandistic şi cu aerul triumfalist că patrimoniul cultural naţional s-a îmbogăţit covîrşitor, personaje perecum istoricul literar N. Georgescu, echipa de la *Literatorul*, tot felul de alţi veleitari mai mult sau mai puţin „patrioţi", însă cu o acută dorinţă de cîştiguri fabuloase, inclusiv de natură simbolică, şi, dacă se poate, cît mai rapide, dar şi unii specialişti rezonabili, cum ar fi acad. Dan Grigorescu, criticul de artă Octavian Barbosa, sculptorul Aciobăniţei şi, atît cît să poată fi invocat ca susţinător, sculptorul Marcel Guguianu. Chiar şi un important om politic, cum este Adrian Năstase, a fost amestecat fără voia lui în această farsă tristă cînd, în cadrul emisiunii *Culise*, difuzată de TVR1, filmîndu-i-se cabinetul de lucru de acasă, camera de luat vederi a insitat, mai mult decît se cuvine şi a revenit mai mult decît era cazul, pe un obiect din categoria noilor „descoperiri" care se odihnea chiar pe masa de lucru a primului vicepreşedinte al PDSR, binecunoscut şi în calitatea lui de colecţionar. Scopul financiar al acreditării acestor falsuri este evident. Mai puţin evident este, însă, motivul pentru care instituţiile statului nu se autosesizează, pentru că, totuşi, este vorba de un atentat grav la patrimoniu şi de o nouă încercare de a aduce în derizoriu creaţia lui Brâncuşi. Lăsată de capul ei, această incredibilă afacere a căpătat, încetul cu încetul, şi proporţii internaţionale; deja o lucrare a ajuns prin America Latină, pe bani serioşi, iar acolo s-a dovedit falsul şi a început legiuitul scandal.

Tot un caracter internaţional, care începe, de această dată, în Statele Unite şi se termină la Bucureşti are şi episodul cel mai recent din suita tragic-grotescă de pînă acum. Cu intenţia clară de a mai pune o cărămidă la construcţia credibilităţii acestor falsuri, care ar stîrni, pur şi simplu, rîsul, dacă nu ar fi şi periculoase prin consecinţe, jurnalistul Grid Modorcea face o deplasare tocmai la New York, la sculptorul nonagenar de origine română, trecut în tinereţe prin atelierul lui Brâncuşi, Constantin Antonovici. Că harnicul, şi analfabetul în materie de artă, Grid Modorcea a fost sau nu trimis de Stanciu, nu se poate spune explicit, dar că el a reprezentat acolo interesele acestuia este în afara oricăror îndoieli. În interviul publicat în numărul din 5-6 august al ziarului *Cronica Română*, Grid Modorcea face tot ce-i stă în putinţă pentru a obţine ceva, cît de cît articulat, în sprijinul pseudolucrărilor lui Brâncuşi, de la venerabilul sculptor. Ceea ce obţine, însă, este doar un autoportret mişcat, autolaudativ şi amnezic, dar şi o suită de afirmaţii insultătoare şi abjecte la adresa unor mari oameni de cultură care şi-au dedicat întreaga lor viaţă cercetării şi promovării operei lui Constantin Brâncuşi. Este vorba, în primul rînd, de cunoscutul istoric şi critic de artă american Sidney Geist şi de la fel de celebrul său coleg din România, Barbu Brezianu. Şi Grid Modorcea mai scoate ceva de la Antonovici, dar de data aceasta foarte bine articulat: o permanentă şi explicită atitudine antisemită, un mod de gîndire marcat de schematisme inacceptabile în ceea ce priveşte legăturile dintre oameni, în virtutea căruia falsurile Brâncuşi sînt denunţate ca atare nu din banala pricină că ele, în orice ţară normală, ar fi socotite obiecte ale unei infracţiuni şi subiecte penale, ci datorită faptului că interese oculte, conspiraţii mondiale şi alte asemenea enormităţi ar acţiona, cu maximă eficienţă, atît împotriva lui Brâncuşi, cît şi împotriva bietei noastre ţărişoare. Sînt, pe parcursul acestui interviu sub orice nivel intelectual sau, mai exact spus, marcat fundamental de povara arierării senile, momente pe care Grid Modorcea însuşi încearcă să le dreagă din mers: *„jdanovista" Ana Pauker*, aşa cum apare ea alintată de ziaristul român, este coafarea evidentă şi stîngace a *jidancei Ana Pauker*, cum o invocă, de fapt, nonagenarul autor al bufniţelor din fier forjat. Cine nu este convins că Antonovici, tocmai acolo, în inima New York-ului, îşi fundamentează rasist eşecul artistic şi invocă scenarii desprinse parcă din *România Mare*, (gazeta, evident) n-are decît să ducă lectura pînă la capăt. După ce, despre Barbu Brezianu, Constantin Antonovici spune: „*E fals el* (Barbu Brezianu, n.n.) *El mă critică teribil deoarece am diploma originală de la Brâncuşi. Originalul acesta le-a dat în cap la toţi. Dacă îl vînd, iau 100000 de dolari. Dar nu-l dau*", acelaşi martor, improvizat şi grosier, al „operelor inedite" de la Bucureşti, încearcă, la îndemnul interesat al interlocutorului, să-l minimalizeze pe Geist într-o perspectivă delirantă şi primitivă, greu de imaginat pentru o minte sănătoasă. La provocarea deloc inocentă a lui Grid Modorcea, „*Geist , cum e cotat? Mie mi se pare că un gard de la Hobiţa e mai expresiv decît beţele lui*", Antonovici face un pas înapoi, apoi atacă insidios pe la spate: „*Nu mă bag deloc, răspunde el. Dă-l la dracu'! El a fost de multe ori la mine. Nu vreau să intru în conflict cu el. Evreii sunt puternici. Sunt mai puternici decît românii, decît americanii. Sunt uniţi teribil*". Din punctul de vedere Modorcea-Antonovici, lucrurile se prezintă cît se poate de clar: Geist nu respinge acele jenante obiecte de bîlci pentru că acestea sînt falsuri evidente şi constituie un atac direct la opera brâncuşiană, ci pentru că el este... una dintre figurile malefice ale conspiraţiei mondiale. Dacă slăbiciunea instituţiilor româneşti este atît de adîncă încît ele nu pot descîlci una dintre cele mai mari escrocherii ale acestor ani, măcar o atitudine morală trebuie luată acum pentru denunţul şi dezamorsarea acestei acţiuni ruşinoase care priveşte extensia atentatului la patrimoniu, de pe poziţiile falsului, într-un alt atentat, la civilizaţie şi la libertate, de pe poziţiile insultei, ale dispreţului şi ale culpabilizării barbare. ■

Căldură mare...

PESTE trei duzini la umbră. Caniculă! Inconfort termic. Prag critic. Ambulanţă. Spitalul de urgenţă. Doamne ajută! Etc. etc. Caniculă. Asfalt topit. Parfum de canal. Saună în casă. Insomnie. Niciun chef de lucru. Salariu redus. Caniculă. Câmpuri arse. Recoltă ratată. Sărăcie. Import de grâne. Comisioane. Speculă. Caniculă. Secetă. Lacuri de acumulare golite. Hidrocentrale în şomaj. Scumpirea electricii. Protecţia consumatorului!? Caniculă. Aer încins. Păduri uscate. Incendii. Jocuri de artificii? Pământ pîrjolit. (Teren construibil!). Caniculă. Ordonanţă de urgenţă. Obligaţiile patronilor. Stare de necesitate? Apă minerală. Drepturile salariaţilor. Nu şi ale celor de vîrsta a treia? Dar ale bacalaureaţilor? (Examenele erau în toi). Formidabil Caragiale! Şi despre caniculă a scris (nu numai despre bac!).

❖

...LINIE: pierderi directe de mii de miliarde, pagube colaterale (inovaţie soldăţească) de necalculat. Cine plăteşte daunele? Dumnezeu? BERD? Turcul? Asigurările?

❖

CEI BINE încropiţi ori cu răspunderi (VIP) sunt pe Coasta de Azur sau în Baleare. Alţii la munte sau la mare (în Anatolia ori Pelopones). În cel mai rău caz acasă sau în birou, la adăpostul instalaţiei de climatizare. Altă viaţă, alt randament! Numai lumea obişnuită rabdă şi aşteaptă. Aşteaptă, tâmpită de căldură, zile mai temperate. Care, însă, întîrzie! Deci răbdare pentru că, oricum, la temperaturi de 37-40 grade Celsius în umbră, corpul refuză orice mişcare iar mintea nu mai judecă. Ceea ce i s-a întîmplat şi eroului caragialesc din "Căldură mare", cînd, atenţie, termometrul înregistra numai 33 (în prima variantă 30) de grade!

❖

SCHIŢA amintită este, fără doar şi poate, una din cele mai cunoscute, interpretată fiind, de-a lungul anilor, de numeroase "tandemuri" (se poartă) actoriceşti. Accentul cade, firește, pe comicul uşor absurd, trecîndu-se cu vederea ceea ce s-ar putea numi o concluzie-avertisment. (Caragiale serios!) Iată ce poate face din om canicula, chiar fără să atingă dimensiunile actuale! Pentru că, obiectiv vorbind, acum o sută de ani (schiţa a apărut într-un "Moft român" din 1901) condiţiile de trai din tîrguri şi oraşe erau, sub aspect termic, mai blînde. Urbanism tradiţional de factură ecologică: aşezările, potrivite ca mărime, aproape de cadrul natural (acţionînd ca regulator caloric), străzile şi pieţele, umbrite de pomi, pavate, ici-colo, cu piatră de rîu, casele de dimensii omeneşti răcorite de grădini bogate!

❖

EVIDENT, populaţia urbană nu se putea plafona la cele 20% de acum un veac! Era firesc, aşadar, ca oraşele să crească, subprafaţa pieţelor şi căilor de circulaţie să se extindă, cupă cum trebuia să sporească numărul şi dimensiunea clădirilor pentru a evita risipa de teren şi a folosi gospodăreşte utilităţile. Numai că această multiplicare a substanţei minerale (absorbante şi degajatoare de căldură, factor important în definirea microclimatului) a decurs invers proporţional cu mărirea spaţiilor verzi (ale căror calităţi de ponderare a temperaturii, umidităţii, curăţeniei aerului etc. sunt de mult cunoscute). Se ştie că între 1960-90 s-a construit foarte mult, mărindu-se intravilanul oraşelor, îndepărtînd natura, aglomerînd la densităţi exagerate noile cartiere de blocuri cu 5 şi 10 etaje. Cantitatea de beton şi cărămidă, de metal şi sticlă a crescut exponenţial, suprafeţele de asfalt s-au înmulţit peste măsura justificată de o relaţie decentă cu parcurile, plantaţiile din scuaruri sau aliniamentele de pomi de pe străzi. Rolul acestora în ameliorarea confortului urban (inclusiv al microclimei) a fost neglijat, dacă nu chiar ignorat.

❖

DIN PĂCATE, tendinţa s-a accentuat după 1990, determinată de agresivitatea şi lăcomia speculanţilor imobiliari vis-à-vis de ignoranţa, lipsa de viziune şi corupţia administraţiei publice. Proprietarii, investitorii, antreprenorii rad cîtă plantaţie pot (uneori şi de pe domeniul public învecinat) doar pentru a construi mai mult pe terenul avut la dispoziţie, depăşind adesea capacitatea acestuia. Pe de altă parte creşterea numărului de automobile (adăugînd la betoane şi asfalturi cantităţi imense de metal) determină apariţia de situaţii aberante cînd se strică scuarurile şi locurile de joacă pentru parcaje sau garaje betonate. Nu în ultimul rînd, sărăcia dublată de alte obiceiuri (mai mult sau mai puţin tradiţionale), face ca pomii de pe străzi ori din parcuri să fie "toaletaţi" (a se citi cheliţi sau tăiaţi) pentru obţinerea de lemn pentru foc!

❖

ŞI ATUNCI, de ce ridică toată lumea din sprîncene la repetarea perioadelor de caniculă (legate ori nu de "el Nino" sau de încălzirea globală), care extind şi amplifică disconfortul termic în care a ajuns să trăiască majoritatea populaţiei din oraşe?

❖

PRINTRE rînduri, Caragiale se referă la starea de letargie şi neputinţă declanşată de temperatura extremă, în cazul de faţă cea caniculară. (Efecte apropiate rezultă şi în situaţia frigului sever, persoanelor afectate lipsindu-le puterea şi voinţa de a se sustrage somnolenţei mortale, de a se salva.) În acelaşi timp, specialiştii constată prezenţa unor stări de iritare în relaţiile interumane conjugate cu scăderea randamentului şi a apetitului pentru muncă. (Dovadă, între altele, şi zăcerea în computer aproape 3 ani a prezentelor rînduri!) Poliţiştii ştiu că în condiţii de caniculă este influenţată capacitatea de atenţie şi reacţie a conducătorilor de autovehicole. Ei ştiu că în vacanţele de vară numărul evenimentelor rutiere creşte. În fine, un climatolog de la institutul specializat din Kiel/Germania atrăgea atenţia asupra posibilităţii de schimbare în timp a comportamentului social ca urmare a înmulţirii şi extinderii perioadelor de caniculă. Chiar pronostica, în glumă, instalarea în nordul Europei a unor abitudini şi moduri de viaţă mediteraneene. (Cu alte cuvinte nemţii ar deveni un fel de italieni, ş.a.m.d.!)

❖

TOTUŞI, chiar şi numai în pauzele dintre perioadele caniculare, deşi cu mintea amorţită şi fără vlagă în muşchi, unora ar putea să le încolţească diferite întrebări legate de cauzele suferinţei lor estivale!

❖

OARE, nu-i nimic de făcut? Nu se pot imagina soluţii care să amelioreze, eventual parţial, confortul termic, urban? Cui pot să ceară sprijinul, are cineva atribuţii în domeniu, pe cine să reclame Oficiului pentru Protecţia Consumatorilor (de oraş)? Evident, există mijloace de reducere a efectelor caniculei. Unele dintre ele, susţin urbaniştii şi horticultorii, privesc reechilibrarea relaţiei dintre masa minerală şi substanţa vegetală. Un prim nivel ar fi acela al planurilor de amenajare a teritoriului şi de dezvoltare urbanistică a oraşelor. Numai că, dintr-o percepţie cel puţin ciudată, în secţiunea tratînd riscurile naturale a Planului de Amenajare a Teritoriului Naţional (PATN) canicula nu şi-a găsit locul. Produce cumva daune mai mici decît cutremurele şi inundaţiile? Nici gînd! Şi-atunci, nu cumva de-aici trebuiau să rezulte strategii, indicaţii şi normative specifice de combatere a efectelor căldurilor estivale asupra microclimatului urban!? PATN poate impune soluţii-

cadru pentru planurile de dezvoltare ale aşezărilor omeneşti (PUG). Numai că puţine acte urbanistice şi de protecţia mediului dovedesc cunoaşterea de către responsabilii ministeriali a rolului specific al perdelelor împădurite în zona preorăşenească, a centurii verzi-galbene la limita intravilanului (s-au uitat cumva plantaţiile de protecţie ale lui Stalin ori formula "green belt" din Londra imediat postbelică?), sau a recentei teorii a "pădurii urbane" în chiar mijlocul oraşului. Dovadă, iuţeala şi voioşia cu care s-au elaborat, avizat şi aprobat mare parte din PUG-urile recent încheiate (plătite din banii aceloraşi cetăţeni sufocaţi de căldură).

❖

CU SIGURANŢĂ, administraţiei locale (de fapt direcţiilor de urbanism şi domeniului public, a parcurilor şi grădinilor) nu i-a trecut prin cap să folosească PUG-ul (capitolul de spaţii plantate ca instrument de îmbunătăţire a confortului termic urban!

❖

ÎN CONTEXT, ar fi interesant de ştiut cîte primării îşi cunosc proprietăţile "verzi", în speţă grădinile şi parcurile? Probabil se numără pe degete primarii care au început demersuri de extindere a oraşelor pentru plantaţii, nu pentru construcţii! Ori poate s-au gîndit să întocmească cadastrul pomilor şi arbuştilor din zonele plantate publice? Cîte direcţii de specialitate şi-au propus punerea la punct a unor programe de reabilitare a plantaţiei din grădini şi parcuri? Sau măcar au în vedere întreţinerea şi paza acestora încît să stopeze înstrăinările de teren (prin împroprietăriri abuzive sancţionate de justiţie!) şi proliferarea construcţiilor parazitare? Cum controlează agenţiile de mediu respectarea condiţiilor din avize privind plantarea a 10 puieţi în locul unui pom tăiat? Măcar deţin o evidenţă generală a pomilor sacrificaţi pentru construcţii şi a celor care trebuiau plantaţi în loc? Care administraţii ale domeniului public impun plantarea străzilor şi parcajelor pentru reducerea suprafeţei de asfalt? Oare vreun funcţionar al lor va fi numărat, măcar din curiozitate, cioturile de pomi sau lăcaşurile libere de pe trotuare prevăzute pentru plantare?

❖

EI BINE, cînd se vor găsi asemenea ipistaţi curioşi iar primarii vor premia cea mai frumos plantată stradă şi nu pe "miss cutare", s-ar putea ca avertismentul lui Caragiale să-şi fi făcut efectul! Altfel, pînă atunci, orăşenilor afectaţi de caniculă trebuie să li se acorde dreptul să ceară despăgubiri edililor pe care i-au ales!

Peter Derer

Radio România Cultural

Dintre emisiunile redacţiei Literatură-Arte-Ştiinţă vă invităm să ascultaţi:

● Joi 28 septembrie pe Canalul România Cultural (CRC) la ora 9.50 – *Poezie românească.* Versuri de Dan Bota în lectura actorului Ştefan Sileanu. Redactor Ioana Diaconescu. La ora 15.00 pe CRC – *Artele spectacolului.* Un actor şi rolurile sale: Damian Crîşmaru; Evocări: Simone Signoret (15 ani de la moarte). Colaborează Dinu Nicula. Redactor Julieta Ţintea. La ora 21.45 pe CRC – *Lecturi în premieră.* "Jurnal de vise" de Dan Tărchilă (frag.). Redactor Ion Filipoiu.

● Vineri 29 septembrie pe CRC la ora 9.50 – *Poezie românească.* Versuri de Ioan Alexandru în lectura actorului Răzvan Ionescu. La ora 15.00 pe CRC – *Măiastra – arta românească în lume.* Memoria Mexicului la un ilustru artist clujean: Lovith Egon. Redactor Aurelia Mocanu. Pe Canalul România Actualităţi (CRA) la ora 23.50 – *Revista revistelor de cultură.* Redactor Valentin Protopopescu.

● Sâmbătă 30 septembrie pe CRA la ora 19.45 – *Scriitori la microfon.* Leon Volovici. Redactor Liviu Grăsoiu. La ora 22.20 pe CRA – *Din marea poezie a lumii.* Ion Barbu. Redactor Titus Vîjeu.

● Luni 2 octombrie pe CRC la 11.30 – *Revista literară radio.* Caseta cu poeme: versuri de Radu Voinescu şi Rita Kirata; Cronică literară de Nicolae Florescu. Revista revistelor de cultură: Caiete critice. Reporter Dana Pitrop. Redactor Adela Greceanu. Emisiune coordonată de Liviu Grăsoiu. La ora 16.04 pe CRC – *O samă de cuvinte.* Cum vorbim, cum scriem; Istoria cuvintelor. Colaborează Ileana Ploaie Hanganu şi Rodica Zafiu. Redactor Emil Buruiană. La ora 20.15 pe CRC – *Bucureşti, istorii scrise şi nescrise.* Editura Gorjan. Colaborează Georgescu Gorjan. Redactor Victoria Dimitriu. La ora 21.15 pe CRC – *Dicţionar de literatură universală.* Constantin Kavafis – biografia unui sentiment. Redactor Titus Vîjeu.

TELE-COMANDO

Rendez-vous ratat

DUMINICĂ după-amiază, în timp ce pe *Eurosport* era o pauză publicitară, ne-am trezit, grație telecomandei, în mijlocul unui soi de spectacol de divertisment de pe un post pe care toată familia îl ocolește constant: *Tele 7 abc*. Nimerisem la un *Rendez-vous la Tele 7*, după cum am citit apoi în *PRO-TV magazin*. Scena arăta așa: o prezentatoare înaltă, cu fustă minusculă și neagră se răsfăța în fața unui public care, din cînd în cînd, aplauda fără entuziasm. Există cu siguranță o boală molipsitoare printre moderatoarele tv de la noi: suficiența. Fiecare dintre ele este atît de încîntată de propria persoană încît își închipuie că „tot ce zice i se cade, tot ce face-i șade bine". Persoana de la Tele 7 abc, Mirela Dobre, era ușor certată cu gramatica și credea că-i șade bine să spună: „Băieții *care* îi vedeți în spatele meu, fetele *care* le vedeți...". Dar, surpriză! surpriză! După aceste formulări cumplite, Mirela ia în mînă un volum de poezii și, recomandîndule, cu ton de învățătoare, „copiilor" să se ocupe de cărți în loc să se uite la televizor (!), citește rapid o poezie. În context, poemul era cu totul deplasat (ca și cum la publicitate, în loc de reclame despre detergenți sau despre iaurt s-ar citi un fragmant din Montaigne), iar Mirela Dobre a fost fericită cînd a scăpat de carte și a început să se răsfețe într-o conversație cu Șerban Diaconescu, coprezentatorul emisiunii. Să admitem totuși că se poate recomanda o carte în orice context. Un lucru e, cu siguranță, obligatoriu: să se vadă că persoana care laudă lectura, citește și ea, măcar din cînd în cînd. N-a fost cazul! Ideea e însă foarte bună: decît să te uiți la emisiunile de la Tele 7 abc, mai bine citești o carte. **(I.P.)**

Între blonde

ELIMPEDE ca sigla PRO TV-ului că, cel puțin din anumite puncte de vedere, lui Florin Călinescu nu prea i-a priit vacanța. Nu pare a fi avut prea mult spor nici la mișcarea în aer liber, nici la gimnastica intelectuală și nici la jocurile de societate. Rezultatul, o mare energie necheltuită și multe așteptări neconsumate. Mare noroc, totuși, că pentru îmbăierea în rigolele Ferentariului și pentru traversarea înot a rețelei de canalizare din lumea subbucureșteană îl aștepta, cu toată logistica pregătită, *Vacanța mare*, iar pentru problema cealaltă, pentru stingerea incendiului hormonal și pentru zăgăzuirea cu zăpadă carbonică a viiturilor de testosteroni, tocmai se pregătea să vină, pe post de pompier angelic și de stimul pentru răsfățurile din imaginație, cu întrega și exclusiva lumină a trupului său, nimeni alta decît ficțiunea tuturor firilor timide și însingurate, năluca din viitor a nenumăraților adolescenți insomniaci și partenera din portofel a multor bătrînei cu spinarea încovoiată și cu glandele salivare în criză de supraproducție, ei, bine, ea însăși, în carne, oase și... cam atît, Claudița Schiffer. Se pregătea să vină, dar de această dată nu în calitatea ei de materie primă pentru mașinile de tocat imagini, ci în chip de ambasadoare, de plenipotențiar al imperiului *L'Oréal*, vecinul dinspre nord-est, să zicem, al guralivei și bovaricei republici prezidențiale numită *Țara de vară*, pe al cărei teritoriu a eșuat Călinescu însuși un sezon întreg și unde n-a reușit el să-și găsească nici un strop de odihnă trupească și nici oleacuță de împlinire sufletească.

Dacă întîlnirea cu *Vacanța mare* a fost impecabilă și nici un colțișor al subsolului bucureștean, de la Străulești pînă la Glina și din Chitila-n Voluntari, n-a rămas necercetat și neadulmecat, cu nările fremătătoare de oenolog în plină campanie, rendez-vousul cu Claudița a fost ceva mai elaborat. Ascultînd parcă sfatul marelui sculptor George Apostu, conform căruia nu e bine să mergi la o întîlnire dacă, în pralabil, nu te-ai supus de unul singur unei severe probe de capacitate, Florin Călinescu a rezolvat totul în preludiu, adică în acel monolog lung, monoton și concupiscent pînă la lichefiere, pe jumătate exhibiționist, pe jumătate narcisiac și pe jumătate, pentru că aici totul are trei jumătăți, de-a dreptul trivial. Rezolvîndu-se, așadar, totul cu anticipație, la vedere și verbal, ca să nu folosesc termeni mai derutanți, întîlnirea propriu-zisă a fost, ca în ceremonialurile magice de vînătoare, doar o simplă formalitate. Adică banală, insipidă și, din loc în loc, presărată cu diverse cochetării. Dacă era, totuși, ceva de demonstrat, acel ceva nu se referă nici la faptul că strălucitoarea Claudița este frumoasă, nici la acela că strălucirea frumuseții poate înlocui pentru o vreme cenușiul anumitor materii și nici la celălalt, anume că Florin Călinescu, derutat în esență, ambalează totul într-o siguranță rece și, pe nesimțite, își transformă invitații în psihoterapeuți. Ceea ce s-a demonstrat, însă, pînă la urmă este un lucru simplu, dar fundamental: dincolo de frumusețe și de inteligență, atît cît i-au fost ele repartizate, Claudița are ceva care o face cu adevărat genială: *intuiția*. Ca nimeni altul pînă acum, ea și-a scrutat interlocutorul în străfundurile sale și acolo, printre obsesii și aspirații neclare, printre porniri instinctuale și abandonuri subite, printre diferitele gusturi ale puterii și tot atîtea lașități mărunte, a descoperit un lucru uluitor: în esență, Călinescu are un suflet de... *blondă*. Drept urmare, i-a recomandat scurt să-și vopsească părul, adică să-și asume pînă la capăt adevărata-i esență. Un singur lucru nu l-a întrebat Claudița, dar vremea nu e trecută: *de ce, totuși, intră blondele cu tastatura în cadă?* **(P.S.)**

OCHEAN
de Paul Miron

Aseară s-a întors Stăpînul

CEL DE SUS, imediat ce ajunse acasă, porunci ca a doua zi se vină la el Gabriel, dar foarte de dimineață. Să se pregătească de drum lung, să-și ia merinde, daruri pentru vameși și cînd și-a terminat serviciul său să se întoarcă.

Cineva de la bucătărie, cu urechi potrivite, a auzit puțin și a povestit multe. Relatarea lui accentua "că viața curtenilor se va schimba din rădăcini". E cea mai radicală schimbare de la facerea lumii, între pămînt și ceruri. La amiază, a fost chemat tot cinul arhanghelesc, vasăzică 12 - și cîte doi serafimi și heruvimi. La poarta palatului s-a făcut mare control. S-au așezat pe scări și profitînd de faptul că au fost împreună s-au pornit pe obișnuitul taifas. Stăteau la poarta dinspre răsărit în foișorul în care așteptau de obicei vizitatorii, duminica în număr mare. Heruvimii și serafimii se retraseră într-un cerc mai depărtat cînd pricepură că arhanghelii nu-i doresc lîngă ei.

De vorbit, vorbeau totuși împreună. După multe informații din orașele-gazde, unul dintre cei cu șase aripi povesti despre tragedia unui băiat de 12 ani, socotit ca cel mai bun matematician al secolului. S-a stins lovit de o boală necunoscută. Înaripatul a chemat pe cei mai mari doctori; cînd au ajuns la casa victimei, aceasta murise. "Și ce-ai făcut tu", întrebă unul din practicanții juriști. Adresatul ridică un coș de paie în sus: "I-am pus sufletul în panerul aista și l-am adus aici. L-am predat la poliție." Mihail tuși cu importanța necesară, pregătit să comenteze, dar nimeni nu-l mai asculta. Ieșise tocmai Gabriel care fu salutat de zeci de interesați: "Unde te duci, stimate boier? Ce-a fost? Unde te-a trimis? Au mai fost și alte rebeliuni, ce misiune ți-a dat? Spune!" - "Cine a mai scornit și basmul acesta? Și la urma urmelor, întrebați-l pe el. V-aș spune ceva, dar trebuie să plec imediat. Cum aveți fantezie, închipuiți-vă că ne așteaptă schimbări uluitoare." Zîmbind ca un premiant cîștigător trecu prin pîlcuri neliniștit, demn și distant. "Unde se duce dînsul?", întrebă un serafim bătînd din aripi într-un ritm încă nefolosit dar foarte original. Clopoțelul sună melodios: "Poftiți la masă." Urcînd pe scări, se luminară toți la față ca un soare răsărind din oceane.

În clipa aceea, un inorog galopă printre florile din grădină, strivind cu podcoavele lui de aur tot ce călca. Se pierdu apoi în hățișul dinspre Eden. Toți îl văzură, dar nimeni nu cuvîntă. Împietriți ocheau gardul înalt, peste care vedenia trecuse.

■

Un Caiet al *Vieții românești*

LA Uniunea Scriitorilor a avut loc, în 13 septembrie, lansarea primului număr din ciclul Caietelor *Vieții românești* inițiat pentru a exprima o viziune multiculturală a literaturii noastre, în câteva repere esențiale, în relația cu spațiul european de cultură. Caietul Nr. 1 este consacrat "Modelului german în dialog cu spiritualitatea românească" și apare sub patronajul și prin decizia Uniunii Scriitorilor în colaborare cu redacția Publicațiilor pentru străinătate. La ceremonia lansării au luat cuvântul Laurențiu Ulici, președintele Uniunii Scriitorilor, Caius Traian Dragomir, redactorul șef al revistei *Viața românească*, și criticul Henri Zalis, coordonatorul Caietului.

POLIROM NOUTĂȚI septembrie 2000

Jean-Paul Sartre
Existență și adevăr

François Furet (coordonator)
Omul romantic

Camelia Beciu
Politica discursivă
Practici politice într-o campanie electorală

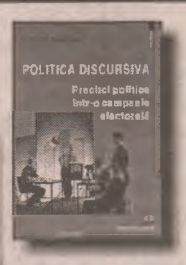

Jacques Delors (coordonator)
Comoara lăuntrică
Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI

În pregătire:

Vladimir Tismăneanu — **Încet, spre Europa**. Un dialog cu Mircea Mihăieș
Andrei Pippidi — **Despre eroi și morminte**

Comenzi la: CP 266, 6600, **Iași**, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Timișoara, *Tel.: 092/548785*
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

CARTEA AMERICANĂ

prezentată de Andreea Deciu

Paşapoarte spre noi înşine

VOLUMUL coordonat de Andre Aciman, autor american născut în Egipt, nu e original prin intenţii şi nici măcar prin realizare. În doar 135 de pagini, patru scriitori (pe lîngă Aciman) deja consacraţi – Eva Hoffman, Edward Said, Bharati Mukherjee şi Charles Simic – reflectează pe tema exilului, a identităţii şi limbajului evocîndu-şi propria experienţă ca emigranţi în Statele Unite. Cei cinci sînt scriitori

Andre Aciman, *Letters of Transit. Reflections on Exile, Identity, Language and Loss*, New Press, 2000, 135 pag.

profesionişti cu reputaţii bine consolidate, toţi laureaţi ai unor importante premii literare, toţi capabili să gloseze fermecător marginalii la orice temă le-ar fi fost propusă. Oricît de clasic (dacă nu îmbătrînit de-acum) ar fi subiectul, cartea lui Aciman, rezultatul unei serii de prelegeri ţinute la biblioteca publică a oraşului New York, oferă mai mult decît o lectură agreabilă. Există ceva profund personal şi emoţionant în eseurile incluse în acest volum, nu atît în sensul de confesiune intimă, căci naraţiunile imigraţiei sînt relativ schematizate, cît mai degrabă de interpretare a sensului exilului ca mod de descoperire şi afirmare a sinelui.

Povestea emigrantei Eva Hoffman este deja cunoscută cititorilor români, din volumul *O viaţă într-o altă limbă,* publicat la începutul anilor '90 de Editura Fundaţiei Culturale. La vîrsta de zece ani, Hoffman a părăsit Polonia natală împreună cu părinţii săi, îndreptîndu-se spre Vancouver, de unde mai tîrziu va pleca spre Statele Unite, iar în prezent locuieşte la Londra. Fetiţa care în 1959 privea de pe puntea vaporului ţărmul polonez îndepărtîndu-se treptat era convinsă că viaţa ei se sfîrşise, că emigraţia reprezintă un drum fără întoarcere, o noţiune de o "finalitate atît de zdrobitoare şi de definitivă" încît echivala cu sfîrşitul lumii. Pentru Eva Hoffman autoarea cîtorva cărţi de mare succes exilul înseamnă marginalitate, dar o marginalitate fericită, fecundă, în care sinele devine conştient de relativitatea reprezentărilor şi tabieturilor sale. *Viaţă într-o altă limbă* – exilul – e prezentată ca veritabil paradis al relativităţii şi subiectivităţii fragmentate care de îndată ce ar încerca să se supună unui principiu tutelar central e sabotată de marginea care a fost cîndva centru. Pentru o Eva Hoffman care s-a născut şi a copilărit la Cracovia, şi-a petrecut adolescenţa în Vancouver, tinereţea la Boston şi anii maturităţii la New York şi Londra, lumea întreagă e un furnicar de centre răspîndite pe întreaga planetă, toate intrate în competiţie pentru a ne capta atenţia, toate reamintindu-ne permanent că nu e singur, că viaţa e posibilă şi altundeva, ca să parafrazez titlul unui celebru roman al unui alt scriitor aflat în exil.

Ca Hoffman gîndesc toţi cei cinci scriitori prezenţi în volum. Pentru toţi, exilul e o binefacere, chiar dacă la început părea o pedeapsă, un mod de a ne descoperi caleidoscopul ipseităţii, o identitate asimilatoare, inclusivă, care absoarbe permanent roluri noi fără a le supune unei logici abstracte şi rigide a întregului, ci modificînd sistematic însuşi întregul. Citind eseurile din cartea lui Aciman exclami, fără să vrei: Ce oameni fericiţi şi împliniţi! Fericiţi tocmai pentru că sînt împliniţi. Charles Simic e cel mai debordant dintre toţi. Sosit în adolescenţă din Iugoslavia natală în Statele Unite, Simic nu pare a fi trecut vreo clipă prin acel stadiu iniţial al dezorientării, al alienării şi doliului simbolic după o lume pierdută care, mai mult decît un spaţiu cultural sau geografic, e un avatar personal. Edward Said, notoriu pentru implicarea lui recentă în politică, a părăsit Palestina tot în adolescenţă, pentru a veni mai întîi în Marea Britanie şi apoi pe continentul nord-american. Said e mai aproape de Hoffman decît de Simic, experienţa exilului aşa cum o descrie el e o experienţă de maturizare personală, de trecere de la un sine naiv, absorbit în contextul care l-a creat, la un sine emancipat, chiar rebel uneori, capabil să decidă singur care sînt alianţele şi loialităţile care îl vor defini ca făptură umană. Dacă Simic se autoportretizează ca un fel de trubadur fără griji, un rătăcitor fericit să pună capul pe pernă oriunde i s-ar oferi un culcuş, Said şi Hoffman sînt profund preocupaţi de afirmarea unei identităţi personale care e obligată prin forţa împrejurărilor să îşi recunoască simultan separarea şi aderarea la valorile şi credinţele unui spaţiu cultural, cel al culturii native şi al culturii adoptive, fidelitatea şi infidelitatea.

Cum se justifică referirea la *pierdere* în titlu, cîtă vreme exilul e unanim definit ca experienţă formatoare cel puţin, dacă nu şi fericită? Problema identităţii emigrantului, aşa cum e înfăţişată în această carte, e inseparabilă de o problematică lingvistică. Conceperea unui sine, rezultat al revelaţiei relativităţii provocate de întîlnirea, în exil, cu alte lumi, apare ca proces structural pe strategii lingvistice, pe o filozofie a comunicării şi deschiderii ca alternativă la o filozofie a intimităţii şi ascunderii. Cîtă vreme pendulează între trecut şi prezent, între amintirea lumii din care a venit şi experienţa celei în care se află, exilatul este, metaforic, un traducător: el călătoreşte permanent între două universuri încercînd să îl descopere pe unul în termenii celuilalt. Actul traducerii, ca opţiune pentru un orizont de gîndire turnat în matricea unui alt orizont de comunicare, cultivă distanţa şi insolitarea, devenind astfel pervers mecanism de iniţiere în nostalgie. Numai în momentul în care îşi abandonează îndeletnicirea de traducător, acceptînd în schimb *bilingvismul*, ca perspectivă structural dublă, devine exilatul un asimilat. Bilingvismul exclude opţiunea, el permite treceri spontane şi inconştiente dintr-o parte într-alta, fără a încuraja pretenţia de întîietate sau centralitate, şi prin urmare fără a crea sentimentul pierderii. Adevărata pierdere despre care e vorba în acest volum, şi care constituie miza grea a cărţii, este o pierdere acceptată şi chiar voită, dar totodată o pierdere "jucată" cumva, regizată periodic ca un fel de exerciţiu katharctic de uz personal.

Eseul lui Andre Aciman, de departe cel mai impresionant şi frumos ca realizare literară din întreg volumul, explică acest nou concept de "pierdere". Aciman e un proustian declarat, pentru care timpul rememorat substituie timpul trăit. El nu participă la prezent, ci-l arhivează pentru ca mai tîrziu să-l poată recupera nostalgic. Oraşele prin care s-a perindat, Roma, Paris, Londra, Viena, New York co-există în acest timp al rememorării, el nu se concurează reciproc, căci dimensiunea spaţială a experienţei e irelevantă în cazul nostalgicului. Sau contează în măsura în care generează sistematic acest sentiment al pierderii şi îndepărtării necesar pentru a declanşa regretul, amintirea, reveria. Fiecare peisaj contemplat devine un palimpsest, în el se suprapun şi amestecă amintirile altor peisaje, asimilate toate într-o logică a comparaţiei şi contrastului. Geografia New York-ului este pentru Aciman, o hartă a memoriei: o piaţetă îi aminteşte de Roma, o cafenea de Paris, un parc de Londra.

Titlul cărţii, *Letters of Transit*, se referă la statutul ambiguu al exilatului nostalgic, aflat în permanent tranzit, aşteptînd viza de plecare către un alt loc. O aşteptare indefinită şi uneori fără sfîrşit, ca în nuvelele lui Nabokov în care emigranţi ruşi trăiesc o viaţă întreagă la Paris, aşteptînd să-şi continue călătoria spre America, sau să se întoarcă în Rusia. Aşteptarea, ca stare fecundă de reflecţie şi indeterminare, este corolarul pierderii, o pierdere care nu e irevocabilă, ci temporară. Însă în limitele acestei temporalităţi asumate sau reprimate se desfăşoară o existenţă care nu seamănă deloc cu existenţa celor care nu au cunoscut dezrădăcinarea, într-o formă sau alta. Voi reveni cu o cronică la cel mai recent volum de autor al lui Andre Aciman, publicat în luna mai a anului acesta. ■

PORNIND DE LA VALÉRY

de Liviu Ciocârlie

Un oarecare scepticism

"...Voi considera ca fiind europene toate acele popoare care de-a lungul istoriei lor au suferit cele trei influenţe despre care voi vorbi" (I, 1008). Cele trei influenţe au fost exercitate de Grecia, de Roma şi de creştinism. De Grecia – "căreia îi datorăm ce e mai bun în inteligenţa noastră" - în primul rînd.

Ar reieşi că suntem şi noi, românii, europeni. Europeni alteraţi: creştinismul avut în vedere de Valéry nu pare să fie şi ortodox, iar Grecia noastră e Bizanţul (ori Fanarul), nu Atena.

"Grecia tinde să raporteze totul la om, la omul complet". De n-ar fi decât această trăsătură şi am şti că Valéry îi evocă pe grecii antici. Grecia *noastră* se confundă cu creştinismul nostru şi nu se raportează la om, ci la Dumnezeu. Creştinismul, aşa cum îl înţelege Valéry este implicit catolic ("...Acelaşi drept şi acelaşi Dumnezeu", I, 1009) şi protestant: "...el aduce o morală subiectivă" şi "cere examinarea de sine" (I, 1010). La noi, evlavia, smerenia îşi ajung. Drept, morală şi introspecţie nu ne prea privesc. Deci noi îndeplinim, în mare, cele trei condiţii, dar numai dacă nu ne considerăm, ci – trecând printr-un purgatoriu – ne străduim să fim europeni. Iar una dintre condiţii ar fi aceea de a conferi, şi noi, "titlul şi privilegiile de *civis romanus* unor oameni de toate rasele şi de toate limbile". În privinţa asta, când pe hârtie catadicsim (grecism de-al *nostru*), ne facem cruce cu limba în gură şi scuipăm în sân.

*
* *

"Nous autres, civilisations, nous savons maintenant que nous sommes mortelles" (I, 988). De departe, cea mai cunoscută frază a lui Valéry. Mare lucru nu spune. E mult sub media intelectualităţii lui. Şi totuşi simţim în aceste cuvinte o melancolie a decrepitudinii, cu care rezonăm deşi, foarte probabil, nu l-a tulburat şi pe autorul lor. Pentru el n-a fost decât o bună introducere într-un text. De unde confirmarea ideii: sensul (conotativ, inaparent) este produs de cititor.

Ne simţim bine citind o asemenea frază. Parcă ni se conferă o noblеţe. Lumina crepusculului e plină de poezia burgheză a insului care ştie că-l aşteaptă o cină bună şi un somn liniştit. Dacă, flămând, ar trebui să umbli bezmetic ca să-ţi găseşti un loc de dormit, apusul de soare nu te-ar mai mişca atât. La fel e şi cu tristeţea sfârşitului de civilizaţie. Ne face să ne simţim mai rafinaţi. Dacă vreun barbar ar fi apucat (şi a apucat!) să dea calului ovăz în pristolul nostru, nu ne-ar mai arde să melancolizăm.

Tot aşa e şi cu declinul occidentului la Ciorna. Şi-a dat fiorul de a-i vedea pe sovietici învingători. Dacă ar fi rămas să-i aştepte, frazele lui n-ar mai fi fost atât de rotunjite, scrise în zarcă, pe săpun.

*
* *

"Nimeni nu poate să spună ce va fi mort sau viu mâine în literatură" (I, 990). Este un adevăr şi totodată *un miroir aux alouettes* (aparenţă înşelătoare) care dă speranţă şi sprijin moral tuturor autorilor ignoraţi. Din marea lor mulţime, un număr infim va fi câştigător la loteria viitorului şi astfel, în pofida randamentului foarte mic al explorării în masa de steril, speranţa se va perpetua. Este principiul pe care se bazează prosperitatea tuturor promotorilor de loterii. Întrebarea, în cazul de faţă: a cui prosperitate" A hazardului, a lui Dumnezeu? Mai degrabă, aş zice, a fabricanţilor de hârtie de maculator.

*
* *

"S-a făcut teoria a numeroase fenomene, dar ne lipseşte teoria teoriei" (I, 986). Lăsând la o parte faptul că tocmai teoria teoriei ne-a pus la încercare mintile de atunci încoace, ar fi nevoie de încă un termen: teoria *pentru* teorie. De dragul ei! Cum ar fi teoria literaturii. N-am cunoscut oameni mai puţin interesaţi de literatura vie decât teoreticienii ei. Poate numai istoricii literari. Aceste fraze nu cuprind reflecţii. Sunt rânduri dintr-un posibil pamflet. Nu ştiu cum stau lucrurile cu teoria literaturii, ştiu numai cât timp mi-am pierdut cu ea. Şi cât de mult suflet, trebuie să adaug. Mă luam, luând-o, foarte în serios. Şi am rămas cu un sentiment schizofren: a citi literatură fără un suport teoretic e naiv; a te baza pe el, e ca în povestea cu savanţii care au vrut să-l înveţe să zboare pe zburător. Nu zbura corect, nu ţinea seama de reguli, tot ce făcea era împotriva teoriei. Până la urmă, edificat, nu s-a mai putut ridica de la pământ. Continuă pamfletul. Spirit vindicativ şi retrograd! Nerecunoscător! Teoria mi-a dat un nume. Până în ziua de astăzi mi se spune teoretician. Oamenii respectă enorm acele lucruri pe care, nepricepându-le, simt că nici nu le-ar putea pricepe, fiindcă nu i-ar interesa.

Repet: acest fragment nu trebuie luat în serios. Mai puţin decât celelalte; adică, deloc. Altfel spus: tot atât. ■

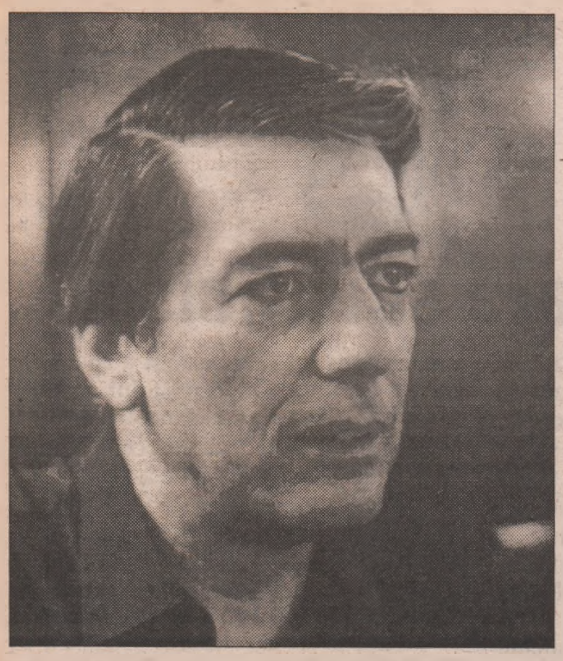

MARIO VARGAS LLOSA

Orgia perpetuă:

Unicul mod de a suporta existenţa este să te pierzi în literatură ca într-o orgie perpetuă.

Flaubert - *scrisoare către M-lle Leroyer de Chantepie, 4 septembrie 1858*

EXISTĂ, pe de o parte, impresia lăsată de Emma Bovary cititorului care pentru prima (a doua sau a zecea) oară se apropie de ea: simpatia, indiferenţa, dezgustul. Pe de altă parte, există ceea ce constituie romanul în sine, abstracţie făcând de efectul lecturii: istoria ce se desfăşoară, sursele din care se inspiră, felul cum devine timp şi limbaj. În sfârşit, mai există şi semnificaţia romanului, nu în funcţie de cititorii lui şi nici ca obiect de sine stătător, ci prin prisma romanelor scrise înainte sau după el. A dezvolta oricare dintre aceste premise echivalează cu a opta pentru o formă sau alta de critică. Prima, individualistă şi subiectivă, a predominat cândva: adepţii ei o numesc clasică, iar detractorii ei, impresionistă. Cea de-a doua, modernă, se pretinde ştiinţifică, analizând opera în mod obiectiv, în funcţie de regulile universale, deşi, firește, tipul de reguli variază în funcţie de orientarea criticului (psihanaliză, marxism, stilistică, structuralism, o combinaţie din toate). Cea de-a treia formă ţine mai degrabă de istoria literară decât de critica propriu-zisă. În realitate, criticii au folosit dintotdeauna toate cele trei perspective simultan. Diferenţa constă în faptul că fiecare epocă, persoană şi tendinţă accentuează cu precădere una dintre ele în detrimentul celorlalte. În trecut, criticul judeca în raport cu propria-i sensibilitate, socotindu-se personificarea însăşi a unui model valoric şi, ca atare, părerile lui aveau o aplicativitate universală. Criticul contemporan ştie însă că atât raţiunea cât şi cunoştinţele lui sunt stimulate şi orientate - fie şi numai pentru alegerea temei de studiu - de subiectivitatea lui, de incidenţa pe care o are asupra spiritului lui o operă anume. Pe de altă parte, şi unii şi alţii s-au străduit întotdeauna să instaleze opera în tradiţia lor respectivă, semnalându-i importanţa în raport cu trecutul şi cu viitorul genului căruia îi aparţine.

În acest eseu îmi propun să abordez cele trei modalităţi separat; de aceea cartea este împărţită în trei părţi. Prima tratează îndelunga mea complicitate cu Emma Bovary şi teamă mi-e că va fi vorba mai mult de mine decât de ea. În cea de-a doua, încerc să mă concentrez numai asupra cărţii *Madame Bovary* şi să rezum, cu o aparentă obiectivitate, zămislirea şi ivirea ei pe lume: ce este şi cum este acest roman. În fine, în cea de-a treia parte încerc să-i aflu locul, vorbind mai ales de alte romane, în măsura în care existenţa lor a fost pregătită şi îmbogăţită de romanul lui Flaubert. [...]

CU CÂŢIVA ani în urmă, timp de câteva săptămâni, am avut senzaţia unei definitive incompatibilităţi cu lumea, a unei cumplite disperări, a unui profund dezgust de viaţă. La un moment dat, mi-a trecut prin cap să mă sinucid; într-o altă seară ştiu că am tot dat târcoale (fatidică influenţă: *Beau geste*) birourilor Legiunii Străine, aflate lângă Place Denfert-Rochereau, pentru a pune la cale, prin cea mai odioasă dintre instituţii, o fugă şi o pedeapsă romantică: schimbându-mi numele, viaţa, făcând să mi se piardă urma într-o îndeletnicire cruntă şi urâtă. Povestea Emmei, sau mai degrabă moartea ei, mi-a fost de un ajutor nepreţuit în acea perioadă dificilă. Îmi amintesc că am citit în zilele acelea, cu înfrigurare, episodul sinuciderii ei, recurgând la lectură aşa cum alţii recurg - în împrejurări asemănătoare - la preot, la beţie ori la morfină. Şi ştiu că de fiecare dată am extras, din paginile acelea sfâşietoare, consolare şi echilibru, ură faţă de haos, plăcere de viaţă. Suferinţa fictivă neutraliza suferinţa reală pe care o trăiam eu. Ca să mă ajute, Emma intra în fiecare seară în castelul pustiu de la Huchette şi era umilită de Rodolphe; o lua peste câmp, unde durerea şi suferinţa o aduceau o clipă în pragul nebuniei; se furişa ca un duh în farmacia lui Homais unde Justin - întruchipând inocenţa aflată în slujba morţii - o vedea înghiţind arsenicul în penumbră şi se întorcea acasă pentru a pătimi atrocele calvar. Emma simţea gustul de cerneală, greaţa, frigul din picioare; urmau apoi zvârcolirile, degetele încleştate pe cearceafuri, sudoarea rece pe frunte, clănţănitul dinţilor, privirea rătăcită, urletele, convulsiile, voma cu sânge, limba atârnând din gură, horcăitul final.

De fiecare dată, tristeţea şi melancolia se amestecau cu o stranie senzaţie de linişte, iar sfâşietoarea ceremonie era urmată de noile mele sentimente, de admiraţie şi entuziasm: Emma murea pentru ca să pot trăi eu. Am repetat experienţa şi-n alte ocazii, când eram nemulţumit, deprimat sau pur şi simplu prost dispus şi aproape întotdeauna rezultatul cathartic s-a dovedit eficace. Această experienţă şi altele aidoma ei m-au convins cât de discutabile pot fi teoriile ce pledează în favoarea unei literaturi ce poate servi drept model, dacă ţinem cont de *rezultatele obţinute.* Nu neapărat povestirile fericite şi cu o morală optimistă sunt cele ce înalţă spiritul şi încântă inima cititorilor (virtuţi care, în Peru, se atribuiau băuturii alcoolice denumite "Pisco Vargas"), ci uneori, aşa cum mi s-a întâmplat mie, efectul scontat poate fi obţinut, prin sumbra lor frumuseţe, chiar din povestiri nefericite şi pesimiste, cum este cea a Emmei Bovary.

Dar Emma nu-i doar o răzvrătită confruntată cu o lume violentă; felul ei de a fi mai denotă şi o sensibilitate exagerată şi un oarecare prost gust. De aceea, în povestire transpare o anumită eleganţă vulgară şi o oarecare cruzime. Îmi plac nespus de mult asemenea aberaţii, căci ele mă atrag în mod inconştient, cu toate că nu suport melodrama literară în stare pură. O savurez, în schimb, pe cea cinematografică şi asta poate şi din pricina slăbiciunii mele pentru melodrama mexicană din anii patruzeci şi cincizeci pe care am adorat-o, transformând-o aproape într-un viciu. Când însă un roman e în stare să folosească materiale melodramatice într-un context mai bogat şi plin de har artistic, ca în *Madame Bovary,* fericirea mea nu cunoaşte limite. Poate s-ar cuveni să fiu mai explicit, pentru a evita orice neînţelegere. Pasiunea mea pentru melodramă nu are nimic comun cu acel joc intelectual, disprețuitor şi superior - ce constă în revendicarea, din punct de vedere estetic, printr-o inteligentă şi nobilă *interpretare,* a vulgarului şi a stupidului, cum au procedat de pildă Hermann Broch cu *kitsch*-ul şi Susan Sontag cu *camp*-ul - ci presupune o identificare cu acea materie, care este emoţională în primul rând, o deplină obedienţă faţă de legile ei şi o reacţie corectă faţă de incitările şi efectele ei. Poate că melodramă nu-i tocmai termenul cel mai fericit în acest context, fiindcă te duce cu gândul la teatru, la cinematograf şi la roman, în vreme ce eu mă gândesc la ceva mai vast, ceva care se referă la oamenii şi lucrurile din realitate. Vorbesc de o anumită strâmbare sau exagerare a sentimentului, de pervertirea gustului în fiecare epocă, de erezia, de contrapunctul, de deteriorarea (populară, burgheză, aristocratică) suferite în fiecare societate de modelele stabilite de elite ca fiind tipare estetice, lingvistice, morale, social şi erotice. Vorbesc, aşadar, de mecanizarea şi decăderea de care suferă - în viaţa de zi cu zi - emoţiile, ideile, relaţiile omeneşti; vorbesc de pătrunderea (din naivitate, neştiinţă, lene ori rutină) a comicului în serios, a grotescului în tragic, a absurdului în logic, a impurului în pur, a urâtului în frumos. Fiecare ţară, clasă socială, generaţie introduce noi variante şi achiziţii la prostul gust şi la vulgaritate (în Peru poartă numele de *huachafería,* un domeniu în care noi, peruanii, ne-am dovedit peste măsură de creativi), ele reflectând una dintre expresiile umane cele mai persistente şi mai universale. Pentru mine, materia aceasta n-are valoare intelectuală, ci sentimentală. Un film ca *Ultimul cuplet* [1], cu toată stupiditatea-i uriaşă, nu mă interesează ca paianjenul pe entomolog, spre a studia printr-o luptă acest *fenomen,* ci fiindcă timp de o oră şi jumătate cât durează proiecţia, pânza aceasta de paianjen mă atrage între firele ei aşa cum văduva neagră îl atrage pe desfrânatul imprudent. Îmi trezeşte aceleaşi sentimente ca şi Emmei când asistă la Rouen la reprezentaţia operei *Lucia de Lammermoor* ("Avea impresia că vocea cântăreţei nu-i decât ecoul conştiinţei sale, iar iluzia aceasta, care o vrăjea, ceva chiar din propria ei viaţă") [2]. Pur şi simplu, în cazul filmului *Ultimul cuplet,* când dispare cauza, dispare şi efectul, vine clipa reflecţiei şi, în lumina raţionamentului şi a perspectivei, prostia se vede strict ca prostie. Dar asta se întâmplă - ca la Corín Tellado, în *Dreptul de a te naşte* sau *Pur şi simplu Maria* - fiindcă în această carte realitatea este *doar* melodramatică. Prostul gust există *doar* în viaţă: exclusivismul creează irealitatea. Aşadar, cred că această înclinaţie a mea ţine, în fond, de obsesia realistă: elementul melodramatic mă emoţionează fiindcă melodrama e mai apropiată de realitate decât drama, tragicomedia, comedia sau tragedia.

Când o operă de artă conţine - în plus faţă de altele - ceva de prost gust, patetic, ridicol, mârşav, străin şi stupid şi o face fără a aborda o distanţă ironică, fără acel aer de superioritate intelectuală sau morală, în spiritul respectului şi al adevărului (eroul medieval care-şi face cocoloaşe din unghiile şi firele de păr ale iubitei şi le înghite, sau cel care o sărută pe prinţesă de trei ori pe gură în onoarea Sfintei Treimi, spadasinul romantic căruia i se umezesc ochii din pricina unui parfum de violete ori chiloţeii roz pe care servitoarea îşi cheltuie toate economiile spre a-l impresiona pe şofer) - trăiesc aceeaşi emoţie pe care mi-o trezeşte reprezentarea literară a revoltei şi a violenţei.

ÎN *Madame Bovary* regăsim acest aspect îndeosebi în suita de episoade, situaţii şi personaje ce provin, în marea lor majoritate,

Flaubert şi "Madame Bovary"

din arsenalul romanului romantic. De la semnele premonitorii ale fatalităţii care, de-a lungul povestirii, anunţă sfârşitul Emmei, până la personaje precum Orbul zdrenţăros şi purulent, simbol al destinului tragic, sau Justin, o altă constantă a secolului al nouăsprezecelea, copilul îndrăgostit de femeia inaccesibilă. Îmi place că *Madame Bovary* se mai poate citi şi ca o colecţie de locuri comune, că în carte există personaje-clişee: că negustorul Lheureux este lacom, antisemit şi hrăpăreţ, că notarii sunt meschini şi haini iar politicienii sunt guralivi, ipocriţi şi ridicoli. Dar mai ales îmi place ambivalenţa Emmei care, aşa cum dovedeşte curaj şi exces în uneltirile ei, se înduioşează ca o gâsculiţă în faţa romanelor naive, visează la ţări exotice şi îndepărtate sau îi dăruieşte amantului un sigiliu cu deviza *Amor nel cor,* cerându-i ca "la miezul nopţii să te gândeşti la mine" şi rostind pe alocuri cuvinte mari ca: "Nu-i deşert, nu-i prăpastie, nici ocean pe care nu le-aş putea trece cu tine". Mă încântă coincidenţele de foileton ale romanului precum aceea, sublimă, în care barcagiul îşi aminteşte - în vreme ce-i plimbă cu barca pe Léon şi Emma, proaspeţi amanţi - că în urmă cu câteva zile plimbase nişte domni şi doamne, iar Emma descoperă, cu o strângere de inimă că unul dintre ei fusese Rodolphe. Sau acea inefabilă imagine a lui Charles Bovary, mirosind cu duioşie şi lăudând buchetul de violete pe care Léon i le-a dăruit Emmei după ce aceasta i-a devenit amantă. Păstrez vie în minte scena cu Justin, singur, plângând în hohote lângă mormântul Emmei Bovary şi mi se pare tulburător faptul că Emma îşi cheltuie ultimii cinci franci zvârlindu-i unui cerşetor, când lumea începe să se prăbuşească pentru ea. Şi mi se pare normal ca episodul cu birja să se sfârşească doar cu o mână goală de femeie ce aruncă scrisoarea de despărţire: nişte bucăţele de hârtie împrăştiate de vânt.

La 24 aprilie 1852, Flaubert îi comentează Louisei Colet un roman scris de Lamartine (*Graziella*) pe care tocmai l-a citit: "Şi în fond, ca să vorbim deschis, o sărută sau n-o sărută până la urmă? Nu sunt fiinţe omeneşti, sunt doar nişte manechine. Cât de frumoase sunt poveştile astea de dragoste în care esenţialul e înconjurat de mister şi nu ştii la ce să te aştepţi, când legătura sexuală e sistematic menţinută în umbră, ca şi băutul, mâncatul, urinatul etc. Prejudecăţile ma agasează. Iată un tip care trăieşte cu o femeie care-l iubeşte şi pe care o iubeşte, şi nicicând nu apare dorinţa! Nici un nor impur nu întunecă lacul acesta albăstriu! O, ipocrizie! Ce frumos ar fi fost dacă ar fi povestit întâmplarea reală! Dar adevărul are nevoie de masculi mai păroşi decât domnul de Lamartine. E într-adevăr mai uşor să desenezi un înger decât o femeie: aripile ascund cocoaşa." [3]

De multe ori am reacţionat la fel citind aşa ceva: omiterea unei experienţe sexuale mă irită la fel de mult ca şi reducerea exclusivă a vieţii la experienţa sexuală (deşi situaţia din urmă mă deranjează mai puţin decât prima, după cum spuneam anterior, căci eu prefer lucrurile palpabile celor ireale). Vreau să ştiu dacă eroul simte plăcerea (şi eroina, la rândul ei), iar plăcerea lor reciprocă trebuie să mă molipsească şi pe mine, pentru ca respectivii eroi să mi se pară credibili. Sexualitatea în naraţiune este unul dintre cele mai delicate subiecte, fiind aproape la fel de greu de abordat ca şi politicul. Cum în ambele cazuri, atât autorul cât şi cititorul sunt confruntaţi cu o serie de precauţii şi convingeri puternice, e extrem de greu să mimezi naturaleţea, "să inventezi" acele lucruri, să le conferi autonomie: inevitabil tinzi să te decizi pentru sau împotriva unui lucru, să *demonstrezi* ceva în loc să *arăţi* ceva.

Aşa cum, după unii teologi, mulţi oameni ajung prin sex în infern, tot datorită sexului multe romane ating irealul. Nicăieri nu e atât de evidentă măiestria lui Flaubert ca în dozarea şi distribuirea eroticului în *Madame Bovary.* Sexul stă la baza celor întâmplate în carte, el reprezentând, alături de bani, cheia tuturor conflictelor, iar viaţa sexuală şi economia se completează în trama romanescă, astfel încât una nu poate fi înţeleasă fără cealaltă. Şi totuşi, pentru a scăpa de prejudecăţile epocii (sinistrul puritanism al sutanei celui de-al Doilea Imperiu a acuzat două cărţi importante ale vremii: *Madame Bovary* şi *Les Fleurs du Mal*) şi de ameninţarea realităţii, sexul e adesea prezentat într-o manieră ascunsă, învăluind episoadele într-o umbră de senzualitate şi maliţie (Justin contemplă, tremurând, lenjeria intimă a Emmei Bovary, Léon îi adoră mănuşile, iar Charles, după moartea soţiei, îşi transferă întreaga afecţiune asupra obiectelor pe care i-ar fi plăcut ei să le aibă). Totuşi, uneori, sexul iese învingător: e extraordinară scena în care Emma îşi desface părul în faţa lui Léon, ca o curtezană de rând, sau se preocupă de propria-i persoană cu rafinamentul şi grija pe care trebuie să le fi resimţit egipteanca Ruşkiuk Hânem.

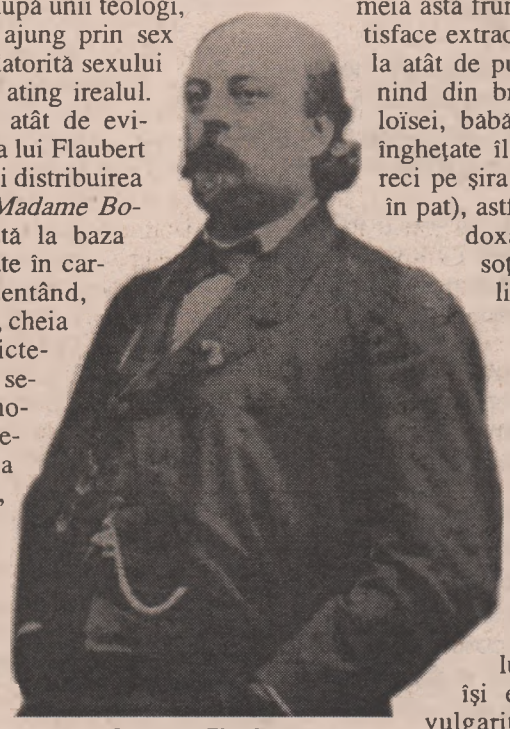

Gustave Flaubert

SEXUL ocupă un loc central în roman fiindcă aşa se întâmplă şi în viaţă, iar Flaubert voia să simuleze realitatea. Spre deosebire de Lamartine, el n-a dizolvat în spiritualitate şi lirism ceea ce e *şi* biologic, dar nici n-a redus dragostea numai la biologic. Autorul a încercat să redea dragostea ca pe ceva care este, pe de o parte, sentiment, poezie, gest, iar pe de altă parte (cu mai multă discreţie), erecţie şi orgasm. Pe 19 septembrie 1852, îi scria Louisei: "Acest brav organ genital stă la baza tandreţei omeneşti; de fapt nu este tandreţea, ci acel *substratum,* după cum l-ar numi filosofii. O femeie n-a iubit niciodată vreun eunuc, iar mamele îndrăgesc mai mult copiii decât taţii fiindcă ei au ieşit din pântecul lor, iar cordonul ombilical al dragostei li s-a înfipt în inimă, fără a putea fi vreodată tăiat". Această filosofie, care prin Freud avea să devină teorie ştiinţifică, contaminează povestea Emmei Bovary. Într-adevăr, "bravul organ genital" lămureşte conduitele şi psihologiile personajelor, devenind adesea combustibilul ce însufleţeşte intriga. Descurajarea, neliniştea - ce fac din Emma treptat, treptat o adulteră - sunt consecinţe ale frustrării ei matrimoniale, iar această frustrare este erotică în primul rând. Temperamentul fierbinte al Emmei nu-şi găseşte un corespondent în cel al doctoraşului Bovary şi acele insuficiente nopţi de dragoste grăbesc căderea. Pentru Charles, însă, lucrurile stau exact invers. Femeia asta frumoasă şi rafinată îl satisface extraordinar (el, care aspiră la atât de puţin în acest sens, venind din braţele osoase ale Héloïsei, bâbâtia ale cărei picioare îngheţate îl făceau să simtă fiori reci pe şira spinării când se băga în pat), astfel încât, în mod paradoxal, ea face să-i dispară soţului orice urmă de nelinişte, orice fel de ambiţie: are tot ce-şi doreşte, pentru ce să vrea mai mult? Fericirea lui sexuală explică în mare măsură de unde vin orbirea, conformismul, îndărătnica-i mediocritate.

În aceeaşi scrisoare în care comenta Louisei romanul lui Lamartine, Flaubert îşi exprimă, cu oarecare vulgaritate, părerea despre femei: "Ele nu sunt sincere cu ele însele; nu-şi dezvăluie sentimentele; îşi confundă fundul cu inima şi cred că luna apare spre a le lumina lor budoarul" (*Corespondenţă,* vol. II, p. 401). Nu văd de ce nu s-ar putea spune acelaşi lucru şi despre bărbaţi: şi ei se înşală, ascund ceea ce simt şi îşi confundă inima cu posteriorul. În schimb, Emma încearcă să profite de "limitele" ei şi, preschimbând viciul în virtute, depăşeşte condiţionările ce-i apasă persoana (sexul ei), iniţiind un proces care este, fără îndoială, un obscur şi instinctiv proces de eliberare. E imposibil să nu-i admirăm Emmei înclinaţia spre plăcere; odată stimulată şi educată de Rodolphe, îşi depăşeşte maestrul şi pe cel de-al doilea amant şi învăluie romanul într-un cald erotism, începând cu capitolul IX din cea de-a doua parte.

Ca în literatura libertină din secolul al optsprezecelea - Flaubert a fost un entuziast cititor al Marchizului de Sade - amorul e legat de religie, sau mai degrabă de Biserică şi de obiectele de cult. Instinctul sexual al Emmei se trezeşte într-un pension de maici, la picioarele altarului, în răcoarea agheasmatarului şi a mirosului de tămâie din timpul slujbelor religioase (fapt care-l înnebuneşte pe procurorul Pinard), iar prima ei întâlnire cu Léon - care îi aţâţă pe cei doi, precedând marea scenă erotică din fiacru - are loc, la sugestia Emmei, în catedrala din Rouen. Seducerea se produce, asemeni unui sistem de vase comunicante în care eroticul se contaminează de religios iar religia de erotism, o dată cu descrierea frumuseţilor şi a comorilor din catedrală, pe care portarul o face viitorilor amanţi.

Critica tot repetă despre Emma (de la Maître Sénard până la Flaubert însuşi) că avem de-a face cu o nefericită, demnă de milă. În realitate însă, soarta ei e mai umană şi mai de râvnit decât aceea a pântecelor muncite ale femeilor din Yonville - Madame Langlois, Madame Caron, Madame Dubreuil, Madame Tuvache, Madame Homais - ce par să trăiască doar pentru a îndeplini anumite roluri domestice şi care cred, asemeni soacrei Emmei, că femeile nu trebuie să citească romane, spre a nu deveni nişte *visătoare.* Chiar dacă moare tânără şi sfârşitul îi e cumplit, Emma are cel puţin curajul să se accepte aşa cum este şi trăieşte experienţe profunde, pe care virtuoasele burgheze din Yonville nici măcar nu le-ar putea bănui în existenţa lor banală. Eu mă bucur că Emma încearcă să trăiască din plin în loc să-şi înăbuşe sentimentele, că n-are nici un scrupul când îşi confundă fundul cu inima şi că poate să creadă că luna există pentru a-i lumina ei alcovul. [...]

În *Madame Bovary,* eroticul e fundamental dar, deşi Flaubert *voia să spună totul,* el s-a văzut obligat să-şi ia măsuri de precauţie pentru a eluda piedicile cenzurii (şi nu numai ale cenzurii oficiale: chiar prietenul lui, scriitorul Maxime du Camp a încurajat tăieturile care i-au fost făcute cărţii la apariţia ei în "La Revue de Paris"). Dar dacă elementul sexual este mai degrabă implicit decât explicit, asta nu înseamnă că datele ascunse, faptele narate prin omisiune, sunt mai puţin eficiente. Momentul erotic culminant într-un roman este un hiat genial, o scamatorie ce izbuteşte tocmai să potenţeze la maxim ceea ce se ascunde cititorului. Mă refer aici la interminabila plimbare pe străzile Rouenului a fiacrului în care Emma i se dăruie lui Léon pentru prima oară. Mi se pare remarcabil faptul că cel mai imaginativ episod erotic din literatura franceză nu conţine nici măcar o singură aluzie la trupul feminin, nici măcar un cuvânt de dragoste, fiind pur şi simplu o enumerare de străzi şi locuri, un du-te vino al unei birje vechi, plătită cu ora. Dar nu numai erotismul subînţeles mă emoţionează la *Madame Bovary.* Mă gândesc la acele zile de joi petrecute în Hôtel de Boulogne din portul Rouen, unde Emma se întâlneşte cu Léon, grăbindu-şi destinul tragic şi-mi dau seama că senzaţia aceea de pericol, de presimţire a catastrofei, îi sporesc senzualitatea. De atâtea ori am aşteptat-o în camera aceea capitonată şi am văzut-o venind "mai pătimaşă, mai plină de dorinţă ca oricând", am auzit zgomotul uşor cu care i se desface funda de la corset, am urmărit-o în vârful picioarelor să văd dacă uşa era închisă şi apoi, cu câtă bucurie am văzut-o scoţându-şi rochia şi aruncându-se, şobră şi palidă, în braţele lui Léon Dupuis!

Traducere de
Luminiţa Voina-Răuţ

Fragmente din volumul
Orgia perpetuă, în curs de apariţie
la Editura ALLFA

---

[1] Film spaniol interpretat de Sara Montiel.

[2] Citatele sunt preluate din versiunea românească a lui Demostene Botez, apărută la Ed. pentru Literatură Universală, 1968.

[3] Citat preluat din *Flaubert, Corespondenţă, vol. IV,* apărut la Ed. Univers în 1985, în traducerea Lilianei Alexandrescu-Pavlovici (n.t.).

JORGE LUIS BORGES

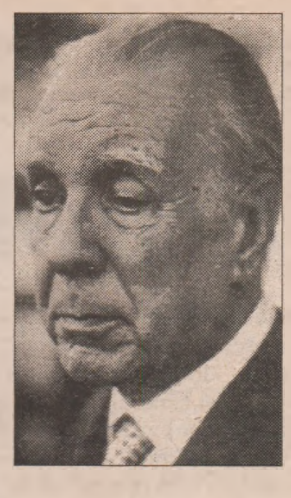

La o spadă în York Minster

În fierul ei zăresc viteaza soartă
a celui care azi tărînă este.
E-un crunt război pe mare–a lui poveste.
În van,căci biruit a fost de moarte.

La fel de vană-i. El e-o-ntreagă lume:
alb și feroce,un norveg mînat
spre Englitera de-un destin ciudat
și glorios. E spada-i un renume.

Deși s-a stins al luptelor tumult,
atrocea mînă fierul l-a-ncleștat.
O umbră sunt în umbra de demult

din fața mea. Sunt doar o clipă, iar
cenușă este clipa, nu cleștar.
Trecutul singur e adevărat.

Faima

Faptul că am văzut crescînd orașul Buenos Aires,
crescînd și descrescînd.
Că îmi aduc aminte de curtea cu viță,de verandă și havuz.
Că am moștenit engleza și am încercat să mă deprind cu saxona.
Că am iubit germana și mi-a fost dor de latină.
Că am stat de vorbă cu un ucigaș în cartierul Palermo.
Că m-am bucurat de jocul de șah,de iasomie,de tigri și de hexametri.
Că l-am citit pe Macedonio Fernández cu glasul ce a fost al lui.
Că am cunoscut ilustrele incertitudini ce alcătuiesc metafizica.
Că am cinstit spadele și am dorit să fie pace.
Că nu am rîvnit să guvernez insule.
Că nu am ieșit din bibliotecă.
Că am fost Alonso Quijano și nu am cutezat să fiu Don Quijote.
Că i-am învățat ce nu știu pe cei care pesemne sînt mai știutori decît mine.
Că am prețuit darurile lunii și ale lui Paul Verlaine.
Că am încropit cîteva versuri endecasilabice.
Că am repovestit vechi întîmplări.
Că am rînduit în dialogul timpului nostru vreo cinci-șase metafore.
Că m-am ferit de mită.
Că am fost cetățean al orașelor Geneva, Montevideo, Austin.
Că am fost (ca toți oamenii) cetățean al Romei.
Că am fost un admirator al lui Conrad.

Adrogué

Să nu vă temeți că-n tăcuta noapte
pe-alei m-aș pierde,-n vraja peste fire
a parcului, de-arome și de șoapte
răpit, care te-mbie la iubire

și la zăbavă, cînd privighetoarea
înaltă tainic tril și-a apei undă
se încrețește-n murmur și-nserarea
statuia veche-n negură-o cufundă.

Remiza goală parcă e himera
acelui timp,hotar nedeslușit
unui tărîm de-arome, potrivit
pentru Verlaine și pentru Julio Herrera.

În umbră lasă-un iz medicinal
eucaliptii: iz patriarhal
ce, dincolo de timp și de cuvînt,
un asfințit marchează, vechi și sfînt.
Găsește pasu-mi pragul bănuit.
Veranda-n umbră marginea-și schițează.
Pe dalele din curte, veșnic trează,
Cișmeaua picură necontenit.

Dorm dincolo de prag cei care sînt,
prin forța visului de ei visat,
stăpîni, în umbra fără de cuvînt,
pe vastul ieri cu tot ce-a răposat.

Știu fiecare lucru din această
clădire veche: plăcile de mică
pe piatra gri, pe care le duplică
întruna neguroasa-oglindă vastă.

Un cap de leu ce mușcă îndîrjit
belciugul , cioburi colorate
ce dezvelesc copilului uimit
prodigii ale lumii fermecate.

Nesocotind și moarte și noroc,
vor dăinui cu-ntreaga lor istorie,
căci toate se petrec în straniul loc
al dimensiunii ce-i numim memorie.

În ea și doar în ea se desfășoară
grădinile și curtea interioară.
Trecutul le păzește-n cerc oprit,
care cuprinde zori și asfințit.

Cum de-am putut să pierd acel precis
tărîm de-umile lucruri și-ndrăgite,
de neatins, ca rozele-nflorite
pe care-Adam primit-a-n Paradis?

Uimirea prefăcută-n elegie
la amintirea casei mă apasă,
și nu-nțeleg cum timpu-ntruna pasă,
eu, care-s timp și sînge și-agonie.

În românește de Andrei Ionescu

O expozitie revelatoare

Artişti evrei din România

CU PRILEJUL zilelor culturii iudaice în Europa, desfăşurate sub patronajul Preşedintelui Emil Constantinescu, a avut loc la Palatul Cotroceni o amplă expoziţie de pictură şi grafică de artişti evrei din România, activi între 1800-2000, de la C.D. Rosenthal şi Barbu Iscovescu la Vasile Kazar şi Jules Perahim.

Pe lîngă valoarea estetică, interesul expoziţiei este şi antropologic, fiindcă România are, din punct de vedere artistic, o situaţie specială faţă de alte ţări cu o numeroasă populaţie evreiască din centrul şi estul Europei: Polonia, Ucraina, Rusia, Ţările Baltice. Spre deosebire de aceste ţări, în România n-au existat niciodată ghettouri, ci doar cartiere evreieşti. Dacă în ghettouri mentalitatea era conservativă, cu mari reticenţe faţă de arta plastică, iar accesul unor eventuali amatori în şcolile superioare de artă cvasiimposibil, în România biografiile şi programul de viaţă al artiştilor plastici evrei era acelaşi cu al colegilor lor români. Împreună au studiat la aceleaşi şcoli de Belle Arte, au făcut studii în străinătate, au elaborat proiecte de înnoire a artei, au expus, au discutat, au băut împreună, cu totul integraţi în viaţa artistică românească. Spre deosebire de artiştii evrei din sus-numitele ţări, care au emigrat în Germania, în Franţa, - mulţi cu destine dureroase, precum Soutine, Jankl Adler, Isaac Rybak, - printre artiştii din România n-au existat rataţi sau destine tragice, dacă-i exceptăm pe deportaţii din Transilvania horthystă. Au fost cu toţii, chiar şi avangardiştii radicali din '20, cetăţeni bine integraţi în societatea vremii. Nici subiectele lor nu sunt decât rar "specifice": Iser cu câteva portrete de bătrâni în rugăciune şi Aurel Mărculescu. În schimb, există astfel de subiecte la pictori români de valoare: Nicolae Grigorescu, Hârlescu, J.Al. Steriadi.

H.M. Maxy, *Diavolii*

Deşi operele artiştilor avangardei din '20-'30 au fost, în expoziţia de la Cotroceni, cele mai numeroase şi de o calitate excepţională, prezentarea nu a fetişizat acest capitol, ci l-a integrat într-o evoluţie bazată pe relevarea diferitelor momente înnoitoare: momentul 1848 cu C.D. Rosenthal şi Barbu Iscovescu, momentul mişcării Independenţilor de la 1896 cu Vermont, momentul Iser şi Mützner cu adeziunile primului la Jugendstil-ul şi preexpresionismul münchenez din anii 1890-1920 şi apropierea celui de-al doilea de viziunea târzie a lui Monet. Era oricum evident că mişcarea de avangardă a debutat mai devreme decât în anii '20 şi că momentul "Contimporanul" a fost mai ales unul declarativ şi demonstrativ, prin asocierea, la expoziţia din 1924, a mai multor artişti străini.

Un loc aparte îl ocupă în acest context mai puţin cunoscutul la noi, Artur Segal, activ la München şi Berlin, care expunea la "Tinerimea" în primul deceniu al secolului lucrări pointilliste şi preexpresioniste, fiind apreciat şi în acelaşi timp controversat ca un reprezentant de frunte al "modernităţii". Sursele germane ale lui Artur Segal atrag atenţia asupra locului şcolarizării pictorilor români, inclusiv cei evrei, şi a diferitelor tipuri de inovaţii în funcţie de aceste locuri. La mijlocul secolului 19, Viena şi Parisul erau predilecte, iar romantismul cu tentă militant socială şi în acelaşi timp marcat de sentimentalismul Biedermeier a influenţat puternic portretistica pictorilor de la 1848. Sfârşitul secolului 19 a însemnat însă pentru pictorii din centrul şi estul Europei o nouă sursă de inovaţii. În clasele lui Deffreger, von Uhde sau Azbe, viitoarea avangardă rusă - Kandinsky, fraţii Burljuk, Iawlenski îşi pregăteau asaltul. Nicolae Vermont a adoptat realismul liric cu tentă religioasă, dar nu confesională - un soi de ecumenism "avant la lettre", tip de viziune revenită astăzi la modă, odată cu redescoperirea lui von Uhde. Iser a preferat varianta cu nuanţe satirice a Jugendstil-ului de la faimoasa revistă "Simplizissimus", variantă decisivă pentru întreaga lui operă de pînă spre 1910. Iar ideea amestecului dintre inovaţie şi tradiţie (folcloric-religioasă în primul rînd) va marca, subtil, întreaga mişcare artistică a Europei de est la începutul secolului 20. Urmează, după 1900, din nou Parisul ca centru de învăţământ, combinat însă cu Elveţia, unde se vor afla Tristan Tzara, Marcel Iancu şi Artur Segal; apoi, între 1920 şi 1923, Germania, mai precis spus Berlinul, unde Maxy, Artur Segal, Lola Schmierer-Roth, toţi din România, vor asista sau participa la marile expoziţii de avangardă internaţională. Văzute azi, apare clar că operele de atunci nu aveau în ele nimic demolator, erau doar nişte mici utopii, încercări de a schimba lumea prin artă, rămînînd mărturii ale ataşamentului faţă de valorile civilizaţiei şi culturii elino-iudeo-creştine.

Sfîrşitul anilor '30 a readus interesul pentru sursele tradiţionale de diferite feluri. În cazul artiştilor evrei, întîlnim la Artur Segal unele preocupări legate de tradiţii religioase iudaice în teoria "echivalenţei lucrurilor în lume", pe care o aplică în tablourile cu rama pictată în continuarea suprafeţei cu imaginea necentrată; de asemeni în folosirea gamei cromatice cu culori din repertoriul biblic. Aici găsim şi influenţa Soniei Terk Delaunay, originară din Ucraina, cunoscătoare de învăţături hasidice. Şi în picturile lui Victor Brauner, în momentele distanţării lui de grupul suprarealist, apar simboluri cu semnificaţii din repertoriul hasidic.

În schimb, la artiştii evrei care au lucrat numai în România – M.H. Maxy, Marcel Iancu pînă în 1941, cînd a plecat în Israel, Margareta Sterian, Aurel Mărculescu, dintre avangardiştii anilor '20 şi începutul anilor '30, se constată o apropiere de modernii "clasici" români, cu care expun împreună, într-o atmosferă antiradicală, de îndrăzneli rafinate.

Amelia Pavel

Arhiva Ringelblum la Frankfurt

● La Tîrgul de Carte de la Frankfurt, prezenţa poloneză e completată şi cu o expoziţie conţinînd documente semnificative din Arhiva Ringelblum – alcătuită de centrul de studii clandestine al vechiului ghetto din Varşovia în 1940-43, cînd Emmanuel Ringelblum şi colaboratorii săi au adunat mărturii inedite despre tragedia evreilor polonezi sub ocupaţie nazistă. Înscrisă de UNESCO pe lista "Memoria lumii", această arhivă de 30.000 de documente a furnizat istoricilor şi scriitorilor informaţii zguduitoare. Expoziţia cu titlul *Bucurie de sabat* (numele codificat al întîlnirilor dintre Ringelblum şi colaboratorii lui) va putea fi vizitată şi după închiderea Tîrgului, pînă în februarie 2001, cînd va fi transferată în SUA.

Biblioteca din Alexandria

● La 12 ani de la punerea pietrei de temelie a unei noi biblioteci la Alexandria, aceasta încă nu şi-a deschis porţile, deşi se vorbeşte mult în presa egipteană despre ea. Despre inaugurarea mereu amînată, de costurile enorme ale construcţiei menite să adăpostească din pornire 400.000 de cărţi şi 8 milioane de documente (publicaţii, manuscrise, microfilme). Despre faptul că, în selectarea acestora, se aplică cenzura islamică şi chiar despre oportunitatea acestui proiect megaloman care înghite fondurile destinate întreţinerii unor lăcaşuri de cultură existente, în timp ce comori de patrimoniu sînt vîndute în străinătate. Biblioteca din Alexandria ar trebui să fie gata la sfîrşitul anului, dar încă nu se ştie dacă inaugurarea nu se va amîna din nou.

Plicul poetic

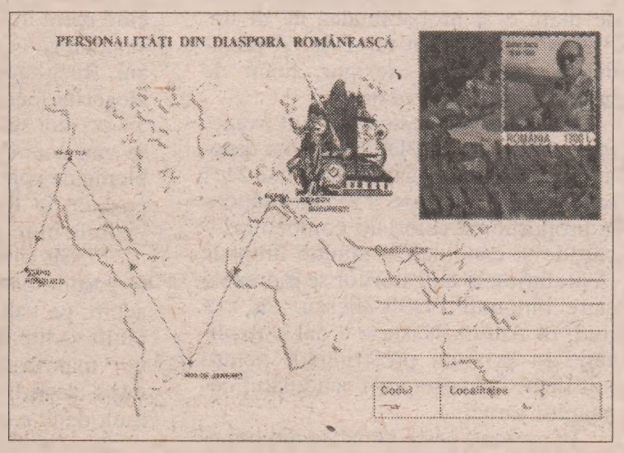

● Recent, EDIPOST a pus în circulaţie un plic dedicat lui Ştefan Baciu (1918-1993). Ingenios, plicul conţine pe lîngă obişnuitul timbru literar cu chipul poetului, şi spectaculosul traseu al vieţii sale. Punctul de pornire este Piaţa Sfatului din Braşov, în apropierea căreia se afla casa unde a copilărit autorul *Poemelor poetului tînăr* (Premiul Fundaţiilor Regale). Săgeata conduce apoi spre Berna, de aici la Rio de Janeiro, apoi la Seattle şi în fine, în Honolulu, insula Oahu. „Biografia geografică" este dublată, în cazul lui Ştefan Baciu, de cea poetică şi, urmărind săgeata albastră care străbate continentele şi se opreşte în mijlocul Pacificului, auzi parcă un ecou din *Lecţia de geografie*: „...Ce mango şi ce ananaşi / Cresc prin livezile din Călăraşi // negrii din Zanzibar tiptil / mătură străzile umede din Mizil // bărcile cu pînză de la Roscoff / ancorează sub Tîmpa la Braşov// marinarii beau guaro şi tequila / în cîrciumile din Galaţi şi Brăila..." Plicul dedicat lui Ştefan Baciu reface aşadar „tărîmul universal" - cum l-a numit Vintilă Horia - din poezia lui.

Patricia Moyes

● Luna trecută a încetat din viaţă, la 77 de ani, autoarea de romane poliţiste Patricia Moyes care a scris 19 best-sellers, de la *Dead Men Dont'Ski* (1959) la *Twice in a Blue Moon* (1993). Născută la Dublin în 1923, a intrat în 1939 în Women's Auxiliary Air Force ca operator radar, iar în 1946, Peter Ustinov a solicitat-o să-i fie asistentă la filmul *School for Secrets,* care avea ca temă descoperirea radarului. S-au împrietenit şi a rămas asistenta lui timp de opt ani, scriind scenarii. În 1953 a plecat în Franţa, unde a fost jurnalistă la "Vogue" pînă în 1959, cînd succesul romanului ei de debut a îndreptat-o către cariera de scriitoare, ce i-a adus în 1970 Premiul Edgar Allan Poe. Căsătorită cu un avocat ce lucra la FMI, la Washington, a locuit mulţi ani în S.U.A. şi şi-a publicat cărţile acolo, înainte de a se stabili în Insulele Virgine, unde a şi murit. Mare iubitoare de pisici, Patricia Moys a scris şi două cărţi dedicate acestora: *After All They're Only Cats* (1973) şi *How to Talk to Your Cat* (1991).

Reforma ortografiei - un eşec

● Reforma ortografiei limbii germane, în scopul simplificării ei, decretată în 1995, e un eşec. După un sondaj publicat în săptămînalul "Die Voche" din Hamburg, doar 27% din germani sînt de acord cu ea, în timp ce 68% cer să se renunţe la noile norme ortografice. În practică, marea majoritate a populaţiei germanofone nu şi-a schimbat cu nimic obişnuinţele în materie de scris. Recent, prestigiosul cotidian conservator "Frankfurter Allgemeine Zeitung" a publicat un manifest intitulat *Ortografia nu se fixează prin decret,* în care se spune că, de un an, redacţia s-a străduit să respecte noile reguli oficiale, dar e clar că nu merge: "în loc de o nouă ortografie, avem acum o mulţime", ceea ce a dat naştere la confuzii majore. Nu există - în afară de raţiuni politice - nici un motiv ca să se modifice o scriere ce, evident, funcţiona bine. Limba scrisă are propria ei istorie, ea se constituie prin folosire practică şi o decizie administrativă nu o poate schimba. În plus, contrar pretenţiilor reformatorilor, noua ortografie nu facilitează lectura. Ziarul, care la 1 august 1999 adoptase noua ortografie, a revenit, de la 1 august 2000, la cea veche: "Unitatea de ortografiere, una din cuceririle fundamentale ale culturii noastre scrise, pare în pericol. Vechea ortografie continuă să existe, aşa cum s-a dezvoltat ea, în literatură, în cărţi, în milioanele de texte redactate de toţi. Această limbă e limba noastră. Şi aşa trebuie să rămînă". În imagine un desen reprodus din "Le Temps", Geneva.

Nepotul abuziv

● Fundaţia Joyce, condusă de Stephen Joyce, e acuzată din ce în ce mai des că exercită un monopol abuziv asupra operei celebrului scriitor, interzicînd în numeroase rînduri utilizarea scrierilor lui James Joyce sau pretinzînd sume exagerate pentru acţiuni în care se omagiază memoria lui. Astfel – scrie publicaţia "Irish Time" – un compozitor irlandez, care a cerut dreptul de a pune pe muzică două fraze din *Finnegans Wake,* a primit de la Stephen Joyce următorul refuz: "Ca să mă exprim politicos, soţiei mele şi mie nu ne place muzica dvs." Iar organizatorilor unui festival literar la care participa şi Seamus Heaney, nepotul le-a cerut 27.000 de lire pentru a autoriza lectura publică a cîtorva pagini din *Ulysse.* "Irish Time" regretă că Fundaţia Joyce, spre deosebire de fundaţiile Yeats şi Beckett, se comportă nu ca reprezentantul legal şi literar al unui artist de geniu, ci ca un cenzor şi un profitor hrăpăreţ.

Viaţa şi filmul

● Cea mai bună jurnalistă de investigaţii a Irlandei, Veronica Guerin, începuse să scrie, în 1995, împreună cu scenaristul Michael Sheridan, scenariul unui film ce avea drept eroină o ziaristă ce îndrăznise să denunţe mediile de traficanţi de droguri din Dublin. Scena finală a fost scrisă un an mai tîrziu, cînd Veronica Guerin a fost ucisă de mafia irlandeză. Convoiul mortuar era încă în drum spre cimitir cînd agenţii Hollywood-

ului au contactat familia pentru a obţine dreptul de ecranizare a istoriei acestei femei curajoase, ce mai fusese victimă a două tentative de asasinat. Din 1996, au fost scrise despre ea două cărţi iar filmul scris de Michael Sheridan şi realizat de scoţianul John McKenzie, *Cînd se prăbuşeşte cerul* (cu actriţa americană Joan Allen în rolul principal), a avut mai puţin succes decît se aşteptau producătorii. Incredibilul curaj al ziaristei de a dezvălui pentru prima oară amploarea traficului cu heroină şi pe puternicii baroni ai drogului din Irlanda - par deja banalizate de poveştile inventate în studiouri.

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

OPEC

EXISTĂ pe lume atîtea iniţiale care se pot transforma în monştri! La origine, nici *GULAG,* nici STASI, nici CEKA ori NKVD nu reprezentau decît simple foneme cu semnificaţie administrativă; inventatorii lor au fost foarte departe de a le imagina orbitoarea carieră. Dar ele au ajuns să semnifice terifiantul. S-ar zice că, printr-o joacă lingvistică absurdă, s-a atins un resort periculos, invizibil, iar fonetica – cea mai inocentă şi cea mai obiectivă dintre ramurile lingvisticii – a declanşat fără voia ei dezastrul. Ce mister a avut loc între inventarea numelui şi apariţia tristei celebrităţi? Doar acela că realitatea şi-a ales simbolul.

Ar părea exagerat, la prima vedere, să apropiem termenul OPEC de GULAG ori CEKA: onorabilii membri ai foarte onorabilului cartel de exportatori de petrol n-au construit lagăre de concentrare şi nici n-au asasinat în masă. În ochii lumii de afaceri, ei nu sînt altceva decît o organizaţie cît se poate de paşnică; ce poate fi macabru în fraternizarea periodică a ţărior exportatoare de petrol? Doar există asociaţii similare pentru exportul de cafea ori de banane – şi nimeni nu le reproşează ceva.

Atunci de ce iniţialele anodine ale cartelului producătorilor de cafea au mai degrabă un aer simpatic, în timp ce simpla pronunţare a numelui OPEC îţi dă răcori pe şira spinării? E simplu: pentru că notorietatea a fost cîştigată, în acest caz, cu suferinţe imense ale întregii omeniri. Prin 1973 şi după aceea, în succesive "şocuri petroliere", ţările grupului au decis să tripleze ori să cvadrupleze preţul aurului negru, ca răzbunare pentru faptul că trupele arabe fuseseră încă o dată învinse de Israel, într-un război pe care, de altfel, chiar arabii îl declanşaseră. Scumpirea de la o zi la alta a aruncat întreaga omenire civilizată în depresiune economica, dar asta n-a părut să-i emoţioneze prea tare pe bravii posesori de hidrocarburi. Înfrîngerea militară trebuia răzbunată!...

(Pentru a atrage parcă atenţia asupra deşertăciunii celor umane, Dumnezeu a plasat petrolul în ţări arabe fanatizate religios, în dictaturi absolute, în regiuni unde la putere se află personaje care ar trebui să intereseze mai degrabă psihiatria decît politica, ori în zone unde tribalismul şi crima se află la ele acasă. Rezultatul: omenirea este deseori suspendată de deciziile unor indivizi tenebroşi care, cu un simplu gest, pot din nou cufunda în mizerie o bună parte a globului, mărind arbitrar preţul temutului baril).

Speram că acest scenariu de groază nu se va mai repeta; iată însă că ultimele zile reactivează spaime aproape ancestrale: preţul petrolului creşte continuu, inflaţia capătă proporţii, cererea petrolieră depăşeşte cu mult oferta, iar membrii OPEC îşi freacă mîinile de satisfacţie gîndindu-se la ziua, nu foarte îndepărtată, în care barilul va ajunge la cincizeci de dolari sau şi mai mult. Perspectiva sumbră se profilează deja la orizont.

Ca şi în cazul GULAG, STASI ori NKDV, există însă o singură soluţie pentru anihilarea monstrului: ea se cheamă dezvoltare, democraţie şi modernizare. Triada de mai sus a aruncat în aer comunismul; să sperăm că o va face şi cu încă atotputernicul cartel. Pentru că petrolul aduce, pînă la urmă, poluare maximă pe toate planurile, iar poluarea reprezintă inamicul public numărul unu în clipa de faţă. Diminuînd hotărît consumul de benzină, căutînd energii alternative şi renunţînd la excesele absurde ale industrializării (precum uzul exagerat al automobilului), oamenii îşi vor reduce treptat dependenţa de petrol. E mai uşor de spus decît de făcut, dar există şi miracole! Iar dacă, în cîţiva ani, cererea de nămol rău mirositor, în loc să crească, se va diminua semnificativ, atunci OPEC va avea şi el soarta lui GULAG ori STASI: relicvă dubioasă a istoriei, coşmar din fericire terminat...

■

Revista revistelor

Mihail Gorbaciov despre Nicolae Ceauşescu

Spre deosebire de unii publicişti, al căror anticomunism acumulat în tăcere pînă la căderea sistemului a izbucnit după aceea cu o furie nivelatoare de nuanţe şi circumstanţe, revista *MEMORIA*, fondată de regretatul Banu Radulescu, nu s-a erijat în procuror. Ea a adunat şi adună mărturii pentru un veritabil proces al comunismului, în care şi juraţii generaţiilor viitoare să poată da verdictul corect, judecînd atît vinovăţiile individuale, cît şi contextul istoric. Cu fiecare nou număr, colecţia revistei adaugă noi reliefuri complicatului adevăr, favorizînd o înţelegere nuanţată. Din nr. 31, proaspăt apărut, vă semnalăm în mod special un capitol referitor la Nicolae Ceauşescu, din *Memoriile lui Mihail Gorbaciov*. Micaela Ghiţescu, cea care continuă cu admirabilă pricepere opera lui Banu Radulescu, a ales şi tradus acest fragment – o radiografie exacta a sistemului totalitar ceauşist şi a evoluţiei lui inevitabile, în funcţie de datele personale ale dictatorului. Pe care iniţiatorul perestroikâi l-a antipatizat de la început: "Pe Ceauşescu l-am cunoscut personal încă înainte ca eu să devin secretar general [...] Un sentiment ciudat mă stăpînea de fiecare dată cînd observam cum încerca Ceauşescu prin toate mijloacele să accentueze independenţa părerilor sale. Toate acestea erau artificiale; orice persoană, chiar şi cu o precară cultură politică, observa limpede limitele personalităţii lui şi labilitatea sa psihică". Aşa cum bănuiam cu toţii, Gorbaciov ştia ce se petrece în România şi ce speranţe îşi legau românii exasperaţi de numele lui: "Era vorba, firește, cum ştia oricine, în primul rînd de poziţia lui Ceauşescu: prea multe depindeau de acest «zeu în viaţă», de unul singur dintre cuvintele lui. La noi se ştia că rude de-ale conducătorului suprem şi ale soţiei sale fuseseră înălţate în poziţii-cheie în ţară (doar în CC se numărau la un moment dat pînă la şaptezeci) şi că oricine protesta împotriva acestui lucru cădea în dizgraţie. [...] Pînă atunci avusesem de-a face cu mulţi oameni ambiţioşi, şi chiar dacă este greu să-ţi imaginezi un om politic cu greutate care să nu aibă şi un anumit orgoliu şi o anumită cutezanţă, Ceauşescu rămâne totuşi în această privinţă fără nici o concurenţă. Pe buzele lui se vedea permanent un rânjet arogant, menit să-i arate interlocutorului ca vede prin el şi nu dă pe el nici doua parale. Această aroganţă şi acest dispreţ faţă de ceilalţi, care de-a lungul deceniilor a căpătat o formă absolut grotesca, le-a reportat – posibil fără să-şi dea seama – de la «oamenii lui de curte» chiar şi asupra unor parteneri care ocupau cel puţin acelaşi rang ca şi el." Portretul psihologic al lui Ceauşescu, mecanismele specifice prin care el îşi asigura puterea absolută în interior, precum şi "jocurile" din politica externă sînt memorabil surprinse în subcapitolul ce povesteşte vizita în Bucureşti de la sfîrşitul lui mai 1987, cu scene vii sugerînd şi topenia soţilor Ceauşescu, şi impresia produsă de mascarada cultului dement al personalităţii: "În continuare era prevăzută o convorbire în faţa şemineului – şi asta la începutul verii. Îmi venea să-mi scot haina. Evident se voia să se arate pe toate canalele TV că discuţia dintre Ceauşescu şi Gorbaciov nu era cu nimic mai prejos de convorbirea din faţa şemineului dintre Gorbaciov şi Reagan. Oricum, atunci, la Geneva, era sfârşit de toamnă, şi o vreme deosebit de rece.[...] A doua zi a avut loc în Palatul Republicii o manifestare a prieteniei româno-sovietice. O sală uriaşă, care oferea loc la aproximativ trei mii de persoane, era arhiplină. Întreaga conducere de partid şi de stat, ca şi reprezentanţii de frunte ai oficialităţii, erau prezenţi, pe lângă un număr mare de tineri, cu aspect de automate, probabil militari în civil. Toţi păreau deosebit de concentraţi – ca şi cum ar fi aşteptat, în tensiune, un semn. Atunci când Ceauşescu şi soţia lui, Raisa Maximovna şi cu mine am intrat în sală, imediat întregul auditoriu s-a ridicat şi a început să scandeze în cor: «Ceauşescu-Gorbaciov!», «PCR-PCUS!», «Ceauşescu!, Ceauşescu!». Ceauşescu a luat cuvântul, din nou toţi s-au ridicat în picioare, au aplaudat şi au strigat lozinci. În total a trebuit să ne ridicăm de la locurile noastre de douăzeci şi şapte de ori." Gorbaciov face o analiză a stalinismului remanent concretizat în metodele dictatoriale ale lui Ceauşescu şi relatează discuţiile în care şeful statului român îşi exprima dezacordul cu perestroika, tocmai din pricina antistalinismului, ameninţării pe care o reprezenta în ochii lui democratizarea, libertatea presei, deschiderea. La cina intimă din 26 mai, discuţia în contradictoriu l-a făcut pe şeful român, obişnuit "să impună vieţii propria voinţă, fără să ţină seama de realităţi", să-şi piardă cumpătul şi să-i dea indicaţii oaspetelui. "În acel moment am renunţat la rezerva mea şi am spus fără ocolişuri: «Ceea ce pretinzi în ţara dumitale că ar fi o societate a bunăstării şi a umanismului nu are, în opinia mea, nici o legătură, nici cu una nici cu celălalt, ca să nu mai vorbim de democraţie: *în realitate ţii ţara într-o stare de frică şi teroare, după ce ai izolat-o de restul lumii.*» (subl.n.) Discuţia care a urmat atunci a fost dusă pe un ton atât de ridicat, încât unul dintre colaboratorii lui Ceauşescu a dat indicaţia să se închidă cât mai rapid ferestrele, deschise larg în noaptea caldă de vară, şi să se gonească gardienii cât mai în fundul parcului: nu trebuiau să existe martori." ● Foarte interesantă e şi dezvăluirea că, în ceasul al 12-lea, la întîlnirea din 4 decembrie 1989 de la Moscova, Ceauşescu, înspăimîntat, renunţă la izolaţionismul naţionalist şi apelează la solidaritatea de sistem pentru a-şi asigura continuitatea regimului: "Imediat după încheierea convorbirilor am stat de vorbă cu Ceauşescu. Mi-a făcut o impresie ciudată: strălucire în ochi, o oarecare furie şi totodată o stranie intimidare şi reţinere. Era vizibil că se temea de desfăşurările din anii următori. Mi-a cerut părerea în legătură cu viitorul ţărilor noastre", a propus să se convoace o consfătuire a partidelor comuniste, şi chiar a sugerat o intervenţie a URSS, fiindcă: "«evenimentele din unele ţări ale Europei de Est reprezintă o ameninţare pentru socialism, pentru soarta partidelor comuniste, iar urmările pot atârna deosebit de greu în balanţă.» A continuat: «Uniunea Sovietică ar trebui...» Priveam neabătut în ochii interlocutorului meu. Ceauşescu a simţit asta, s-a oprit o clipă, apoi a continuat: «...desigur nu cu mijloace militare, ci prin elaborarea unei noi orientări, să-şi valorifice influenţa. Ar trebui să ne gîndim serios cum trebuie procedat în unele ţări socialiste»." Interesant e că, în acel moment, nici Gorbaciov nu era conştient că sistemul e condamnat.

Diverse absurdităţi normalizate

Înainte de a fi ajuns la soluţia Marian Munteanu, spune un lider al PUNR, Alianţa Naţională alcătuită din partidul d-lui Tabără (Valeriu) şi cel al d-lui Măgureanu s-ar fi tocmit cu Florin Călinescu pînă în ultima clipă pentru a-l face să accepte să candideze la preşedinţia României. Florin Călinescu ar fi preferat să rămînă la PRO TV din motive financiare. Ştirea apare în *NAŢIONAL*. Poate că aşa vor fi stat lucrurile. Dar de la Florin Călinescu, persoană care ar fi avut oarece şanse să aducă voturi Alianţei nou apărute, la Marian Munteanu care nu poate aduce decît regrete, distanţa e ca de la *PRO TV* la *Tele 7 abc*. ● Şi dacă tot am adus vorba de *Tele 7*, Adrian Păunescu se laudă că nu primeşte onorariu pentru emisiunile pe care le realizează la acest post tv. Iar mai de curînd, acelaşi Adrian Păunescu se plînge că nu se mai înţelege cu conducerea de la *Tele 7*. Şi atunci care e problema? Adrian Păunescu ar avea toate motivele să se retragă de la un post de televiziune pentru care munceşte pe gratis şi cu a cărui conducere se află în conflict. Dacă nu se retrage, atunci bardul realizator o fi avînd motive personale să n-o facă. Iar unul dintre ele pare a fi şi acela ca e puţin probabil să-şi mai găsească debuşeu la un alt post tv cu emisiuni de felul celor pe care le face la *Tele 7*. ● Retragerea seniorilor din PNŢCD, mai bine zis a unora dintre ei, îl face pe Cornel Nistorescu să scrie un editorial în *EVENIMENTUL ZILEI* despre acest tîrziu act de renunţare. Nistorescu salută decizia venerabililor din partidul lui Maniu, dar nu se poate împiedica să nu observe ca această retragere se produce mult prea tîrziu. În acest caz, remarcă şi Cronicarul, ideea că mai bine mai tîrziu decît niciodată, nu se aplică. Sau se aplică prost. ● În *ADEVĂRUL* Cristian Tudor Popescu scrie un editorial despre problema drepturilor pe care le-ar putea căpăta homosexualii din care înţelegem cîteva lucruri. Editorialistul nu pare de acord ca acestora să nu li se mai aplice pedepsele ştiute, deoarece, prin reducere la absurd, tot ceea ce ţine de comportamente sexuale care se abat de la normă ar putea căpăta drept de liberă practică. Şi prin acelaşi procedeu, C.T. Popescu mai consideră că drepturile pe care le-ar putea căpăta homosexualii prin abrogarea legii care îi trimite deocamdată la puşcărie ar putea duce la apariţia unei puteri suplimentare în stat, puterea acestei minorităţi sexuale, deocamdată condamnate prin lege. Amestecînd lucrurile astfel, editorialistul ziarului *Adevărul* ar fi putut, la fel de bine, să se întrebe dacă nu cumva minoritatea care crede în OZN-uri nu poate deveni la un moment dat o putere ocultă în România, din cauza faptului că membrii ei se sprijină unii pe alţii, oriunde s-ar afla. ● Din mai toate cotidianele aflăm că vreo cîţiva halterofili români au fost prinşi la controlul anti-doping. Se mai întîmplă. Dar unul dintre aceştia s-a gîndit să-şi dea foc pentru a i se face dreptate la Jocurile Olimpice. Asta e nenorocirea unora dintre noi. După ce ne facem de rîs, sau de plîns, vrem să ne facem dreptate ca şi cum ea ar depinde numai de noi. Ne dăm foc fiindcă neam vîndut apartamentul şi primăria nu vrea să ne ofere altul în loc, gratuit. Ori, la fel, ne supărăm că am pierdut un proces şi turnăm benzină pe noi ca să dovedim că chiar dacă nu am avut dreptate există metode s-o căpătăm. Deosebirea e că în timp ce inşii bizari care şi-au dat foc prin România se reprezentau pe ei şi numai pe ei, halterofilul care s-a gîndit la această soluţie de protest în Australia uită, de neiertat, că a ajuns acolo pe banii unei ţări, nu din economiile sale, şi că ideea de a-şi pune poalele în cap nu-l priveşte numai pe el, ci şi pe contribuabilii pe ai căror bani a ajuns la Jocurile Olimpice.

Cronicar

LA MICROSCOP

CE MAI ZIC SONDAJELE

SPECULAŢIILE care se fac pe terenul cam nămolos al sondajelor de opinie dau la această oră ca sigur un guvern PDSR de sus pînă jos. Destul de mare e şi probabilitatea ca dl Ion Iliescu să cîştige în turul doi al prezidenţialelor. Dacă, desigur, luăm de bune cifrele din sondaje.

Să zicem că aceste cifre sînt exagerate atît în dreptul PDSR, cît şi în dreptul d-lui Iliescu. Chiar scăzînd cîte zece procente de la fiecare şi redistribuindule proporţional celorlalţi competitori – partide şi candidaţi – rămîne limpede că preferinţele alegătorilor se îndreaptă către binomul PDSR-Iliescu. De curînd, dl Adrian Năstase a dat o explicaţie în privinţa preferinţelor pentru Ion Iliescu. Acesta ar fi candidatul oamenilor săraci.

În prezent, peste jumătăte din populaţia României trăieşte în sărăcie, cu un nivel de viaţă mai scăzut decît în 1996, cînd PDSR-ul şi dl Iliescu au pierdut alegerile. Dacă teoria d-lui Năstase ar fi întrutotul adevărată, Ion Iliescu ar trebui să aibă suficienţi suporteri încît să cîştige alegerile din primul tur. Dar nu-i are şi, potrivit acelorași sondaje de opinie, candidatul PDSR-ului ar cîştiga acum mai puţine voturi decît partidul său. Or, lucru bine ştiut, PDSR nu e un partid de oameni săraci. Şi mă îndoiesc că atunci cînd se duc la întîlniri cu alegătorii, fruntaşii PDSR-ului îmbracă haine rupte în coate sau circulă cu maşini Dacia hodorogite.

De fapt, şi dl Iliescu şi partidul său şi-au început campania de recîştigare a voturilor pierdute încă din 1997. Şi asta fără a folosi o strategie foarte savantă, ci speculînd fiecare greşeală de guvernare sau măsură nepopulară a actualei coaliţii. Fără a se bizui pe presă ori pe simpla nemulţumire a alegătorilor, PDSR şi dl Iliescu au ştiut să ajungă la locul şi la timpul potrivit aproape de fiecare dată, pentru a-şi lansa oferta. Şi asta vreme de patru ani. Astfel că la această dată, nici dl Iliescu şi nici partidul său nu au aerul că au pornit la vînătoare de voturi atunci cînd merg în turneu electoral. Ei se duc să culeagă ce au semănat în toţi aceşti ani. Rezultatele s-au strîns în parte, la alegerile locale, dar adevăratele efecte ale acestei strategii pornite de la centru se văd acum, cînd PDSR nu are probleme de contestare a candidaţilor propuşi de la Bucureşti şi nici conflicte vizibile între generaţii.

PDSR suferă şi el de bolile celorlalte partide parlamentare autohtone, dar acum, pe valul succesului ele sînt mai puţin vădite. Probabil că aceste boli se vor manifesta într-o formă neplăcută după alegeri. Dar să nu anticipăm mai mult decît e cazul.

În campania electorală e greu de crezut că se vor produce minunile pe care le aşteaptă partidele aflate la putere. Totuşi sînt posibile modificări sensibile de punctaj. Însă nu atît de mari încît PDSR să nu obţină locul întîi la partide. Iar în primul tur al prezidenţialelor, dl Iliescu să nu fie cel mai bine clasat dintre candidaţi.

Scriu aceste lucruri nu pentru că vreau să constat şi eu anumite chestiuni care ţin de evidenţă, ci deoarece diverşi comentatori afirmă, pe urmele d-lui Năstase, că românii votează în cea mai mare parte cu stomacul. Unii dintre ei au început de pe acum să se declare decepţionaţi de aşa-zisa întoarcere a românilor la realitatea politică de pînă în 1996, speculînd asupra unei aşa-numite vocaţii a alegătorilor de a vota cu trecutul.

Politic, alegătorul din România care optează pentru PDSR-Iliescu reacţionează corect faţă de cea mai metodică şi mai lungă campanie electorală din ultimii patru ani.

Cristian Teodorescu

România literară

Calea Victoriei 133, Bucureşti, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69.
Fax: 650.33.69. Luni, marţi, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente în 2000: 3 luni - 65.000 lei; 6 luni - 130.000 lei;
1 an - 260.000 lei. ISSN 1220-6318

Tipărit la
IMPRIMERIILE MEDIAPRO

24 pag - 5.000 lei
La redacţie: 4.000 lei